

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Epistemická modalita ve vybraných mediálních dialozích

Epistemic modality in selected media dialogues

Disertační práce

Mgr. Kateřina Danielová

Školitel: Doc.PhDr. Milada Hirschová, DSc.

Olomouc 2020

Abstract

The thesis deals with epistemic modality and its functioning in media dialogues of contemporary Czech. Based in both Czech, and international linguistic theories and a philosophical framework, the text aims to describe how epistemic attitudes are expressed in contemporary spoken Czech presenting personal opinions of the speaker and, at the same time, presenting one's individuality within a dialogue. The linguistic means and internal borderlines between them are described to differentiate between forms and functions of epistemic modality.

Keywords: epistemic modality, linguistic means, functions, media dialogue, contemporary spoken Czech.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně na základě zdrojů a literatury, jejichž výčet uveden v závěrečném seznamu.

V Olomouci 31. 8. 2020

Kateřina Danielová

Obsah

Úvod.....	5
1 Vymezení základních termínů a jejich vzájemných vazeb.....	7
1.1 Klasifikace modalit.....	10
1.2 Přechody mezi kategoriemi.....	12
1.3 Přístupy k popisu jistotní modalit.....	14
1.4 Vztah mezi epistemickou modalitou a evidencialitou.....	16
1.5 Epistemická modalita a evidencialita jako prostředky evaluace.....	19
1.6 Filozofická pojetí epistemické modalit.....	23
1.6.1 Pravdivost epistemické modalit.....	29
2 Popis jazykových prostředků epistemické modalit v češtině.....	34
2.1 Vyjadřovací prostředky modalit napříč gramatickými kategoriemi.....	34
2.2 Prostředky užívané k vyjádření vlastního mínění a k jeho lokalizaci na epistemické škále.....	44
2.3 Shrnutí teoretické části.....	47
3 Porovnávané parametry a hypotézy.....	50
3.1 Metodika tvorby dat.....	54
3.1.1 Charakteristika korpusu.....	54
3.1.2 Charakteristika mluvených komunikátů.....	55
3.1.3 Typ pořadu jako určující faktor.....	56
3.1.4 Diskursivní markery jako prostředky výstavby dialogu.....	59
3.2 Dílčí analýza jednotlivých subkorpusů.....	61
3.3 Epistemická modalita v komunikaci.....	110
3.4 Vliv diskurzu komunikace na její podobu a užití epistemické prostředky.....	114
3.5 Plnovýznamová slovesa nabývající epistemickou platnost.....	120
3.5.1 Úplně jako epistemická částice.....	122
3.6 Epistemické prostředky využití v argumentačních strukturách.....	124
Závěr.....	127
Seznam literatury a zdrojů.....	136

Úvod

Cílem předkládané práce je vymežit problematiku epistemické modality ve vztahu k dalším relevantním lingvistickým kategoriím, popsat pozadí této kategorie a možnosti jejího chápání a popisu. Na základě literatury české i zahraniční se pokusím vystihnout jazykově univerzální a jazykově specifické rysy modality a určit jejich postavení v češtině. Zvláštní pozornost bude věnována strukturním shodám a odlišnostem, které mohou mít vliv na komunikační využití modálních prostředků v češtině i na způsob obohacování repertoáru epistemických prostředků. Práce si klade za cíl také demonstrovat reálně doložené analytické problémy, jejichž výskyt ve výběrovém korpusu mediálních dialogů předpokládám. Na konkrétních jazykových dokladech bude řešena problematika jazykového uchopení kategorie modality, zejména s přihlédnutím k pružnému střídání kontextů, a posouvání hranic logických omezení platných pro kategorii modality.

Prostředkem výzkumu v intencích předkládané práce je práce s korpusem textů, které jsou výsledkem záměrného výběru mluvčích podle kritérií popsaných ve třetí kapitole, analýza takto získaných textů je předmětem výzkumu. Při prepisech textů mediálních dialogů jsme se inspirovali technikou prepisů použitou v publikaci Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí (2011). Kromě analýzy budeme věnovat pozornost typům epistemických prostředků, které byly v korpusu doloženy zejména z hlediska vysvětlení jejich kontextové platnosti a vzájemného souvškytu. Práce se opírá o pojetí epistemické modality jako jistotního postoje mluvčího, jistotní modalitu přitom odlišujeme od evidenciality, jejímž úkolem je uvádět různé typy důkazů o platnosti propozice a upozorňovat na samotnou existenci či neexistenci důkazů. Prostředky evidenciality mohou být součástí vyjadřování epistemické modality, jejich místo

v diskurzu se však významně liší podle toho, zda je vyjadřován vlastní názor mluvčího, či názor prezentovaný jako přejatý.

Analýza bude zaměřena na rozbor replik, v nichž je míra přesvědčení mluvčího o platnosti sdělovaného vyjádřena explicitními lexikálními nebo gramatickými prostředky, cílem naší práce je rozbor a popis podmínek užití doložených prostředků.

1 Vymezení základních termínů a jejich vzájemných vazeb

Modalita jako lingvistický termín má několik vzájemně provázaných, ale nesynonymních významů. Jednak slouží k prezentování propozičního obsahu jako nutného, možného či žádoucího. Modalita větná odkazuje k postoji mluvčího ke skutečnosti a odráží motivaci mluvčího k pronesení dané výpovědi právě ve zvolené větné formě. Ztvárňuje proto komunikační funkci konstatační, tázací, pomocí níž mluvčí dospívá ke zjištění nebo potvrzení informace, umožňuje vyžadovat od adresáta určitou činnost (vyjádřit rozkaz) a vyjadřuje přání mluvčího (bez ohledu na schopnost adresáta toto přání splnit, v krajním případě i bez ohledu na přítomnost adresáta). Větná modalita není vázána na omezenou třídu lexikálních prostředků.

Jejím základním vyjadřovacím prostředkem je slovesný modus. Vyjádření motivace mluvčího k formulaci výpovědi jako jednoho z větných typů není ze strany mluvčího vždy vázáno ani na predikaci v tradičním syntaktickém smyslu, zejména sdělení kombinace vůle a emocí, případně preferencí a emocí je možné vyjádřit například jen lexikálními prostředky v kombinaci s prostředky suprasegmentálními. Pomocí větné modalitativy mluvčí pragmaticky kóduje i presuponovanou formu komunikační reakce v širším smyslu. Karlík (1981) ve svém článku rozlišuje modus morfologický, reprezentovaný gramatickými kategoriemi slovesa, tedy pro češtinu indikativ, imperativ a kondicionál. Modus syntaktický popisuje Karlík podle T.B: Alisové (1970), odpovídá tedy v podstatě Searlovým komunikačním funkcím a Greplovým modálními typům výpovědi. Syntaktický modus považujeme za jednotku vyšší jazykové roviny (věty), která je organizována spojením, souvýskytem jednotlivých forem morfologických modů s jinými gramatikalizovanými elementy, především modálními slovesy, partikulemi, intonací, videm apod. Celkové významové pole větné modalitativy je totiž natolik široké a různorodé, že tři morfologické mody nemohou samy jednotlivé významy a významové hodnoty signalizovat; proto se obligátně pojí s jinými prostředky, a morfologické mody jsou tak de facto částí formy syntaktického modu. (Karlík,1981:68)

Modalita jistotní, již je věnována tato práce, slouží ke sdělování přesvědčení mluvčího o platnosti obsahu výpovědi. Jak uvádí Čejka (1980), označuje se jistotní modalita také jako postojová, nebo obecná. Přesvědčení mluvčího o platnosti propozičního obsahu výpovědi můžeme jazykovými prostředky vyjádřit buď jako plné, nebo neplné. Vyjádření plného přesvědčení počítá i s variantou plného přesvědčení o neplatnosti propozičního obsahu sdělení. Čejka přitom hovoří o dalších stupních jistoty jako o sporných. Jistotní modalita se tedy jeví téměř jako binární kategorie, nikoli jako škála, se kterou budeme pracovat dále v textu práce. Autor dále hovoří o explicitním a implicitním vyjádření jistotní modalit ve smyslu Ballyho. Za implicitní tedy Čejka pokládá ta vyjádření, která využívají prostředků bez vlastní predikace. Souvětné podoby s obsahovou větou a slovesem mluvení a myšlení jsou v jeho pojetí popisovány jako explicitní. Věty běžného jazyka obsahující v uvozovací větě pouze sloveso myšlení či mluvení označuje Čejka za kvazi explicitní. Kvazi explicitní struktury se dále člení do dvou typů, podle přítomnosti/ vyjádření osobního agentu.

Za prostředky jistotní modalit se nepovažují větná adverbia vyjadřující hodnotové soudy (bohužel, bohudík, naštěstí, náhodou...). K adverbii vyjadřujícím hodnocení řadí autor i výrazy *samozřejmě, samosebou, ovšem a jistě*. Ke konkrétním dokladům jejich užití v současném úzu a jejich analýze se vyjádříme v příslušných kapitolách analytické části.

Žaža a Čejka dále upozorňují na zvláštní skupinu jistotně modalitních adverbii, jež se svým užitím váží především k polemickému kontextu. Patří sem například výrazy *opravdu, evidentně, na mou duši, skutečně, jistě* a další. Tyto prostředky jsou kombinovatelné pouze s výrazy neplné jistoty.

Naopak prostředky vyjadřující cizí mínění do oboru jistotní modalit podle mínění autora nespádají.

Jistotní modalita tedy více či méně subjektivně hodnotí, na kolik je mluvčí přesvědčen o korespondenci sdělovaného obsahu se stavem světa. Grepl (1998:479nn) označuje jistotní modalitu za jeden z postojů mluvčího k obsahu výpovědi. Predikátory vyjadřující postoje nejen epistémické, ovšem s výjimkou modálních sloves, označuje autor jako predikáty postojové.

Prostředky vyjadřující jistotu se v češtině řadí k několika slovnědruhovým třídám. Zařazení jednotlivých prvků do příslušné třídy často reflektuje preference příslušného badatele v oblasti slovnědruhové terminologie. Dokladem jsou například termíny epistemické adverbium a epistemická částice, které se často zaměňují podle toho, zda autor upřednostňuje zařazení výrazu podle funkce (vyjádření postoje inklinuje k částicovému chápání) nebo podle formy a syntaktického zapojení vyjadřovacích prostředků do větné struktury.

Například Kopečný (1962) preferuje označení modální adverbia a označení částice připisuje výrazovým prostředkům, které naplňují obsah pojmu partikule, tedy, u nichž se jedná o slova nebo jejich části pokleslé na prostředky slovtvorné nebo tvarotvorné.

Štícha (2013:85) hodnotí hranici mezi adverbialy a částicemi jako neostrou, rozhodujícím kritériem je pro něj sémantický obsah a syntaktická schopnost výrazu být větným členem. Výrazy vyjadřující postoj mluvčího, jako zdůraznění, významovou restrikcí či jistotní modalitu můžeme hodnotit jako částice. To platí zejména v případech, kdy syntakticky modifikovaný prostředek nelze kvantifikovat. Štícha dále upozorňuje na fakt, že konverzní transpozicí kvalitativních adverbíí v partikule vznikají epistémické výrazy mající vzhledem k původním tvarům adjektiv/ adverbíí kontradiktorický význam. Mezi příklady autor uvádí výrazy *zřejmě/ patrně/ jistě/ určitě*.

Průvodními jevy těchto konverzních transpozic jsou například změna slovosledu, umístění intonačního centra výpovědi a další ukazatele.

Vyjadřoval se opět (velmi) určitě. Vs. Určitě se opět vyjadřoval.

1.1 Klasifikace modalit

Na základě sémantiky odlišuje většina badatelů modalitu několika typů. Počet typů a jejich vzájemné vymezení se částečně liší v závislosti na typu popisu. Základní dělení odlišují modalitu deontickou a epistemickou. Deontickou modalitu lze oddělit od tradiční modalit aletické, která se specializuje na vyjadřování logické nutnosti a logické možnosti, a od modalit dynamické, vyjadřující schopnost ve smyslu možnosti a ochoty (kapacity) mluvčího k vykonání činnosti. (Palmer, 2001: 10)

Protože vymezení dynamické modalit je právě kvůli sémantice poněkud sporné, budeme se zabývat především vztahem mezi modalitou epistemickou a deontickou. Modalita, jíž se budeme věnovat, je založena na vztahu možnost/nutnost, předmětem komunikace může být stav světa anebo stav poznání a přesvědčení. Je však rozhodující, jaký je vztah mezi původcem sdělení a původcem modalit. Dalším faktorem je vztah mezi komunikanty. Jestliže je vztah mezi komunikanty asymetrický, má nadřazený právo udělovat jako původce modalit příkazy a dovolení deontického charakteru. Vytváří tedy pro adresáta deontickou nutnost (rozkaz) nebo deontickou možnost (dovolení). Jestliže je původcem modalit mluvčí a předmětem komunikace je poznání, mluvíme o epistemické možnosti a epistemické nutnosti podle toho, jaká je síla přesvědčení mluvčího nebo nad jakou množinou možných světů je daná výpověď pravdivá. Modalita odkazující ke stavu světa i modalita ztvárňující obsah lidského vědomí sdílejí vyjadřovací prostředky a jsou mezi sebou i sémanticky provázány. V následujících odstavcích upozorním na strukturní shody a rozdíly mezi oběma kategoriemi.

Epistemická modalita jako lingvistická kategorie je uspořádána nejen na základě opozic krajních bodů, nutnosti možnosti. Zároveň je mezi krajními body škála silných a slabých výrazů. Ke krajním bodům modálních kategorií odkazují termíny modal force (viz Papafragou, 2006: 1689) nebo weak vs. strong modality. (Leech, 2004: 81) Další oblastí, kde se projevuje překrývání deontické a epistemické modalit, je rozdíl mezi teoretickou a faktickou možností,

faktická možnost má charakter kapacitativa užitého v neaktuálním významu (*Letní kino (po rekonstrukci) může/zvládne/dokáže pojmout dvojnásobný počet diváků.*) Epistemická možnost je aktuálně hypotetická, lze rozlišit minulou a přítomnou možnost a přesvědčení mluvčího o pravděpodobnosti této možnosti. Pak se obvykle označuje jako možnost objektivní. Systém deontické modality je založen na protikladu možnosti/dovolení a nutnosti/příkazu. Z hlediska komunikačních funkcí je systém založen na existenci různých původců modalit, to umožňuje rozlišit na deontické škále případy, kdy je respektována vůle adresáta a jeho zájmy (možnost realizace děje zprostředkovaná dovolením mluvčího). Opačnou situaci, tedy respektování vůle mluvčího a její nadřazení vůli adresáta vyjadřuje nutnost (ne)realizace děje zprostředkovaná příkazem/zákazem. Deontickou kategorii záhodnosti charakterizuje (ne)doporučení ve prospěch adresáta.

Epistemická modalita buduje na protikladu nutnosti a možnosti epistemické (zkušenostní). Epistemická nutnost ale nevzniká na základě matematické metafyzické logiky, protože nevyjadřuje objektivní, ale spíše pouze příležitostně objektivizované skutečnosti. Epistemická nutnost i možnost vycházejí z lidského přesvědčení nebo z příklonu mluvčího k cizímu přesvědčení. Vyjadřuje-li mluvčí určitý stupeň svého přesvědčení, využívá jednak možnosti vytvořit třeba jen poučený odhad stavu skutečnosti, zároveň je explicitně modalizovaná výpověď signálem míry jistoty a inferované nejistoty. Kontextem určené faktory, například tematicko-rematické uspořádání výpovědi, mohou také posloužit jako měřítko hodnocení skopusu jednotlivých modálních výrazů, převážně výrazů neslovesné povahy. Epistemicky modalizované výpovědi hodnotíme jako totálně, nebo parciálně modalizované, podle toho, zda je ve skopusu modálního výrazu predikát.

1.2 Přejchody mezi kategoriemi

Jak bylo uvedeno výše, funkcí modalit je modifikovat propoziční obsah výpovědi. Modální modifikace se může týkat různých hledisek, kromě prezentace úseků skutečnosti s ohledem na komunikační záměr původce modalit může být propoziční obsah, věcné jádro výpovědi, kvalifikováno co do záhodnosti a jistoty. Jestliže je záhodnost projevem zobecněného přání motivovaného dosažením stavu, který mluvčí považuje za vhodný nebo výhodný, pak má velice blízko k preferenčnímu postoji, proto mohou vznikat konstrukce typu *Zásilka by měla přijít už/až zítra*.

Situace je v takových případech hodnocena na základě obvyklého postupu, mluvčí usuzuje, že se komplikace spíše nevyskytnou a obvyklý stav tedy nastane. Alternativně se může jednat o větu vyjadřující jen záhodnost, tedy požadavek realizace děje. Pokud mají mluvčí tendenci protežovat epistemická přesvědčení, mohou se naše přání transformovat do vyjádření míry jistoty. Negativní i pozitivní přání se mohou transponovat na podobném principu, jaký Grepl, Karlík (1998:461) uvádí pro zjišťovací otázky. Jestliže mluvčí preferuje jednu z odpovědí, volí užití či naopak neužití verbální negace v otázce. Proto existují výpovědi jako: *To by neměl být problém. /Přepokládám, že to nebude problém*. Papafragou (1998:14) ale na anglickém materiálu dokazuje, že sloveso *should* je specializované na normativní (záhodnostní) významy. Je tedy možné zároveň postulovat nezávislost jistotní modalit na polaritě kladu a záporu v netázacích strukturách. Zápor konstatuje pouhou neexistenci skutečného nebo postulovaného propozičního obsahu, lze ho podle potřeby kombinovat se všemi typy větné i postojové modalit. Jedná se o nezávislost strukturní, nikoli pragmatickou. Lyons (1977:791) uvádí, že epistemická nutnost má blíže k nutnosti aletické než k deontické. Platí totiž vztah mezi nutností a možnostmi, který lze obecně postulovat takto: je-li výpověď nutně pravdivá, existují takové situace (podmnožiny), kdy je toto tvrzení možná pravdivé, což má blíž k logické modalitě než k modalitě deontické, která kombinuje vůli mluvčího a vůli adresáta. Jestliže je p deonticky

nutné, pak existují okolnosti nebo mluvčí, které si p vynucuje. Epistemická nutnost vychází ze zkušenosti, není tedy v žádném smyslu vynutitelná. Deontická nutnost se zakládá na autoritativním vztahu původce modality k sobě samému (v případě teleologického vyjádření) nebo k příjemci sdělení, je-li realizována komunikační funkce příkazu/zákazu. Bez ohledu na stupeň přesvědčení o pravdivosti sdělení rozlišuje Lyons epistemickou modalitu objektivní (podloženou, vyčíslitelnou) a subjektivní, o níž uvádí, že ji jako celek nelze zpochybnit, tedy ani prokázat. Podobné vlastnosti jako subjektivní epistemická modalita mají takzvané já-výroky, které vyjadřují postoj mluvčího, bez nároku na objektivní pravdivost. Přitom v běžných komunikačních situacích nelze dokazovat, co si mluvčí nemyslí, nebo necítí, s nárokem na objektivní pravdivost. Sdělení: *Myslím si, že prší* nelze popřít slovy *Nemyslíš si to*. (I když můžeme objektivně dokázat, že neprší.)

Mimo modální slovesa upozorňuje Lyons na slovesa vyjadřující propoziční postoje. Jako příklady uvádí slovesa s významem kognitivní činnosti: *myslet, pochybovat, domnívat se*. (V originále jsou uvedeny anglické ekvivalenty: *think, doubt, imagine*.) Jejich epistemický náboj vyplývá z příslušnosti k sémantické třídě verb *cogitandi* a je podmíněn jejich nedeskriptivním užitím a uvozovací syntaktickou funkcí. K této sémantické třídě sloves se v češtině svým chováním řadí i slovesa mluvení, pro něž platí táž syntaktická omezení. Z pragmatického hlediska jsou slovesa mluvení pravděpodobně vnímána jako bezpříznaková, jsou-li užita ve formě kondicionálu *řekl bych*. Ve formě indikativu ve spojení s vedlejší větou mohou zdůrazňovat plné přesvědčení mluvčího. Ve tvaru třetí osoby obou čísel vyjadřují distanci mluvčího od zdroje, mohou tedy signalizovat různou míru pochybností o informaci. Míru vyjadřovaného přesvědčení můžeme usouvztažnit s faktovostí epistemického výrazu, Lyons (1977: 794) označuje za faktová ta slovesa, která presuponují pravdivost uváděného výroku, vyjadřují tedy plnou jistotu nebo naopak její naprostý nedostatek.

S faktovými slovesy se tedy mohou pojit jen ty epistemické modifikátory, které vyjadřují plné (ne)přesvědčení. Faktová slovesa ruší pragmatické implikace vyplývající z forem signalizujících cizí mínění. Presupozice platí, i když zdrojem informace není mluvčí. Faktové sloveso lze tedy použít ve větách typu *Vím/Dozvěděl jsem se z Blesku, že v Egyptě sněží.*

1.3 Přístupy k popisu jistotní modalitu

Na jistotní modalitu jako kategorii lze pohlížet z několika odlišných úhlů, popisy se liší hlavně svým cílem, formálně logický popis modalitu je velmi přesný, a umožňuje pomocí formalizace zachytit systematické uspořádání kategorie, na druhou stranu ale částečně odhlíží od jazykově specifické škály modálních prostředků. Ne vždy pracuje s reálným materiálem přirozeného jazyka, výjimku ale tvoří například korpusové studie autorů Hacquard a Wellwood (2012) Formálně logický pohled například nepřipouští nekonzistentní interpretace epistemických prostředků středního stupně jistoty, způsobené vyjmutím epistemického modifikátoru z propoziční struktury věty. *Možná přijde, možná nepřijde.* Vytčením („vymazáním“) modálního predikátoru vzniká kontradikce: *Přijde. A Nepřijde.* Lingvistické pohledy se mohou opírat o pohled formálně matematický (Papafragou, 2006), nebo se naopak mohou pokusit o formalizaci v rámci struktury přirozeného jazyka. (Kratzer, 1981 aj.) Oba přístupy jsou si však podobné, shodně odlišují epistemické a deontické významy, považují obě modalitu za strukturně paralelní. Neformalizované lingvistické přístupy se mohou opírat o komunikaci a pragmatický charakter jazyka. Grepl (1998, 479-480) pracuje s pojetím epistemické modalitu jako epistemického postoje mluvčího (nebo externího původce modalitu v případě cizího mínění. Epistemický postoj stojí mimo kategorii pravdivosti, je-li explicitně vyjádřen, slouží i k upozadění této kategorie. Epistemický postoj je součástí soustavy postojů, kam patří dále postoj preferenční, evaluativní a emocionální

Všechny uvedené postoje sdílejí část vyjadřovacích prostředků zejména z oblasti modálních sloves a zakládají jejich polysémii. Funkční gramatika je pro analýzu modalitu velmi vhodná,

zejména pro to že i v návaznosti na teorii pražského lingvistického kroužku, zohledňuje komunikační aspekt užití jazyka. S. C. Dik odlišuje ideovou a interpersonální rovinu komunikace. Navíc explicitně modeluje rozdíly mezi obsahy vědomí jednotlivých účastníků.

A. Kratzer (1981) formalizuje významy epistemické modality s ohledem na tři základní parametry: komunikační pozadí (situační a komunikační kontext) doplněné dvěma prvky, zdrojem přiřazení, vyjadřujícím podobnost popisované reality k reálnému světu, a modální bází, tedy funkcí, která přiřazuje soubor světů dostupných zkušenosti určený komunikačnímu pozadí.

Dostupné světy jsou spořádány podle podobnosti k reálnému světu. Vázanost modality na kontext dokládá teoretický postulát prázdného pozadí, které přiřazuje množinám světů prázdnou množinu. Neexistují tedy propozice, které by bylo možné a účelné vyjádřit a úspěšně interpretovat mimo komunikační kontext. Jedním z komunikačních pozadí je pozadí epistemické, v němž jsou dostupné ty propozice, které patří ke sdíleným znalostem relevantní skupiny příjemců. (Kratzer, 1981: 45) V reálném užití jazyka jsou některé významy deontické i epistemické modality nevyjádřeny. Kratzer používá termín inherentní modalita. Jsou-li modalitní kategorie vyjádřeny, závisí interpretace nikoliv na užitém morfologickém či lexikálním prostředku, ale na jeho kontextové interpretaci (*platný* vs. *očividný*). Kratzer usiluje o formalizaci modality pomocí možných světů. Interpretační sémantiku poskytuje právě komunikační pozadí, což je vlastně funkce, která vymezuje ve světě dostupném množinu pravdivých výpovědí. Kontexty přípustné pro jednotlivá slovesa se odvozují od předpokladů pro fungování sloves v komunikaci. Předpokladem užití sémanticky specializovaných sloves například slovesa smět je zájem adresáta o danou činnost, proto se sloveso smět užívá pouze v některých kontextech. (Tamtéž) Pomocí alternativní trojice pojmů vysvětluje Kratzer vztah mezi deontickou a epistemickou modalitou. Jde o modální vztah, podmínky modální báze (možnosti/nutnosti) a podmínky řadičeho zdroje. (Kratzer, 1981:51) Konverzační pozadí může

fungovat jako modální báze i jako řadicí zdroj, může tedy určovat jak vnější podmínky nutného a možného, tak podmínky blízkosti reálnému světu (představitelnosti).

1.4 Vztah mezi epistemickou modalitou a evidencialitou

Vlivná analýza u Palmera (1986, s. 51–95 aj.) řadí k epistémickým postojům i prostá tvrzení (výpovědi „epistémicky nepříznakové“, tj. konstatování nějaké skutečnosti jako platné/pravdivé); protože u nich není přítomen žádný prvek, který by postoj mluvčího vyjadřoval, nebudeme se jimi zde zabývat. Jestliže však mluvčí neprezentuje obsah toho, co říká, jako prostý fakt, může a/ o *p* (propozičním obsahu) uvažovat, resp. spekulovat, b/ prezentovat *p* jako vyvozený úsudek, c/ jako obsah, který převzal z nějakého zdroje, nebo d/ jako tvrzení opřené o smyslové vjemy. Zatímco u prostého tvrzení se od mluvčího očekává, že za pravdivost *p* přebírá odpovědnost, a/ – d/ indikují, že mluvčí takový svůj závazek zmenšuje nebo se od něj distancuje. (Varianty c/ a d/ ukazují, že k epistémickým postojům lze řadit i významy evidenciální) (Hirschová 2016: 19-20)

Evidenciální vyjadřovací prostředky bez ohledu na to, zda jsou v daném jazyce gramatikalizovány udávají zdroj prezentované informace, a tudíž pragmaticky implikují předpokládanou kvalitu informace. (Dendale, Tasmovski, 2001:342) Evidenciální a epistémické prostředky se mohou v promluvách rodilých mluvčích překrývat, není to však pravidlem. Je však doložena skupina výrazů, které mohou nabývat platnosti epistémické i evidenciální v závislosti na bezprostředním kontextu jejich užití. V češtině se jedná například o tvary slovesa *mít*, které mohou vyjadřovat jednak záhodnost ve smyslu německého *sollen*, jednak neúplnou jistotu, či cizí mínění. Dále se sem řadí například modální slovesa *moci* a *muset*. (Hirschová, 2013) Evidenciální prostředky v závislosti na zdroji informace přitom mohou, ale nemusí údaj o kvalitě implikovat stejně silně, jednak v závislosti na pragmatické kompetenci mluvčího a jednak v závislosti na komplexní povaze daného evidenciálního výrazu

a na míře jeho deetymologizace. Soustava lexikálních evidenciálních prostředků se obohacuje právě i díky zatemňování významu. V průběhu historického vývoje tak vzniklo například slovo *očividně*, které nahradilo historický výraz *zřejmě*. Zároveň se v systému rozšířila platnost *zřejmě* na dva druhy evidenciality, informace dostupné zrakem a informace zprostředkované úsudkem. Evidencialita bývá považována za nesamostatnou kategorii, spíše je chápána jako odnož modality. (Viz např. i Willett 1988, Palmer, 1986) Kromě toho je možné považovat i některá epistemická slovesa současně za evidenciální markery. Zejména se jedná o výrazy vyjadřující inference a předpoklady. (Hirschová, 2016) Naopak Aikhenvald (2004 podle Janebová, Martínková, 2017) považuje modální významy evidenciality za sekundárně získané a omezuje tuto kategorii na popis zdroje informace, nikoli nutně na míru její pravděpodobnosti.

Podle zdroje informace můžeme rozlišit evidencialitu na dva základní typy, v rámci přímé evidenciality lze vydělit vizuální, smyslovou a interní evidencialitu. Všechny typy přímé evidenciality lze označit za evidencialitu zkušenostní. V oblasti evidenciality nepřímé rozlišujeme předpoklady a dedukce; a nakonec v kategorii reportovaných informací odlišujeme informace z doslechu (*hearsay*) a informace citované s uvedením zdroje (*quotative*). (Hirschová, 2013)

V českém prostředí přechodnou kategorii představuje cizí mínění. E. Buráňová, upozorňuje na vnitřní členění této kategorie podle původce modality, rozlišuje tři kategorie, původce modality totožného s mluvčím, původce modality explicitně označeného a odlišného od mluvčího i adresáta a neoznačeného původce modality, třetí kategorii označuje za cizí mínění. (Buráňová, 1979:99) Podle původu informace lze indikovat informaci, jejímž zdrojem je mluvčí, a to buď přímo zprostředkovanou smysly, nebo nepřímo zprostředkovanou logickou úvahou. Informace získané nepřímo, tedy informace z doslechu mají jiný (ne vždy dohledatelný) zdroj, tedy nepocházejí od mluvčího. Od informací z doslechu se odděluje folklor, tedy lidová moudrost, předávaná v tradici. Zvykové odůvodnění je v extrémních

případech formulováno tautologicky, jeho přesvědčovací schopnost se tím ale paradoxně může i snížit, zejména, pokud je postavení mluvčích v dialogu výrazně asymetrické.

Plungian dále podrobněji diferencuje informace získané přímo smysly, mezi nimiž mají primární postavení zrak a sluch. Není jisté, zda informace získané sluchem nepředstavují v jazycích, v nichž tento zdroj nemá gramatikalizovanou formu, spíše význam kombinovaného prostředku. Jde například o zachycení významového rozdílu mezi větami *Slyšel jsem tě přijít. Slyšel jsem, že přicházíš. (?) Slyšel jsem, že přijdeš.*

Informace získané zrakem lze považovat za znak typu ikon, informace získané sluchem a následnou zkušenostní inferencí by spíše odpovídaly indexům. Za zmínku stojí i fakt, že v jazycích, v nichž je evidencialita vyjadřována lexikálně, jsou součástí těchto lexikálních jednotek odkazy ke zrakovému vnímání, které je pro člověka primární.

Příkladem mohou být výrazy *zřetelně, očividně, zřejmě*. Plungian (2001:351) uvádí pro informace získané ostatními smysly důležité rozlišení na informace o předmětech viditelných a vnímatelných a informace o předmětech neviditelných, tímto způsobem zahrnuje mezi evidenciální oblasti také oblast emotivní. Lazard (2001:360) upozorňuje, že kromě gramatikalizovaných a specializovaných prostředků pro vyjádření evidenciality mohou v jazycích existovat prostředky gramaticky polysémní, které zahrnují evidenciální význam, jako příklad uvádí perfektum v arménštině. Pokud bychom přijali jako součást evidenciálních významů mirativ vyjadřující podiv posluchače nad informací, (Lazard, 2001:361) mohla by se v češtině uplatnit analytická osamostatněná tázací struktura *že by?* nebo některé její obměny *koukám, že aj*. Zdá se, že pro význam mirativu je důležitá schopnost slovesa zdůraznit děj spíše jako akci než jako potenciální schopnost. (*koukám vs. vidím*).

1.5 Epistemická modalita a evidencialita jako prostředky evaluace

Ivanová upozorňuje, že evidenciální prostředky mohou zakládat jistotní hodnocení platnosti propozice. „Evidencialita a epistemická modalita představují „dvě tváře“ evaluačního aktu v závislosti na tom, zda evaluátor validitu propozice signalizuje poukázáním na evaluační zdroj, anebo je validita propozice specifikována explikováním její epistemické hodnoty. (Ivanová, 2011) Uvádí doklady zahrnující smyslovou evidencialitu, vlastní úsudek mluvčího (jak inferenci, tak dedukci) a reprodukci cizího názoru. Obě kategorie považuje za samostatné, odlišené mírou gramatikalizace. Některým evidenciálním prostředkům připisuje epistemický náznak. (Ivanová, 2011:4) Evidenciální náznak umožňuje prolínání obou rysů v rámci jednoho lexému. Tímto způsobem ale vytváří konkurenční pojetí vztahu evidenciality a epistemické modalit, zdá se, že evidencialita je v popisu kategorií primární. Repertoár prostředků epistemické modalit se zužuje pouze na plně gramatikalizovaná modální slovesa. Odlišení modálního slovesa *mít* (epistemický prostředek) a *prý/ údajně* (prostředky evidenciální) je postaveno pravděpodobně pouze na absenci polyfunkčního využití částic.

Cizí mínění popisující informace, jejichž zdrojem není mluvčí, se v češtině často vyjadřuje výrazem *prý*, případně v neformálních kontextech a obecné češtině ve variantě *prej*. Historicky se jedná o ustrnulý tvar slovesa mluvení praviti. Výraz *prý* se často asociuje s nejistotou a pochybností, vedle tohoto užití slouží také k uvození nepřímé řeči a signalizaci cizího mínění. Můžeme ho zařadit k takzvaným hearsay evidentials. Výraz *prý* se využívá k uvození jednak citace cizího mínění (= quotative), nebo k uvození informace od neznámého původce (reported). Nejistota a případně pochybnost i pravdivosti uvozených informací není inherentní součástí významu lexikální jednotky. Encyklopedický slovník češtiny (/Grep/ 2002:375) nejistotní ani pochybnostní význam neuvádí. Na základě překladové studie porovnávající překladatelská řešení výrazu *prý* mezi češtinou a angličtinou se prokazuje, že *prý* je ve své podstatě polysémní výraz, který může sekundárně nabývat jistotních podtónů. Stejně tak může,

v závislosti na kontextu, vyjadřovat sarkastické hodnocení situace, zejména pokud uvozuje bezprostředně opakovanou informaci, jejímž zdrojem je komunikační partner. (Martínková, Janebová, 2017)

V tomto textu budeme pracovat se zastřešujícím pojmem epistemické hodnocení (Grepl-Karlík, 1998), jehož prostředky jsou epistemické výrazy uvedené výše, z nichž některé v sobě zahrnují evidenciální hodnocení. Evidenciální hodnocení přitom vyvstává zejména u komplexních vyjádření, kdy mluvčí užívají k vyjádření míry jistoty slovesa mluvení, myšlení a vnímání. V těchto případech jsou povrchově vyjádřeny pouze zdroje nebo pouze úsudky.

Vidím, že = na základě toho, co vidím, usuzuji, a tedy říkám

Myslím, že = na základě předchozí zkušenosti říkám, že je pravděpodobné, že p.

Sémantická příbuznost mezi např. vidím – je vidět – viditelný – viditelně je dána na prvním místě slovtvorně a nepochybně existuje, ale syntaktické vlastnosti, zejména to, že nejde o modifikování/komentování propozice, nýbrž o popis situace, nedovolují považovat takové věty za vyjadřování postojů. (Hirschová, 2016: 25)

Cizí mnění je (referenční evidencialita) založeno na škálovém uspořádání jednotlivých možných zdrojů informací. Vyjádření slyšel jsem a říká se můžeme považovat za konverzní synonyma. Ivanová (2011:147) odlišuje přímou inferenci, tedy běžnou logickou souvislost pravděpodobnou nikoli však nutnou, a dedukci logicky nutně podmíněnou platností propozičního obsahu. Logická kauzální souvislost vyžaduje vysokou míru přesvědčení, inference vyjadřuje míru nižší. Jejich epistemická „vzdálenost“ je ale dána počtem podmínek, které je nutno splnit, aby mohlo být tvrzení považováno za jisté. Kauzální vztah je silným důkazem, protože vylučuje možné varianty a stanovuje platné podmínky. Typičnost jako frekvence výskytu není sama o sobě dokladem kauzální souvislosti ani pravdivosti tvrzení, ale může být signálem jistoty.

Evidenciální prostředky můžeme obecně považovat za v širokém slova smyslu rematizátory, protože vyjadřují, že se mluvčí informací dozvěděl, a uvádí ji proto jako novou. (Lazard, 2001:362) Syntaktická pravidla sémantické interpretace diskurzu, jež je nutné zmínit před samotnou delimitací jednotlivých možných interpretací jednotlivých replik a jejich návaznosti, se týkají syntaktického zapojení informací do jednotlivých výpovědí v diskurzu a následně mají vliv na samotné rozvíjení diskursivní interakce. V oblasti mluvené interakce je třeba zodpovědět dvě zásadní otázky, a to za jakých podmínek jsou mluvčí motivováni dodržovat objektivní slovosled reprezentující výstavbu věty od informací známých (kontextově zapojených) k informaci nové. Odchytky od objektivního slovosledu jsou motivovány jednak povahou a osobnostním profilem jednotlivých mluvčích, jednak konfrontační povahou diskursu, respektive specifickou mírou výskytu konfrontačních replik v analyzovaném dialogu.

Druhá otázka, kterou si klademe, zní, jak komunikační partneři reagují na dosah syntakticko-sémantických omezení, z nichž nejdůležitější jsou dosah rematizátorů a dosah negace. Užívání rematizátorů (fokalizátorů, či rematizujících částic) v rámci jednotlivých replik bezprostředně ovlivňuje komunikační kontext. Pomocí rematizátorů mohou mluvčí při střídání replik částečně ovlivňovat setrvání u jednotlivých dílčích témat v rámci dialogu. Navíc mohou pozměňovat míru důrazu kladenou na jednotlivé informační složky v rámci jednotlivých replik. Rematizátory mohou jednak posouvat hranice rématu, jednak se samy mohou stát vlastním rématem v pojetí J. Firbase. (Podrobněji viz Hajičová, 2017: 116-127). S využitím rematizátorů úzce souvisí také dosah (skopus) negace. V teoretické rovině mohou nastat dva případy odpovídající úplné predikátové negaci a negaci částečné. Na rovině syntakticko-sémantické výstavby textu lze tedy vyjádřit to, co se neříká o tématu, nebo příznakově to, co se říká o negaci tématu. Umístění informace do tématu či naopak do rématu výpovědi určuje postavení informace vzhledem k presupozici dané výpovědi. Kladná (pravdivá) presupozice je nutnou podmínkou smysluplnosti výpovědi, pokud se informace vyskytuje v tématu výpovědi. Pokud

se naopak zkoumaná informace vyskytuje v rématu výpovědi, podněcuje logické vyvozování ve firmě entailmentu, v důsledku toho není smysluplnost dané výpovědi závislá na referenční dostupnosti výrazu podléhajícího negaci.

Rematizátory se v přirozených komunikačních situacích mohou rovněž objevovat v takzvané sekundárních pozicích. Pokud se rematizátory objevují jako součást tématu, vyznačují informační prvek tematické části věty, který stojí v kontrastivním postavení ke zbytku výpovědi. Můžeme tedy rozlišit globální réma celé výpovědi a lokální réma podléhající rematizátoru. Lokální réma následuje bezprostředně po rematizátoru. Rozsah negace i dosah rematizátorů je primárně ovlivněn členěním výpovědi na tematickou a rematickou část, tento faktor je podstatnější než povrchová pozice rematizátoru či negativní částice. Rematizátory se mohou objevit i v pozici před subjektem, pokud není subjekt nositelem informačního centra, v takovém případě jsou součástí tématu výpovědi. Podobně působí na rozložení tématu a rématu věty také pasivní konstrukce.

Typický dosah rematizátoru v češtině je směřovaný vpřed, v tomto směru je tedy volný český slovosled omezenější než slovosled angličtiny. V případě, že je možné zaměřit dosah rematizátoru více směry, je v mluvené češtině aktuální interpretace zakotvena v intonačním průběhu výpovědi a umístění důrazu. Nuyts za problém evidenciality, problém kvality a zdroje důkazů. Proto hovoří o modalitě subjektivní a intersubjektivní, tedy dostupné výhradně jedinci versus modalitě dostupné relevantní skupině. (Nuyts, 2001: 362) Nespecifikovaný zdroj obecného přesvědčení vyjádřený všeobecným subjektem implikuje intersubjektivní původ informace. Pro anglické věty typu *it is probable that*, platí, že zájmeno *it* je sémanticky zcela prázdné a plní pouze strukturní funkci placeholderu, je tedy dodržena podmínka, že oznamovací věta začíná podmětem, jeho referentem je přítom závislá predikace.

Otázku subjektivní či objektivní modalitě považuje za problém součinnosti mezi evidenciální subjektivitou a modalitou. (Nuyts, 2001:386) Otázkou zůstává, zda pragmatické konotace

zejména v případě, že je vyjádřeno cizí mínění (evidencialita typu hearsay nebo quotative), umožňují, aby taková informace byla předložena bez implikovaných pochybností. Problém nastává zejména u funkčních slov, která oscilují mezi několika pragmatickými významy. V češtině je příkladem takového výrazu částice *snad*. Má potenciál vyjadřovat přání, pozitivní i negativní, ale také stupeň přesvědčení a převzatou informaci. (*Prý*) *snad bude dražší nájemné*. (Grepl 1998: 486) Interpretaci slovesa mít nechávám stranou, protože není prostředkem pro vyjadřování subjektivní jistotní modality vlastního názoru. Naopak explicitně signalizuje reprodukováný názor či informaci. *Má tam být půl metru sněhu*. Signál cizího mínění zároveň nasvědčuje tomu, že mluvčí, který tuto informaci přebírá a dále s ní v komunikaci pracuje, jí nepřipisuje bezvýhradnou pravdivost.

1.6 Filozofická pojetí epistemické modality

Pro úspěšnou interpretaci výpovědí modalizovaných co do míry jistoty, je třeba určit skupinu původců modality a rozhodnout, z čího pohledu budeme výpověď hodnotit, v komunikační praxi je běžné, že mluvčí posuzuje výpovědi z pohledu svých vlastních znalostí. Proto je nutné upozornit na jiné úhly pohledu a důsledky jejich aplikace. V následujícím rozboru se budeme věnovat třem přístupům k epistemické modalitě.

Je-li původcem přesvědčení mluvčí, mluvíme o solipsistním konceptualismu. Samotný termín bývá připisován G. E. Mooreovi. (Mac Farlane, 2008:2) Podstatou pravdivosti v rámci kontextového solipsismu je, že mluvčí neví nic, co by vylučovalo pravdivost jeho přesvědčení. Mluvčí tedy může odpovídat i na otázky o nichž nemá dostatek informací. Na základě neznalosti faktů nelze platnost výpovědi vyloučit. Sorensen a Huemer se proti tomuto pojetí ohrazují. Z hlediska informativnosti sdělení jsou výhrady oprávněné. Pragmatické prostředky češtiny umožňují rozlišení naprosto neinformované odpovědi, i když je pravda, že jednoznačnost těchto forem poněkud omezuje jejich použitelnost napříč diskurzí. (Odpovědi typu *Co(pak) já vím?*; *Pro mě za mě* se zdají být omezené na neformální dialogy, kde se

předpokládá blízký vztah komunikantů.) Z hlediska pragmatiky komunikace lze uvažovat o tom, zda mluvčí hodnotí úsudky založené na neznalosti jako nepříznakové kooperativní jednání. Tento přístup také nemůže zajistit koherentní interpretaci možností formulovaných s implicitním zdrojem přesvědčení. Může to být výhodné řešení, ale není. Logicky je taková výpověď bezrozporná pouze v případě, že předpokládáme porovnání úhlů pohledu buď v rámci zřetelových určení, nebo pokud se vyjadřujeme k okamžiku odlišnému od okamžiku promluvy. Koherentní by byla například interpretace: *Pro ně to může být výhodné řešení, ale pro nás vhodné není. / Může to být výhodné řešení, ale nebude, protože nebude schváleno.* Taková výpověď ale porovnává dva stavy světa. Existence těchto výpovědí podporuje názor, že epistemická modalita je v otázce pravdivosti citlivá ke kontextu, v němž je hodnocena. (Mac Farlane 2008:20) Mluvčí má právo odvolávat se na soubor dostupných informací relevantních v okamžiku promluvy. Negaci podléhá tedy jen propoziční část explicitně modalizovaného tvrzení. Požadavky solipsistního kontextualismu jsou v rozporu s předpokladem, že implicitně modalizovaná tvrzení jsou pragmaticky neutrální a zároveň vyjadřují bezvýhradné přesvědčení mluvčího. Ve srovnání se svým předchůdcem se nesolipsistní kontextualismus snaží dosáhnout vyšší objektivitu tvrzení prostřednictvím rozšíření relevantní skupiny mluvčích, z jejichž znalostí je odvozována pravdivost výpovědi, skupina má určitou informaci, pokud jí má, alespoň jeden z jejích členů. (ibid, 9;13) Jedná se o takzvané distribuované poznání, rozdělné ne nutně rovnoměrně mezi členy skupiny. Pravdivost výpovědi je pak posuzována podle znalostí všech příjemců informace nezávisle na čase, což neúměrně rozšiřuje nároky na mluvčího a jeho pravdomluvnost. Hackling (1967:148 podle Mac Farlane, 2008) navrhuje alternativní řešení spočívající v rozšíření nikoli skupiny nositelů informace, ale prostředků, pomocí nichž je možné informaci získat. Pravdivé je potom takové tvrzení, které nelze vyvrátit na základě aktuálních znalostí ani dostupného výzkumu.

Určit hranice dostupného výzkumu zejména vzhledem k neaktuálním podmínkám může ale být obtížné a sporné. Modalita může být pojímána jako koncept stojící mimo možnost nabytí pravdivostních hodnot. Zastánci tohoto názoru např. Price (1983) tvrdí, že souhlas nebo nesouhlas s epistemicky modalizovanou výpovědí vyjadřují mluvčí ze svého pohledu, porovnávají tedy dvě různé množiny dokladů, navíc lze od sebe oddělit rovinu vyjádření souhlasu a rovinu důkazů. Je možné říci například *Máte pravdu, ale to, co říkáte, vyplývá z jiné skutečnosti*. Modální modifikátory tedy vyjadřují míru přesvědčení (sílu ilokuce) a zároveň jsou součástí (lexikální složkou) výpovědi popisující stav světa. Za modifikátory ilokuční síly považuje modální výrazy také Hare (1967 podle Mac Farlane, 2008), který vystihuje jejich funkci indikátorů zdrženlivosti, používá pro ně (tj. pro výrazy epistemické možnosti) specifický termín *perhassertion*. (Termín je složenina modifikátoru *perhaps* (možná, snad) a výrazu pro tvrzení *assertion*. Mac Farlane 2008:16.) Jako indikátory ilokuční síly se ale modální výrazy vždy nechovají, ne všechny postojové modifikátory lze totiž začlenit do struktury výpovědi prostřednictvím vložené věty. Toto omezení ale může být jazykově specificky vázané jednak na povahu slovosledu, jednak na škálu postojových komentorů. Navíc pokud zkoumáme mluvený projev, nikoliv typu přednes, jsou naše kategorické závěry omezeny reálnými daty jazyka, která vykazují rozvolněný slovosled jako jeden ze specifických rysů mluveného dialogu. Postavení větných příslovcí na jiné než iniciální pozici výpovědi nebo těsně za přísudkem je využíváno jako formulační strategie, mluvčí ukazuje zainteresovanost na tématu dialogu, zároveň ale získává čas. Nicméně ani tento přístup nevysvětluje povahu pravdivosti tvrzení.

Dalším možným pohledem je epistemický relativismus založený na odlišování kontextu promluvy a kontextu interpretace (hodnocení) této promluvy. Kontext je pojímán jako centralizovaná množina daná časem, prostorem a mluvčím. Protože význam modálních výrazů není absolutní, naopak závisí na kontextu, není možné hodnotit modalitu na základě

pravdivostních podmínek. Znalosti hodnotitele jsou rozhodující pouze, jsou-li lepší než znalosti původního autora výpovědi, uplatňuje se tedy asymetrická perspektiva. Budeme proto sledovat, zda mluvčí tento předpoklad verbálně explicitně ztvárňují, nebo zda mají tendenci rozšiřovat platnost výrazů nejvyššího přesvědčení.

V rámci kompoziční sémantiky lze pravdivost výpovědi definovat na základě následujících proměnných, které tvoří hodnoticí hledisko kontextu, možného světa, v němž je kontext posuzován, množiny možných světů v daném kontextu přípustných a hodnot proměnných odpovídajících vlastnostem a objektům možného světa. Logická implikace je podmnožinou logické nutnosti. Huemer (2007) odlišuje logickou (metafyzickou) možnost od možnosti epistemické tedy omezené rozsahem lidského vědomí vzhledem k dané situaci. Spatřuje hlavní rozdíl mezi epistemickou a metafyzickou množností v tom, že epistemická možnost nesplňuje podmínky implikace je možné, že P; a z P plyne Q, tedy je možné že Q. Důkazy v podobě situací, na základě nichž běžně vyhodnocujeme pravděpodobnost jevů, jsou funkční povahy a představují ospravedlnění soudu. Weatherson a Egan (2011) odlišují metafyzickou nutnost a možnost od nutnosti a možnosti epistemické, tak, že metafyzické významy jsou vázány na zákony logiky a jsou v tomto smyslu univerzální. Proto metafyzická možnost nepřipouští nefaktická tvrzení. Epistemická možnost je strukturována jako centralizovaná uspořádaná množina možných světů. Soubor epistemických možností se posouvá v čase, vzhledem k poznání, jehož držitelem je relevantní skupina osob. Možnost nebo nemožnost je v rámci epistemické modalitě relativizovaný pojem. K epistemické modalitě lze přistupovat ze tří různých pohledů: kontextualisticky, a tedy tvrdit, že relevantní informace, na základě nichž hodnotíme pravdivost pravděpodobnosti, jsou zakódovány v kontextu sdělení. Autoři ale upozorňují, že v tomto pojetí se modální výrazy podobají indexům, tedy že ztrácejí pravdivostní hodnotu mimo kontext. Jestliže je vše obsaženo v kontextu, mají modalizovaná tvrzení pro všechny příjemce stejný informační obsah a stejnou pravdivostní hodnotu. (Weatherson, Egan,

2011) Tento předpoklad se však obecně v jazykové komunikaci nepotvrzuje, protože komunikace je účelová výměna obsahů vědomí, kdyby byly všechny obsahy vědomí ve společenstvu mluvčích stejné, ztratila by komunikace účel a smysl. Sémantický obsah výpovědi se navíc nerovná sémantickému obsahu jednotlivých prvků jazykové struktury, do procesu interpretace vstupuje individuální prostřednictvím jazykové kompetence, jazykové prostředky mohou u různých mluvčích vyvolávat různé konotace. Autoři pojmají obsah sdělení jako důsledek tohoto sdělení, podmínku jednotného obsahu je tedy možné vyvrátit s odkazem na to, že sdělení účinkuje vždy jen na ty příjemce, kteří jsou v jeho dosahu, pokud o sobě příjemci nevědí, má stejné sdělení jednoho autora jiný účinek na každého z příjemců, protože každý z nich se považuje za jednu osobu, která sdílí informace s mluvčím. Jedná se o indexickou komunikaci. Jednotliví komunikanti tedy vstupují do různých kontextů, v nichž může formálně totéž sdělení získávat rozdílné významy. Tento jev je označován jako pluralita kontextů. Z pohledu relativismu je možno připustit, že různé skupiny mluvčích disponují různými důkazy a mají tedy různé pohledy na tentýž svět. Jde o takzvaný obsahový relativismus, protože popírá podmínku, že obsah sdělení je pro všechny jeho interprety týž. Mluvčí pak bývají schopni, i když ne vždy ochotni, odlišit svůj pohled od pohledu osoby, která má k dispozici jinou množinu informací.

Pravdivost výpovědi je ale stále hodnocena aktuálně, v okamžiku promluvy. Pravdivostní relativismus pak popírá druhou premisu kontextualismu, rovné pravdivostní podmínky bez hledu na kontext sdělení. Při relativním časovém zakotvení výpovědi může být výpovědi v určitém okamžiku pravdivá, a v jiném okamžiku nepravdivá, časové zakotvení takových výpovědí je relativní vzhledem k okamžiku promluvy, tento pohled zastávají takzvaní temporalisté, stoupenci relativní proměnlivé pravdy. Příkladem jsou věty umístěné v minulosti nebo v budoucnosti, ale relativně k okamžiku promluvy. *Mohlo se to objevit teprve včera. Zítřka může být všechno jinak.* Quine (1984) tuto myšlenku rozvádí, relativní pravdivost potom závisí

na konstelaci hodnotitele a hodnoceného světa. Alternativní pohled představuje expresivismus, který vychází z toho, že o svých přesvědčeních komunikujeme přímo, nikoli v soudech druhého řádu. Rozdíl ilustruje následující dvojice modelových vět: *Tvrdím, že je možné, že Alík je pes.* *Vs. Je možné, že Alík je pes.*

Pro dosažení efektivní a sdělné komunikace mezi jedinci, (pro zjednodušení se omezíme na jedince chápané jako rodilé mluvčí téhož přirozeného jazyka) je potřeba naplnit kromě jiných předpokladů také psychologické předpoklady úspěšného užití epistemické modality. Z psychologické struktury osobnosti vyplývá potřeba jedince dosáhnout integrity vlastních postojů. Proto není možné mít současně protichůdná přesvědčení a tuto skutečnost si uvědomovat. Subjektivitu přesvědčení podporuje fakt, že není přirozené, svá přesvědčení obhajovat, uvádět explicitní důvody jejich vzniku. (Jones, 2002:217) Racionalizace přesvědčení vede u mluvčího k jejich ztrátě, u adresáta pak vyvolává podezření, neboť zdůvodněná přesvědčení nebývají považována za autentická. Dochází k narušení distribuce atribučních podmínek daného přesvědčení, které se po přímém vysvětlení nezdá být v souladu s vnějšími podmínkami. Přesvědčení, která člověk zastává, mohou být motivována ze tří různých zdrojů z touhy po dosažení pravdy (epistemicky zdůvodněná přesvědčení), z touhy po dosažení jiného prospěchu (pragmaticky zdůvodněná přesvědčení) a bez zvláštního cíle (nezdůvodněná přesvědčení), k nimž patří emoce, vkus apod. (Jones, 2002:220) Epistemicky zdůvodněná přesvědčení stojí na pomyslném žebříčku nejvýše a jsou žádoucím, i když nevědomým základem lidských přesvědčení. V komunikační praxi mohou v důsledku toho vznikat situace, kdy se mluvčí snaží vydávat svá přesvědčení za epistemická, i když mohou být motivována například touhou po zisku. Adresáti některých sdělení naopak mohou předpokládat neepistemický základ prezentovaných přesvědčení v takových komunikačních situacích, které sledují například komerční cíle a mají rozpoznatelnou ustálenou formu. Přesto

si osoba nemusí být vědoma pravého důvodu svého přesvědčení, může takový důvod hledat pouze, pokud je její přesvědčení uchopitelně popsáno.

Z toho vyplývá, že pokud naopak chceme něčí přesvědčení vytvořit, musíme si jasně stanovit cíl. Přesto je však možné, aby mluvčí pozoroval sám sebe zvenčí a odhalil svá přesvědčení, jimž připisuje epistemický základ. Pokud se stane, že mluvčí přehodnotí základ svých přesvědčení, může i nadále považovat své přesvědčení za odůvodněné. Ve skutečnosti ale není možné oddělit přesvědčení od argumentů a proti argumentů. Přesvědčení není snadné potlačit, protože se všichni mluvčí snaží zachovat si integritu vědomí. Z toho vyplývá jednak tendence některých mluvčích k opakování argumentů (nebo pouhého přesvědčení), jednak tendence adresátů takové argumenty přijímat. Další dobře doloženou konsekvencí je schopnost adresátů přehlížet nedostatek důkazů nebo jejich nelogickou povahu. *Ted' mi už musí padnout šestka.* (Při stejné pravděpodobnosti nemusí) Protože je epistemicky zdůvodněné přesvědčení preferované, mají mluvčí tendenci připisovat je sami sobě, a ostatním účastníkům připisovat přesvědčení jiného druhu. (Jones, 2002:231) Pokud mluvčí explicitně uvede, že základem jeho přesvědčení není touha po pravdě, předpokládáme, že mluvčí nemluví vážně, proto nelze odhalovat pravé důvody pro vyslovení některých tvrzení.(ibid, 231)

1.6.1 Pravdivost epistemické modality

K dimenzi pravdivosti je možné přistupovat jako k logickému, nebo filozofickému problému. Představím jeden z logických přístupů, který pracuje s lingvistickými, pragmatickými, argumenty. Mezi lingvisty se liší dva přístupy, pokud pojmáme modalitu jako kvantifikaci nad možnými světy, pak takto ztvárněné modální obsahy přispívají k pravdivosti propozice. Pokud k modalitě přistupujeme jako k vyjádření přesvědčení mluvčího, pak epistemické modifikátory k pravdivosti nepřispívají.(Hacquard, Wellwood, 2012) Papafragou dokazuje, že pokud je

rozlišení epistemické a deontické modalit závislé na kontextu, je možné určit pravdivost epistemicky modalizovaných výrazů. Pravdivost lze určit u výrazů vyjadřujících objektivní epistemickou modalitu. Je odmítán exkluzivistický přístup k modalitním ukazatelům, protože výpovědi modalitně explicitní nemají stejný význam a konverzační účinek jako výpovědi, které obsahují implicitní modalitu plného(ne)přesvědčení. (Papafragou, 2006: 1963) Subjektivní významy epistemické modalit lze přesně uchopit, pokud se vztahují ke znalostem výhradně osoby mluvčího. Potom je pravdivé každé tvrzení, které mluvčí hodnotí jako pravdivé. Subjektivní modalita omezuje svou platnost pouze na ty možné světy, o nichž mluvčí v okamžiku promluvy ví, že v nich daná výpověď je pravdivá. (Papafragou, 2006: 1996) V podstatě se tedy na epistemické výpovědi tohoto typu vztahují podmínky upřímnosti, podobně jako na performativy .(viz Faller, 2006:21). V případě modálních výrazů jde o takzvané mentální performativy (m-performativy).(Faller, 2006:7)

Subjektivní epistemické výpovědi nelze popřít prostřednictvím predikátu hlavní věty (uvozovacího epistemicky užitého verba cogitandi nebo dicendi), protože přesvědčení mluvčího je vnějšímu světu nedostupné, s výjimkou případů, kdy mluvčí popře své vlastní tvrzení. (Papafragou, 2006:1997) Tato skutečnost, ale znehodnocuje test, který vyvozuje nedotčenost epistemické modalit platností pravdivostních podmínek na základě toho, že nelze jejich epistemickou složku zpochybnit. V praxi jsou však výpovědi interpretovány na základě informací dostupných adresátům v rámci daného kontextu, i proto není zamýšlený význam výpovědi vždy shodný s významem interpretovaným Huemer (2007: 124-129) po rozsáhlém rozboru dosavadních teorií o pravdivosti epistemické modalit, dospívá k definici pravdivých tvrzení prostřednictvím definice nepravdy. Tím se mu podařilo vyhnout se komplikacím plynoucím z dřívějších pojetí této otázky. Uvedeme i jejich důsledky pro každodenní komunikaci. Nejprve tedy komentář k odmítnutým teoriím. Jestliže možné je to, co mluvčí nepovažuje za nemožné, pak je možné a pravdivé i to, čím se mluvčí nikdy nezabýval. Mluvčí

by tedy musel věřit všemu, čemu nerozumí. Jestliže možné je to, co je v souladu s aktuálními znalostmi mluvčího, pak by si mluvčí musel být vždy stoprocentně jistý, modální škála by ztratila význam a komunikace by se pohybovala na hraně nemožného. Jestliže možné je to, co mluvčí neodhalí jako nepravdu, mohli by mluvčí dospívat k paradoxním závěrům. Tato interpretace ignoruje fakt, že některé otázky nemohou v reálném světě produkovat kladné odpovědi a zároveň být pravdivé. Pokud podmínky zpřísníme, můžeme považovat za možné cokoliv, co nelze úvahou vyloučit ani dostupnými prostředky popřít, pak jsou zpochybněny i nutné pravdy (axiomy). Podle probabilistické teorie je možné cokoliv, co není krajně nepravděpodobné, tedy co má pravděpodobnost vyšší než hraniční hodnota nula. To ale odporuje předpokladu, že pravděpodobnost je logicky nutná, logické selhání má hodnotu nula. Navíc by bylo velmi obtížné prokázat, jaká hodnota pravděpodobnosti je potřebná k tomu, aby podle výsledků poskytnutých tuto teorií bylo možné jednat. Ještěže je pravdivé, cokoliv je epistemicky zdůvodnitelné, vzniká nebezpečí, že pravda bude dílem náhody, protože má-li mluvčí štěstí, může nezávisle na situaci dospět ke správným závěrům z aktuálně neplatných předpokladů. Podle zákonů pružného kontextualizmu je možné cokoliv, o čem mluvčí neví, že je to nemožné, ani nemůže tuto skutečnost zjistit. Jak ale stanovíme hranici možného prověřování, jaký kontext bude relevantní a jaká kritéria nastavíme v rámci situace? Pokud vyjdeme z opačného pólu, nepravdivosti, pak tvrzení je nepravdivé, pokud splňuje následující podmínky: Tvrzení není možné. Mluvčí může dokázat opak tvrzení. Mluvčí dokáže opak tvrzení pomocí Gettierova zákona (1963), což znamená, že mluvčí poukáže na fakt, že závěr ukazující na pravdivost vychází z mylných předpokladů, jejichž zavádějící povahu si mluvčí neuvědomuje. Čtvrtá přidaná podmínka ošetřuje působení Gettierova zákona, vyžaduje, aby oprávněná přesvědčení byla pravdivá. R. Sorensen (2006: 609) se pokouší nepřímo dokázat, že pokud mají epistemické modifikátory postavení mimo propoziční strukturu výpovědi, je podpořena domněnka, že epistemicky modalizované výpovědi mohou nabývat pravdivostních

hodnot. Pomocí modifikátorů je možné vyjádřit přesvědčení mluvčího, že výpověď pravdivostní hodnotou má a že mluvčí v pravdivost výpovědi věří, nikoli ale dokázat, že má mluvčí pravdu. Kdyby mluvčí nepovažoval pravdivost výpovědi za možnou (do určité míry), nemohl by ní spekulovat. (Jones, 2002:607) Pomocí epistemické empatie navíc může mluvčí popisovat situaci a pravděpodobnost variant z hlediska někoho, kdo je méně informovaný, aniž by byl přesvědčen o pravdivosti svého tvrzení. Modální modifikátory umožňují rozhodnout o tom, zda je daná výpověď pravdivá nebo nepravdivá, proto z faktu, že výpověď nemá pravdivostní hodnotu, nevyplývá, že by pravdivá či nepravdivá být mohla. Teorie vychází z předpokladu, že jediným objektem poznání je pravda, nepravdu tedy nelze přímo poznat. Neznalost faktů ale nevytváří automaticky prostor pro epistemickou možnost. (Hacking 1967 citováno podle Sorensen 2006) Naopak přesvědčení o neuskutečnění budoucího děje dává prostor pro předpoklad, že tento děj je epistemicky možný a zároveň potvrzuje možnost interpretovat výpověď jako strukturu obsahující epistemickou možnost v souladu s Moorovým paradoxem. (Mooreův paradox uvěřuje epistemické performativní užití sloves prostřednictvím ověření podmínky upřímnosti. Při vyjadřování vlastního mínění si mluvčí nesmí protiředit.)

Výpovědi odkazující k budoucnosti získají pravdivostní hodnotu podle uskutečnění budoucího děje. (Sorensen, 2006: 610) Pravdivost výpovědí nelze odvodit z vágních neurčitě kvantifikovaných nebo nedodefinovaných údajů. Pokud neplatí presupozice, nemá výpověď žádnou pravdivostní hodnotu bez ohledu na přítomnost či nepřítomnost epistemických modifikátorů. Sorensen se vymezuje proti takzvaným Escherovým větám, které připomínají věty přirozeného jazyka, ale nemají smysl, protože některé jejich složky nemají vztah ke zbytku větné stavby. Jde o věty typu More people were in London than I was. (V Londýně bylo více lidí, než jsem byl v Londýně já.) Na základě rozšířeného kooperačního principu se můžeme domnívat, že uvedenou výpověď bychom se mohli pokusit interpretovat jako nelineární sdělení

ve smyslu V Londýně bylo víc lidí, nejen já. V přirozeném jazyce vznikají podobné větné struktury zejména ve spontánní komunikaci vlivem syntaktických nedostatků vzniklých v plánovací/ produkční fázi výpovědi. Jedná se o několik typů syntaktických nedostatků, v nichž se odráží ztráta výpovědní perspektivy.

Sorensen ovšem nepočítá se zvýšeným úsilím posluchače potřebným k dosažení smysluplné interpretace takových výpovědí. Považuje podobné struktury za matoucí a svým způsobem defektní. Z lingvistického hlediska jsou podobné podněty zajímavé například i pro svůj potenciál k vytváření verbálního humoru.

2 Popis jazykových prostředků epistemické modalit v češtině

Epistemickou modalitu v češtině vyjadřují prostředky několika kategorií, patří k nim prostředky strukturní, gramatické (užití slovesných časů a modů). Tyto prostředky byly mimo krajní polohy modalitní škály v korpusu doloženy minimálně. Ve větší míře byly zastoupeny prostředky založené na syntakticko-sémantické kategorii diateze.

Největší podíl prostředků v korpusu tvoří prostředky lexikální modální částice/ modální adverbia, modální slovesa, slovesa myšlení a smyslového vnímání, v menší míře rovněž slovesa mluvení. Některá ze sloves mluvení a myšlení získávají odstín evidenciálnosti, jestliže některým ze svých sémů odkazují k existenci nebo typu důkazu. Epistemická planost sloves mluvení je založena na aplikaci maximy kvality. Je na místě poukázat na fakt, že existenci důkazů předpokládáme u každého afirmativu. Proto je obtížné stanovit na tomto základě hranice (kategorie) evidenciality.

2.1 Vyjadřovací prostředky modalit napříč gramatickými kategoriemi

Vyjadřovací prostředky modalit můžeme rozdělit do tří kategorií, z nichž ne všechny jsou v jednotlivých jazycích dostatečně vytíženy. Modální slovesa můžeme považovat za jednu z jazykových univerzálií. I když míra formálního začlenění modálních sloves do systému deklinace je různá, zpravidla tím větší, čím je daný jazyk flektivnější. Modální adjektiva a adverbia jsou závislá na morfologických vlastnostech daného jazyka i na sémantické specifikaci jednotlivých morfologických prostředků. Přesná klasifikace modálních prostředků se navíc může lišit v závislosti na užívaném gramatickém popisu a na kritériích aplikovaných na kategorizaci slovních druhů. Na základě syntaktické klasifikace slovních druhů mohou některé modifikátory přecházet mezi typy modalit. *Třeba se to povede. Je třeba připravit plán.*

Z příslušnosti jednotlivých vyjadřovacích prostředků k odlišným slovním druhům by mohlo vyplývat jejich rozdílné využití v komunikaci, zejména by měly mít schopnost odlišit rozsah

modalizované struktury na podobném principu, na němž funguje například větný a členský zápor. Auwera a kol. nepředpokládá rozdíl mezi verbálními a adverbialními prostředky ani na rovině sémantické, ani na rovině pragmatické. (Auwera a kol. in Karlík a kol. 2005) Částečně to lze obhájit na základě předpokladu, že epistemická modalita je propoziční operátor. Na druhou stranu pouze adverbia (a částice, o nichž se Auwera a kol. nezmiňují), mohou vyjádřit částečnou modalizaci. Navíc v češtině se mohou lišit interpretace struktur typu *je možné*, *že/SENT a je možné/INF*, neaktuální význam infinitivu má blízko k významu schopnosti. Srovnávací studie ukazují, že západoslovanské jazyky v porovnání s východoslovanskými upřednostňují modální slovesa před modálními adverbii. (tamtéž: 3) Modální adverbia synonymní s modálními slovesy mohou po pragmatické stránce vytvářet prostor pro subjektivizaci vzhledem k modálním adjektivům, ale mohou působit objektivněji než modální slovesa, protože jejich sémantická struktura je dána až formou ztvárnění propozičního obsahu. Ve srovnání s angličtinou dává češtinu v témže textu před modálními slovesy přednost jiným prostředkům. Statistická srovnání jsou ovlivněna i faktem, že Auwera a kol. v rámci třídy epistemických výrazů neodlišuje částice a nezabývá se výskyty sloves myšlení. Z typologického srovnání obou jazyků vyplývá, že volný český slovosled umožňuje užití modálních částic vložených mezi subjekt a predikát. O frekvenci jednotlivých modálních sloves rozhoduje v komunikaci míra jejich polyfunkčnosti, nikoli míra jejich gramatikalizace. (tamtéž:13) J. Nuyts se zabývá syntaktickými a pragmatickými rozdíly v užití epistemických adverbii a epistemických predikátů, které jim nejbližší odpovídají, ale nejsou modálními slovesy.

Termín jistotní predikáty používá v českém prostředí například Štícha (2013: 776nn), označuje tak konstrukce, které se zakládají na verbonominálním predikátu vyjadřujícím příslušný stupeň jistoty. Přímé vyjadřování epistemického postoje nevyžaduje pro češtinu, aby konstrukce vyjadřovaly generalizovaný názor. Jedná se o věty typu *je jisté*, *není pochyb (o tom)*, *že, je*

nepochybné a další. Vedle nich může mluvčí vyjádřit názor založený na osobní zkušenosti či přesvědčení. K tomuto účelu slouží různorodý rejstřík lexikálních a gramatických prostředků, může se jednat o konstrukce s dativem (*myslím si, jsem si jist*), slovesa myšlení a usuzování v různých gramatických tvarech. Rozdíly v epistémické platnosti vyjádření názoru proti pouhému popisnému sdělení ovlivňuje vedle slovesné osoby také slovesný rod. To platí například pro sloveso přesvědčit (se) a funkční rozdíl tvarů *přesvědčil jsem se* a *jsem přesvědčen*. Osobní konstrukce užitá ve větách typu *mám za to, že*, případně okrajově i *mám za jisté, že...* se pravděpodobně stále stylisticky omezují na hovorový/archaický jazyk. Frazém *mít něco za něco* se v současném mluveném korpusu nevyskytuje.

Nuyts ve svém výzkumu využívá převoditelnost adverbii na příslušné jmenné přísudky, dvojice zkoumaných výrazů jsou si maximálně formálně a významově podobné. Mezi modálními adjektivy a adverbii byly v angličtině zaznamenány rozdíly, pokud jde o jejich zpochybnitelnost při zachování sémantiky. Možnost vytvořit otázku s modálním adverbium se zdá omezená na parafráze. (Nuyts, 1993: 935) V češtině otázky na maximální míru jistoty, které jsou konstruovány s modálním slovesem, přecházejí k významu obligatornosti. V češtině lze otázku vytvořit díky tomu, že se příznaková intonace nepojí s obligatorní změnou slovosledu, je však nutné pronevěřit zastoupení takových otázek ve skutečné komunikaci a zhodnotit jejich příznakovost. Rozdíl v konstrukci otázek se projevuje na pozici fakultativního podmětu, který v otázkách s modálními adverbii nabývá rysu obligatornosti. *Oni možná přijedou v lednu?* Skopus adverbia se může pružně měnit s mírou vyjádřené jistoty: *Ve středu přijedou jistě? Jistě přijedou ve středu?* V češtině by při interpretaci sdělení hrál roli i slovosled a umístění důrazu. Substituce synonymních modálních výrazů typu *možná – snad* nemusí být nutně bezpříznaková, protože *snad* může implikovat nesouhlas mluvčího s propozičním obsahem. *Jsem snad jeho služka?* Toto užití jasně upozorňuje na provázanost deontické a epistémické modalit i na jejich společný pragmatický rozměr. Jako další rozdíl mezi modálními adjektivy

a adverbii uvádí Nuyts nemožnost negovat adverbia při zachování jejich postavení jistotního modifikátoru. Pokud mluvčí vyjadřuje modální modifikaci a zároveň negaci, dává přednost modálním adjektivům před adverbii. Modální adverbia jsou považována za výhradní vyjadřovací prostředky subjektivní modalit. (Tamtéž, 936) Nuyts odlišuje obě třídy vyjadřovacích prostředků na základě jejich fungování v diskurzu. Vyjádření založená na adjektivech umožňují umístit epistemický výraz do pozice výpovědního jádra. (Nuyts, 1993: 938) Pokud komunikační kontext vyžaduje vyjádření kontrastních modalit, stupňování jistoty (oběma směry), mají opět přednost modální adjektiva. (Tamtéž, 943) Komunikační povaha epistemické modalit je ovlivněna i pragmatickými faktory komunikace, které popsal například Lewis, univerzálním působením komunikačních maxim zejména maximy kooperace dochází ke zpětnému uplatnění chybějících podmínek úspěšné komunikace. Presupozice, které nejsou splněny v okamžiku promluvy, vstupují v platnost zpětně díky vůli komunikantů ke spolupráci. Toto pravidlo akomodace presupozice (Lewis, 1979, 340) se uplatňuje i v příkladech užití modálních výrazů, široce se uplatňuje při vyhodnocování užití deontické modalit, je tak možné upravovat hranice dovoleného. I pravidlo akomodace pro predikátory dovolení dokazuje, že modalita jako kategorie je uspořádána strukturně, neboť po vymezení nových hranic dovoleného se posouvají na škále přípustnosti i ostatní prvky systému. Výsledkem aplikace konstruktivních pravidel je, že oprávněnost jazykového jednání i pravdivost sdělení je hodnocena na základě postoje komunikantů, zejména postoje posluchače, ten svou reakcí naznačuje směr interpretace předcházejícího sdělení. (Pravomoci posluchače umožňují například i nevážné interpretace vážně míněných výroků.) Lewis upozorňuje, že lze pragmaticky interpretovat i výroky, které popisují více než jeden objekt svého druhu, mluvčí daného jazyka jsou schopni sdělení pragmaticky interpretovat, klíčem je určení v daném kontextu nejpodstatnějšího referentu. Podobně, na základě komunikační situace, mluvčí určují, zda tvrzení je dostatečně pravdivé, a zda je zahrnou do množiny přijatých informací. Míra

pravdivosti se stanovuje průběžně, ale jestliže standard pravdivosti zvýšíme, nelze jej automaticky snížit na původní úroveň. Z výzkumného hlediska by bylo přínosné sledovat, jak se v průběhu dialogu stanovují důležitá témata a zda je mezi mluvčími shoda, případně zda se na vzniku neshod podílejí modální výrazy a jakým způsobem. Lewis označuje modální slovesa za relativní vzhledem ke kontextu, popírá jejich polysémní charakter. Strukturní vlastnosti modálních sloves zahrnují zejména vlastnosti syntaktické, konkrétně tedy: schopnost vázat infinitiv mimo objektovou rekcí, tato schopnost je zapříčiněna sémantickou neúplností modálních sloves. Morfologické zvláštnosti jsou jazykově specifické, míra zastoupení supletivních tvarů je různá. Česká modální slovesa se morfologicky podobají imperfektivům. Totéž platí i pro synchronně užívané sloveso *muset* přejaté v průběhu historického vývoje z němčiny. (Dříve užívaný ekvivalent imperfektivum *drbiti* (z německého *dürfen*) ponechám stranou.)

Přejímky z němčiny jsou prostředkem obohacování systému modálních sloves v mnoha slovanských jazycích. Samotné sloveso *muset* v němčině svůj význam postupně specializovalo z vyjádření možnosti dané objektivní situací až po vyjádření nutnosti. (Hansen, Björn, 2000:78) Před dokončením sémantického vývoje slovesa *muset* v němčině se v historické češtině vyskytovala přejímka *drbiti* z něm. *dürfen*. Úzké vztahy mezi slovesy *muset* a *moci* jsou dány rolí svobodné vůle ve významu obou sloves. Možnost adresáta uplatnit vůli vytváří logickou síť vztahů *můžeš+ musíš-dosah negace* pak určuje další vztahy za pomoci sémantiky nutnosti a operátoru negace. (tamtéž, 79) Ze supletivismu vzniká síť vztahů *moci vs. nemoci= muset; muset X nemuset = smět*. Výrazové prostředky faktické možnosti jsou převážně morfologické, jde tedy o adjektivní přípony vyjadřující schopnost nebo o adjektiva s tímž významem. V češtině se rozdíl faktické a hypotetické možnosti neprojevuje volbou modálního slovesa, ale volbou formy přičestí. *Silnice může být uzavřena.* (kapacitativum, či hypotetická možnost) *Silnice může být uzavřena.* (faktická možnost) Pro vyjádření kapacity však může v mnoha

jazycích existovat paralelní soubor lexikálních prostředků slovesných, které nemají strukturní vlastnosti modálních sloves (např. *umět, dokázat, dovést, zvládnout* aj.). Všechna uvedená slovesa jsou tranzitivní, ne vždy ale vyžadují objekt ve formě slovesného infinitivu. Kromě slovesa *umět* jsou polysémní, mohou být užita i v nemoďálním významu (tedy se substantivním objektem, životným či neživotným. U sloves *umět* a *dokázat* existuje rozdíl mezi možnými sémantickými třídami objektů. U slovesa *umět* je možné použít i objekty substantivní (*umět šachy, umět = napodobit Chaplina*). Sloveso *dokázat* v kapacitativním významu se pojí s infinitivem.

Vztah mezi slovesným modem a modalitou charakterizují podstatné rozdíly, způsobené zejména pragmatickým rozměrem modalit v porovnání s převážně gramatickou funkcí slovesného modu. Hranice není ostrá a jednoznačná, protože díky procesuálnímu vývoji jazyky mohou některé gramatické formy získávat další funkce odvozené od součinnosti gramatiky a sémantiky. Jde například o epistemickou funkci futura u slovesa *být* v češtině a angličtině; ve slovenštině se ve srovnatelné epistemické funkci používá sloveso *íst'*, i když podobně jako v češtině není epistemické funkci zcela vyhrazeno. Sloveso *být* v epistemické funkci vyjádřené futurem se může kombinovat i dalšími epistemicky modálními predikátory, které pak ztrácejí performativní užití a postupují modální rozměr slovesu *být*. Příkladem může být výpověď typu *Já už budu vědět*. Vyjadřuje přesvědčení mluvčího o schopnosti, která je v dané komunikační situaci relevantní. Jde o srovnání domněnky *To bude pošťák* například s výpovědí *On už bude vědět, co s tím*. Navíc v souladu s Lyonsovým (viz 1977: 809-823) popisem časové soustavy za pomoci nulového bodu situovaného do okamžiku promluvy, je možné připisovat odlišnou pragmatickou míru jistoty i různým formám futura. Transpozice přítentu do významu futura je v češtině pragmaticky omezena rozsahem popisovaného časového úseku. Přijatelnost přítentních tvarů ve významu futurálním je proto omezena na časové úseky nepřilíš vzdálené od okamžiku promluvy. V angličtině je tento rozdíl gramatikalizován do soustavy futurálních

forem nezávislých i transponovaných. V komunikaci se při vyjadřování modality uplatňují čistě morfologické prostředky. Postojová modalita má navíc k dispozici i specifické prostředky (morfologicko) lexikální, modální slovesa a čistě lexikální, modifikátory a postojové komentory (Čejka, 1979). Kategorie postojového komentoru se od modálního modifikátoru liší tím, že nestojí vně struktury. Komentory jsou totiž takové epistemické prostředky, které jsou součástí struktury výpovědi. Označení postojová modalita naznačuje příklon k hodnotícímu pojetí této kategorie. Pragmaticky jsou zakotveny ty modální významy, které příznakově vyjadřují postoj mluvčího ke skutečnosti. Za bezpříznakové vyjádření lze v tomto smyslu považovat takové vyjádření, které se zakládá výhradně na dodržování komunikačních maxim (maximy pravdivosti). Nepříznakově se tedy vyjadřuje plné přesvědčení o (ne)platnosti obsahu vyjádřené pomocí komunikační funkce oznámení. Je-li prosté oznámení modifikováno, je celá struktura příznaková, což adresát odhalí na základě předpokladu, že mluvčí sděluje nejvyšší možnou míru informací. Zároveň přitom může docházet ke stírání hranic mezi prostředky ostatních typů modality, zejména hranice mezi deontickou modalitou a modalitou dynamickou v jazycích, v nichž jsou oba významy vyjádřeny jednou slovesnou formou. Jde o významový odstín moci/smět/možná, kde u slovesa moci očekáváme významy epistemické možnosti a význam deontický dovolení či dynamické vyjádření schopnosti (kapacity). U slovesa smět odlišujeme na základě kontextu deontický význam dovolení a epistemické možnosti. Tento rozdíl však záleží na výstavbě lexikálního plánu jednotlivých jazyků, respektive na struktuře polysémních vztahů mezi uvedenými významy modálních sloves. V češtině existuje tento soubor vztahů: *Může to být pravda* (epistemická možnost). *Můžete (smíte) se zeptat na cokoli* (deontické dovolení). *Díky tomu můžeme (dokážeme) splnit každé přání* (kapacitativum).

Ve srovnání s anglickým *It may be true* (epistemická možnost); *You may ask any questions* (deontické dovolení). *You can ask questions* (kapacitativum); *We can (are able to) fullfil any wish* (kapacitativum) Z hlediska modality je možné interpretovat jiné gramatické kategorie,

Lyons usouvztáží kategorii času a modality stejně jako v českém prostředí Komárek (1978). Upozorňuje na paralelní logické vztahy mezi možností/nutností a obecnou a okamžitou platností výpovědi. Dále odkazuje na důležitost referenčního bodu při vyhodnocování časových a epistemických významů. Právě díky referenčnímu bodu zakotvenému v okamžiku promluvy můžeme na časové ose odlišit přítomnost a budoucnost, na ose modálních významů epistemických jsme analogicky schopni posoudit oprávněnost přesvědčení, z hlediska původce přesvědčení, nikoli z hlediska příjemce modalizovaného sdělení.

Nefaktivnost a kontrafaktivnost kondicionálních forem je výrazem modální vzdálenosti mezi postulovaným stavem světa a okamžikem promluvy. Prostředky větné modality jsou bezesporu gramatikalizované ve formě slovesného způsobu *modus verbi* jedná se tedy o prostředky bezpodmínečně statisticky obligatorní, naopak prostředky modalit navrstvených, postojově hodnotících, jsou vázány na jazykové povědomí uživatelů, jsou poměrně proměnlivé a připouštějí velkou míru uživatelské kreativity. Podobné rysy lze postřehnout i u alternativních prostředků hodnocení, například u intenzifikujících adjektiv. Tato paralela by mohla epistemickou modalitu přibližovat postoji. Lexikální prostředky vyjadřující epistemickou modalitu procházejí postupnou jednosměrnou gramatikalizací, pro angličtinu ji dokládá de Haan (2004) například pro sloveso *myslet*, které získává syntaktickou volnost větného adverbia, podobně se v důsledku gramatikalizace do věty začleňuje i české *myslím*, dochází u něj navíc i k fakultativním redukčním ve výslovnosti. De Haan (2004:20) dále uvádí, že v důsledku gramatikalizace se sloveso *myslím* v angličtině nepojí se spojovacím výrazem uvozujícím vlastní propozici. Možnost vynechání uvozujícího spojovacího výrazu *that* je ale platná pro všechny vedlejší věty předmětné, vztahuje se tedy na celý rejstřík uvozovacích sloves. Slovesa typu *myslet* označuje jako modální dovětky; v češtině je díky volnému slovosledu pozice sloves myšlení a mluvení při vyjadřování epistemických postojů poměrně volná, skopus těchto sloves zahrnuje vždy celou větu. Van Bogaert (tamtéž) tvrdí, že mentální predikáty jsou spíš než k

popisu skutečnosti využívány jako interpersonální modifikátory epistemické platnosti, tuto funkci mají slovesa v prototypickém tvaru 1. osoby singuláru přítomnosti, sémantický obsah těchto predikátů je oslaben ve prospěch určení míry přesvědčení mluvčího o platnosti sdělení. (van Bogaert, 2010: 399; 401) V češtině je tento posun signalizován například i derefektivizací slovesa *myslet si* na *myslet*. Důkazem modifikujícího postavení těchto sloves je i jejich kombinace s faktovými větnými adjunktami, částicemi a adverbiemi. Jde o příklady typu *Bohužel myslím, že jste se zmýlili.* = *(Bohužel jste se zmýlili) myslím.* V teorii funkční gramatiky lze tento jev vysvětlit s odkazem na příslušnost jednotlivých znaků buď k myšlenkové (tj. propoziční) nebo k interpersonální rovině komunikace. Modální modifikace spadá do vyšší interpersonální roviny. Interpersonálně užitá verba cogitandi jsou performativní v tom smyslu, že mluvčí odkazuje k názoru, který vyjadřuje tady a teď proto je v této funkci nutné užití prototypické formy.

Z pohledu systému jazyka lze uvažovat o gramatikalizaci takto užitých forem takzvaném pragmatickém posilování. (van Bogaert, 2010: 406) V důsledku gramatikalizace by měly vznikat formy gramaticky ustrnulé a ztrácející na sémantické průhlednosti. V případě sloves typu *myslet* není jejich původní paradigma v epistemickém významu nedostupné. Tvary préterita/kondicionálu ale mohou získávat pragmaticky odstíněné významy. V závislosti na komunikační situaci mohou signalizovat ochotu ke změně názoru ale také ironii. Širší paradigma implicitně dokazuje, že sloveso je ve své epistemické funkci užíváno častěji v porovnání s dalšími predikáty téže třídy.

Míra gramatikalizace jednotlivých tříd vyjadřovacích prostředků je různá, na pomyslném vrcholu stojí gramatické prostředky, na opačném pólu prostředky lexikální. Strukturní vztahy pozorovatelné v rámci kombinací lexikálních prostředků mohou signalizovat právě jejich částečnou gramatikalizaci, pozice jednotlivých prostředků v subsystémech se pružně mění. Vzhledem k nevětnému charakteru modálních částic lze navíc některé modální indikátory

interpretovat až na základě výpovědi. *Třeba má pravdu.* vs. *Dám jim to třeba hned.* Vs. *Pravdivost předpokladu si ověříme třeba na těchto větech.* (Polysémní výraz *třeba* můžeme významově parafrázovat jako *Je možné, že má pravdu. Dám mu to hned/ klidně mu to dám hned. Pravdivost si ověříme například na těchto větech.* V mluvených komunikátech s rozvolněnou výpovědní perspektivou může výraz *třeba* signalizovat uvádění příkladu, či odhadu či předpokladu. V podobném významu mohou mluvčí použít i frázi *já nevím.* (Blíže k tomu Hoffmannová, 2013:222)

Sémantiku transponovaných prostředků epistemické modality určují mluvčí na základě vztahů mezi kategoriemi možnosti a nutnosti. *Sedmnáct jich nemohlo být.* Tato věta vyžaduje kontext, jednak proto, aby mohl být interpretován obsah osobního zájmena, jednak kvůli modálnímu slovesu, jehož epistemická platnost (pochybnosti) vyplývá z obsahu předchozí repliky. Někdo spočítal, že jich bylo sedmnáct.

Slovník spisovné češtiny uvádí *třeba* pouze ve významu predikativum (příslovce v predikátu-tedy s rysem záhodnost.) Přitom platí, že transponované formy bývají v komunikaci příznakové právě díky nutnosti interpretovat je až na základě širšího komunikačního kontextu, neboť primární význam použité formy se často neshoduje s komunikační funkcí dané výpovědi, což zvyšuje expresivní potenciál produktů syntaktické transpozice. Není-li kontext dostatečně průkazný, může dojít k dezinterpretaci, zejména pokud je v komunikaci užito sloveso, které připouští modální interpretaci, ale zároveň nese vlastní lexikální význam. Příkladem může být struktura s predikátem mít: *Před domem má stát auto.* (Záhodnost; agens je anonymizován.) vs. *Před domem má stát auto.* (Konstatování faktu; nevyjádřený agens vlastní entitu lokalizovanou před domem.)

2.2 Prostředky užívané k vyjádření vlastního mínění a k jeho lokalizaci na epistemické škále

Podle typu kontextu a důkazů, na nichž je vystavěno přesvědčení mluvčího, můžeme rozlišovat modální výrazy silné a slabé. Silná interpretace naznačuje bezvýhradné přesvědčení o platnosti propozice. Slabá interpretace je relativizovaná vzhledem ke zdroji informací. (Kosta, 2013: 168)

Explicitní epistemické výrazy naznačují, že informace prezentovaná jako jistá, nutně pravdivá, je produktem dedukce nebo jiného kognitivního procesu s výjimkou přímé inference mluvčího nebo ironie v závislosti na kontextu. Rozdíl mezi logickou nutností a inferencí se v mluveném diskurzu stírá v důsledku toho, že mluvčí vyžívají evaluativní výrazy, které nemají přesně vymezenou platnost. Například hodnocení výrobce na základě výrobku se může zakládat na presuponované zručnosti (školení), ale i na přirozeném talentu. Není tedy možné vybudovat kauzální vztah mezi jedinou příčinou a následkem.

Při rozlišování silných a slabých interpretací se mohou uplatnit i jiná omezení kombinatorická pravidla pro vyjadřování subjektivní a objektivní modality. Interpretace podobných struktur je závislá na slovosledu a na skopusu jednotlivých výrazů. Pozornost jim bude věnována i v analytické části. Prozatím jen poznamenejme, že není možné užít dva prostředky různé síly, ale téhož typu v rámci jediné výpovědi. To vysvětluje Kostův postřeh, že není možné užít zároveň přímou evidencialitu jako jednoznačný důkaz a epistemický signál vysoké pravděpodobnosti.

Musí tam pršet. může tedy vyjadřovat:

- a) přání mluvčího, aby v blízké budoucnosti pršelo
- b) nespokojenost mluvčího, že prší (evaluativní postoj)
- c) přesvědčení mluvčího, že prší na vzdáleném místě označeném indexem tam.

Spojení přímého pozorování s epistemickým prostředkem porušuje maximu relevance, maximu kvantity a maximu způsobu, pokud osciluje mezi evidenciálním a epistemickým významem. To se v češtině týká zejména výrazů, které historicky odkazují k vizuálnímu vnímání, tedy například očividně, zřejmě, samozřejmě. Ne všechny výrazy tohoto typu mohou v češtině vyjadřovat epistemickou funkci se stejným stupněm jistotou o platnosti probíhajícího děje: *Očividně mě provokuješ.* = *Zjevně mě provokuješ.* Významově však neodpovídá *Zřejmě mě provokuješ.* Původní stupeň jistoty nevyjadřují ani otázky *Provokuješ mě zjevně celou dobu?* (Otázka s výjimkou případů, kdy mluvčí žádá potvrzení nebo vyvrácení svého předpokladu, je založena na nedostatku informací na straně mluvčího a její užití je motivováno snahou tyto informace získat, proto pravá otázka (nikoliv zdvořilá výzva) nemá stejnou epistemickou platnost jako oznamovací věta.)

Síla příslušného výrazu závisí na konverzačním pozadí, které také ve většině evropských jazyků určuje sílu přesvědčení. Modální výrazy na základě dostupných zdrojů vyjadřují sílu přesvědčení jako stupeň pravděpodobnosti dané propozice, tím se liší od evidenciálních výrazů.

U sloves mluvení a vnímání se evidenciální signály pojí s gramatickými prostředky, konkrétně s vyjádřením času a vidu. V češtině tak lze vyjádřit spekulace, poučený odhad a evaluativní postoj mluvčího. Takové rozlišení dokládají například *dvojce říkám si, zda/jestli vs. Řekl bych, že. Vidím, že vs. koukám, že.* Expresivní protějšky slovesa *koukat* mají výhradně pozitivní evaluativní potenciál.

Jednotlivé druhy evidenciality tvoří pomyslnou škálu založenou na vzájemném postavení jednotlivých smyslů a částečně i na společenských konvencích. Z jednotlivých epistemických částic tedy nepřímo vyplývá síla přesvědčení. V některých případech se projevuje rozpor mezi kulturně hodnocenou škálou epistemických zdrojů a jejich dostupností, proto (pro objektivní pozorování) může síla epistemického přesvědčení kolísat v závislosti na situaci, v případech,

kdy mluvčí vyjadřuje subjektivitu vlastního přesvědčení podloženou citově či intelektuálně. Kosta (2013: 181) uvádí následující škálu modálních výrazů:

Asi prší. Je téměř jisté, že prší. Pravděpodobně prší – Mohlo by pršet – Prší.

Tento seznam respektive uspořádání jednotlivých prvků škály je ale pravděpodobně závislé navíc faktorech. Například české *mohlo by* je, stejně jako anglické *might*, schopno vyjádřit hypotetickou možnost v přítomnosti, stejně jako preferovanou možnost v budoucnosti. *Určitě prší.* je považováno za výrok podmíněný pravdivostí prostého *Prší*, proto je explicitně modalizovaná verze hodnocena jako silnější. Síla modálního výrazu je však dána podmínkami komunikační situace. O dějích vnímaných bezprostředně je nutné mluvit bez vnějších modálních signálů. Síla přesvědčení je ekvivalentní skryté evidencialitě. Při popisu jevů, které nemůžeme osobně ověřit, je modalizovaná forma vyjádření silnější. Dalším důkazem je, fakt, že verzi s epistemickou částicí lze užít jako zesílenou asertivní výpověď užitou v reakci na opačné tvrzení. (Např. *Neprší tam.–Určitě tam prší. Prší tam.–Určitě tam neprší.*)

Stanislav Žaža (1979: 136) rozlišuje epistemické částice podle schopnosti vyjádřit hodnotící postoj a podle epistemické síly následovně: možná se nevyjadřuje k očekávanému výsledku, asi výsledek předpovídá, snad výsledek předpovídá a hodnotí jako žádoucí. *Asi* je tedy silnější než padesátiprocentní *možná*, *snad* se od *asi* liší právě preferenčním postojem. V současném diskurzu odlišuje jednotlivé epistemické částice i Štícha (2013: 779 nn) Na základě dokladů z Českého národního korpusu formuluje mezi jednotlivými částicemi následující rozdíly. *Možná* a *snad* kvalifikují obsah sdělení z hlediska mluvčího jako žádoucí. Částice *asi* tento potenciál nemá. *Možná* i *snad* si svou preferenční složku uchovávají bez ohledu na polaritu kladu a zápor *Snad budou mít ještě otevřeno. Vs. Snad ještě/už nebudou mít zavřeno.* Je však třeba podotknout, že *snad* může v emocionálně zbarvených výpovědích vyjadřovat i obavy z nežádoucího vývoje/ stavu. Například ve větách typu *Ty reklamy snad nikdy neskončí.*

Sémantické rozlišení ovlivňující epistémickou interpretaci platí rovněž pro slovesa smyslového vnímání: *zírat, hledět* aj. Slovesa smyslového reagování už vyhraněná nejsou.

Kromě čistě epistemických výrazů a výrazů primárně evidenciálních existují v češtině i výrazy vyjadřující neurčitost. Jedná se především o neurčitá zájmena tvořená morfologickým postfixem. Výrazy typu *jakýsi* vyjadřují několik významů. V prvním významu naplňují obsah pojmu neznámý, nějaký. Ve druhém významu pak naplňuje obsah pojmu takový ve smyslu svého druhu. V obou případech výraz vyjadřuje neznalost na straně mluvčího. Míra neznalosti se pak může lišit v souvislosti s mírou schopnosti mluvčího identifikovat předmět řeči. V otázce identifikace pak dále záleží na tom, jakými prostředky je předmět řeči identifikován. Pokud nastane komunikační situace, v níž mluvčí dokáže předmět řeči identifikovat jen jedním z možných způsobů (ostenzí, vizuálně, nebo na základě slovního popisu) je možné použít neurčitý atribut typu *jakýsi*.

Míra neurčitosti takto formulovaného tvrzení je příčinou toho, že s užitím neurčitého výrazu vzniká tvrzení slabší, nikoli silnější. (Šimík, 2013)

2. 3 Shrnutí teoretické části

V teoretické části práce jsme popsali stěžejní termíny, modalitu, její typy, formy a funkce v komunikaci. Pokusili jsme se nastínit souvislosti mezi epistemickou modalitou a kategorií evidenciality z hlediska formálního a funkčního. Kromě teoretického rámce jsme se věnovali i vymezení epistemických výrazových prostředků v češtině. Některé z vyjadřovacích prostředků jsme navíc usouvztažnili s jejich funkčními ekvivalenty v jiných jazycích, zejména v angličtině. Nastínili jsme některé funkční a sémantické rozdíly mezi vyjadřovacími prostředky.

Pozornost byla věnována i filosofickému pohledu na epistemickou modalitu a její možnou pravdivost. Poněkud eklektický charakter teoretického rámce práce je zapříčiněn tím, že jsme

se primárně soustředili na vyhledávání epistemických prostředků v korpusu, jejich analýzu a vysvětlení nalezených jevů na základě dostupné literatury.

Analytická část

3 Porovnávané parametry a hypotézy

Všechny analyzované komunikáty jsou dialogické interakce rodilých mluvčích češtiny v prostředí mediálních televizních či rozhlasových studií. Pracujeme s vlastními přepisy uveřejněných dialogických interakcí. Technické prostředky používané k vytvoření finální podoby komunikátu, jenž je předmětem analýzy, nebereme v potaz, neboť působí na všechny dialogické interakce potenciálně stejně. Z hlediska interakce mezi hosty pořadu a publikem jako třetí stranou mediálního trojúhelníku předpokládáme, že může docházet a dochází ke vzájemnému ovlivnění komunikace v běžném dorozumívacím stylu s komunikací, která je zveřejňována v médiích. Tento jev souvisí s postupnou konverzacionalizací, či až buvalrizací médií. Setkáváme se s ním zejména, nikoli však výhradně v pořadech komerčních stanic.

Na konverzacionalizaci medií může mít zásadní vliv blízký (neformální) vztah mezi komunikanty. Z hlediska užitých modálních prostředků předpokládáme, že bližší vztah komunikačních partnerů omezuje platnost některých pragmatických omezení zejména konverzačních maxim. V komunikátech neformálního vyjadřovacího stylu předpokládáme zvýšenou jednoznačnost výpovědí, tedy nedostatek nepřímého vyjadřování nesouhlasu.

V zájmu vytvoření kooperativní přátelské atmosféry předpokládáme zejména ze strany moderátora zvýšené využití částečného souhlasu, nesouhlasu s výhrami, snahy o hypotetické vysvětlení některých problematických či sporných výpovědí. Host může dobrovolně ustupovat ze své pozice experta na dané téma, v konverzačních kontextech může navíc zejména u mladších komunikačních dvojic docházet k rozšiřování hypotetických zkušenostních kontextů. Ve prospěch komunikačního partnera mohou být formulována vysvětlení či výpovědi, jež se zjevně neshodují se všeobecně sdíleným zkušenostním kontextem, jenž oba aktivní komunikanti sdílejí se svým publikem.

Naopak u dvojic starších mluvčích se často projevuje vysoká míra vlastní informovanosti. V kombinaci s výrazně větším věkovým rozdílem mezi hostem a moderátorem vede k získání výrazného prostoru pro hosta, moderátor může ustoupit k formulaci širších témat rozhovoru. Tato konverzační strategie vytváří vysoce kooperativní prostředí pro následný dialog. S ohledem na podporu rovnováhy komunikantů v rámci kooperativního jednání se někteří hosté mohou snažit formulovat své názory s větší mírou projevované nejistoty a hypotetičnosti.

Při výměně rolí mezi moderátorem a hostem nepředpokládáme zásadní obrat v komunikačních strategiích u kooperativních typů dialogu, (Hirschová, Svobodová, 2014:56) jejichž participanti si uvědomují odpovědnost vyplývající z naplňování obou rolí a respekt k jejich výměně příliš neproměňuje jejich komunikační pole/ procento komunikačního prostoru a pozornosti, které pro sebe aktuální moderátor a aktuální host mohou získat. V kompetitivních typech dialogu dochází k výraznějšímu posunu mezi obsahy rolí jednotlivých komunikantů. Úbytek moci/ komunikační převahy u aktuálního hosta ve prospěch aktuálního moderátora se promítá do změny komunikačních strategií. Předpokládáme, že aktuální host bude vyhledávat náhradní strategie ke znovu nastolení obvyklé převahy.

Celkově je vzhledem k povaze zkoumaného materiálu možné předpokládat, že procento epistemicky nemodalizovaných výpovědí v dialozích bude reflektovat nadstavbový charakter epistémické modality jako kategorie. Nemodalizované výpovědi budou v každém reálném mediálním dialogu tvořit bázi komunikace, vyrůstající ze všech tří rovin kontextu, zejména z kontextu zkušenostního. Zpochybnění rámce zkušenostního kontextu by mohlo mít za následek nesrozumitelnost dialogu pro širší publikum, což je v přímém rozporu s funkcí mediálního dialogu, neboť jeho výstupy jsou primárně určeny širšímu publiku.

Výběr analyzovaných textů se řídí kritérii, jejichž cílem je zajistit co nejvyšší relevanci získaných dat i na poměrně omezeném vzorku materiálu. V návaznosti na diplomovou práci se budeme zabývat vlivem prostředí v širokém slova smyslu na průběh komunikace, zejména pak

s ohledem na sebeprosazení jednotlivých komunikačních parterů v dialogu vzhledem ke specifickým vztahu moderátora a hosta odrážejícím se v jejich interakci. Dialogy budu hodnotit s ohledem na výchozí asymetrický vztah komunikantů, podle toho, nakolik se k symetrii přiblíží. Totéž kritérium vzhledem k prostředí komunikace a k mediu by se dalo považovat za porušení pravidel komunikace v rámci mediálního dialogu, tedy za ohrožení role moderátora. Soustavně budu sledovat vliv modálních modifikací na pravidla daného diskurzu. Omezení textů na komunikáty ve formě dialogu zaručuje vyšší spontaneitu projevu, zejména texty, které se v průběhu komunikace vyvíjejí v reakci na externí podněty, jsou spontánní, což se ukazuje i na celkovém syntaktickém uspořádání těchto komunikátů. Spontaneita dialogu může v některých případech být výsledkem stylizace. V mediálním diskurzu lze za bezpochyby spontánní označit pouze živé vysílání. Tento formát naplňují interaktivní pořady. Všechny analyzované texty vznikly po roce 2000, opírají se tedy o současný jazykový úzus, úzus sám je pojem graduální, můžeme u něj předpokládat obdobu centra a periferie, proto vzorek komunikátů neposkytuje sondu do vývoje lexikonu. Předpokládám ale, že u výsledných pořadů hraje podstatnou roli srozumitelnost. Prostředky zanikající nebo naopak nově vznikající budou proto ve vzorku minoritní, budou-li zastoupeny. Ve vzorku textů budou zastoupeni mluvčí profesionální, kteří pracují s veřejně mluveným slovem, i mluvčí poloprofesionální, jejichž komunikační zdatnost se bude lišit. Materiál excerpovaný z pořadu České televize Hyde park Civilizace reprezentuje zároveň i komunikáty poloveřejné, jeden jejich účastník totiž zadává sice podnět k diskusi, zároveň ale zůstává v relativně nejvyšší anonymitě, respektive může si zcela svobodně zvolit, které identifikující informace o sobě zveřejní. Míra veřejnosti účastníka neovlivňuje jeho pozici v komunikaci ve smyslu snižování prestiže a důvěryhodnosti anonymního účastníka. Tento konstitutivní prvek zároveň zajišťuje nejvyšší spontaneitu dialogu. Podobnou funkci má přítomnost nového mluvčího v mimo studiových dialozích, jestliže se tento mluvčí na omezenou dobu stane účastníkem komunikace Po obsahové stránce

se jedná převážně o glosování aktuálních témat nebo témat relevantních ve vztahu jednak k hostu, jednak k publiku. Texty, ať je jejich primárním posláním informovat, či pobavit, se zpravidla opírají o interviewovanou osobnost. Texty pocházejí převážně z vysílání veřejnoprávní České televize, cíleně se ale nevyhýbám textům pocházejícím z komerčních stanic. Kontrast prostředí a předpokládané cílové skupiny může poskytnout pohled na interakci, zejména na rozdělní komunikačních rolí a strukturaci průběhu dialogu i pomocí modálních výrazů.

V závislosti na autorském stylu moderátora (nebo na jeho image vzhledem k publiku) se může lišit struktura dialogu, zejména časové intervaly, které moderátor věnuje jedné otázce a prostředky (rozsah komunikačních strategií), které vynaloží na dosažení odpovědi. O všech analyzovaných textech lze říci, že vizuální kontakt konečného posluchače s prostředím rozhovoru umožňuje lepší orientaci v dialogu, ale není rozhodující pro analýzu modálních prostředků v něm užitých. Institucionální charakter textů jsem omezila výběrem takových pořadů, jejichž interviewovaný účastník nezastupuje žádnou politickou stranu a převážně nevystupuje v roli skupinového mluvčího. Toto omezení nezužuje výběr témat k rozhovoru, neboť politický názor mluvčího lze ve veřejnoprávních prostředcích prezentovat i jako vlastní názor. Taková prezentace zpravidla zůstává individualizovaná, pokud přímým komunikačním partnerem mluvčího je individualizovaný posluchač, nikoli jedinec v institucionální roli politického oponenta. Výběr textů k analýze se bude řídit dvěma kritérii, za první budeme sledovat vystupování mluvčích, jejichž dialogy jsem analyzovala v diplomové práci. Za druhé se zaměříme na žánrovou pestrost korpusu, proto bude materiál obsahovat i apolitické interaktivní dialogy z pořadu Hyde park Civilizace. Materiál jsme excerpovali s přihlédnutím k audiovizuálnímu záznamu, následná analýza bude provedena v intencích Komplexní analýzy komunikačního procesu a textu s důrazem na epistemické prostředky.

3. 1 Metodika tvorby dat

Výběr komunikátů k analýze byl proveden v souladu s cíli této práce tak, aby byli zastoupeni mluvčí v různých věkových kategoriích, osoby považované za společensky významné, avšak nikoli političtí reprezentanti. Komunikáty byly zvoleny tak, aby dobou vzniku odrážely aktuální komunikační úzus odpovídající realizaci komunikátů s potenciálně celonárodním dosahem.

Metodika přepisu a digitalizace dat byla v porovnání s obecně přijímaným manuálem pro přepisy textů ke korpusovému zpracování upravena tak, aby zdůrazňovala potřeby snadné čitelnosti textů a bezproblémové orientace v podobě komunikátu. Proto jsme se rozhodli odklonit se od fonetické transkripce.

3.1.1 Charakteristika korpusu

Analýze byly podrobeny mediální texty vzniklé jednak v prostředí komerčních televizních stanic, jednak v prostředí veřejnoprávní České televize. Okrajově jsou zastoupeny i rozhlasové komunikáty. Kritériem pro výběr textů byla přítomnost některého z protagonistů, jejichž vystoupení jsou zachycena ve srovnávacím korpusu. (Danielová, 2011). Protagonisté jednotlivých pořadů jsou převážně muži, středního a vyššího věku. Všichni se profesně věnují práci v české kultuře. Pouze dva protagonisté poskytovali rozhovor jako reprezentanti kulturní, či státní instituce. Odlišnosti ve vyjadřování plynoucí z institucionální role mluvčích budou analyzovány zvlášť.

Za hlavní faktory, které budou při analýze zohledněny, považujeme typ pořadu, cíl interakce, vzájemnou pozici přímých aktérů komunikace.

3.1.2 Charakteristika mluvených komunikátů

Texty zařazené do korpusu reprezentují řízené dialogy hosta a moderátora jedná se o dialogy, které mají působit spontánně přirozeně, proto jsou charakteristické syntaktickou stavbou mluvených komunikátů. Analyzované komunikáty v sobě kombinují rysy masové a interpersonální komunikace. Tyto rysy vyplývají z mediální podstaty komunikátů. Masový dosah komunikátů zprostředkovaných médii se navrstvuje na interpersonální interakci mezi komunikanty přítomnými zpravidla ve vysílacím studiu. Některé komunikáty navíc umožňují svým formátem i interakci s publikem. V našem korpusu se jedná o pořady ze subkorpusu HydePark, které umožňují hostům z pozice odborníka reagovat na předem či průběžně zasílané dotazy diváků. V tomto případě se tedy jedná o trojstupňovou komunikaci mezi moderátorem, hostem a diváky. (Hirschová, Svobodová, 2014)

Některé rysy takových textů mají vliv na výsledky interpretace materiálu. Jedná se zejména o důsledky nedostatečné výpovědní perspektivy. Na rozdíl od spontánních dialogů jsou mediální dialogy ve své stavbě ovlivněny ohledy na (nepřítomného) diváka. Vysvětlující vsuvky mohou použít jak moderátoři, tak hosté. Některé z textů se mluveným dialogům blíží možností vzájemných reakcí mezi hosty, vzájemná komunikace hostů není podmíněna jejich blízkým vztahem, i když je tímto faktorem podpořena. Často je však vzájemná interakce mezi symetricky postavenými partnery spuštěna aktuální komunikační situací, jak dokládá následující příklad. Interakce mezi hosty může kompenzovat odmítnutou interakci mezi moderátorem a hostem, tak je tomu například případě, kdy host vznesl nabídku, ale ta je odmítnuta moderátorem, jemuž byl určena jako primárnímu komunikačnímu partnerovi v dané situaci. Následně je nabídka kompenzačně přijata druhým hostem, který projeví zdvořilý zájem.

MV none/no tak šáhněte si/vono to je takový...//

JK/já ani nechci/mě by to naštvalo/já jsem neměl tak dlouho vlasy v ruce že já už bych to ani neuměl/

MD/můžu si šáhnout já?

Uvolněte se, prosím (s Magdalenou Dietlovou a Maximem Velčovským)

Z charakteristických prvků výstavby mluveného projevu je pro analýzu nejpodstatnější vyhodnocení motivovaných a nemotivovaných modifikací slovosledu zejména tendence strukturovat věty s využitím subjektivního pořadu, tj. od významově nejpodstatnější informace. (Hoffmannová, Čmejrková, 2011:156)

Vedle toho je mluvený projev charakterizován užším rejstříkem spojek a vyšším podílem asyndetických konstrukcí, proto jsou některé logické souvislosti v textu ponechány v implicitní rovině.

3.1.3 Typ pořadu jako určující faktor

Analýze byly podrobeny převážně pořady typu talk show, které však byly vnitřně diferencovány jednak vzájemným postavením moderátora a hosta či hostů, jednak celkovým cílem pořadu, pokud jde o způsob prezentace hosta. K talk show v korpusu řadíme pořady Krásný ztráty, Uvolněte se, prosím a Všechnopárty. Každá talk show má vlastního moderátora, jehož působením je ovlivněn její kooperativní potenciál.

Dále jsou do korpusu zařazeny rozhovory, v nichž hosté vystupují jako známé osobnosti, především umělci a také jako odborníci, na něž je kladena společenská odpovědnost. Takové postavení hosta zakládá jeho institucionální pozici, což se zpravidla projevuje v jeho způsobu reagování na dotazy a v hodnocení sdělených informací.

Tento typ rozhovorů se vyznačuje koncentrací pozornosti na jediného hosta, což je vzhledem k převážně informativnímu charakteru pořadu žádoucí, neboť host získává maximální možný prostor pro vysvětlení odborné problematiky, o níž má diváky informovat. Speciální pozornost bude věnována pořadům typů portrét osobnosti, kde je host prezentován třetí stranou a jeho vlastní komunikační prostor je vymezen implicitními otázkami redaktora. Talk show jako typ pořadu konstruuje prostředí plynoucí přítomnosti, a pomocí kontaktu s divákem se pokouší vytvářet intimní kontakt s diváky, tedy s publikem v sále i u televizních obrazovek. Vytvářený vztah mezi moderátorem a hostem určuje, zda a do jaké míry bude mít interakce konfrontační charakter. V korpusu je konfrontačně zábavný průběh dialogu charakteristický pro talk show komerčních televizních stanic, není ale omezen pouze na ně.

Soutěžení o pozornost příjemců sdělení je průvodním jevem pořadů, které mají zábavný charakter stanovený jako komunikační cíl a které využívají verbální humor. Moderátoři, ale i hosté těchto pořadů mohou vyhledávat známky neurčitosti, místa potenciálního křížení sémantických rámců a jiné projevy jazykové dvojznačnosti, které mají potenciál vytvořit pointu jejich promluvy. Ve snaze o zviditelnění sebe sama mohou komunikanti vyhledávat a vytvářet místa neurčitosti a nejistoty.

Partnerská talk show redukuje prostor moderátora ve prospěch prostoru pro hosta, a to včetně verbálních kontaktních prostředků které jsou nahrazeny nonverbálními. Různé stupně uplatnění rysů partnerské talk show byly doloženy ve vysílání veřejnoprávní televize. Oceňující jednání omezuje využití ironie, sebeironie a osobních útoků. Kvantitativní analýza jednotlivých excerpovaných talk show není předmětem této práce vzhledem k tomu, že jejich korpus je, co do rozsahu, velmi odlišný, lze tedy očekávat velké zkreslení výsledků. Způsob průběhu vzájemné interakce mezi komunikačními partnery je ovlivněn očekávanou zábavností dané relace. Požadavkem zábavnosti je určen i typ replik užívaných v rámci pořadu, respektive zábavnost vede k rozdílu v užití některých syntaktických konstrukcí například výpovědi

využívající kontaktní tazací dovětek. V partnerských dialozích připojuje moderátor tazací dovětek ke svým tvrzením, poskytuje hostu možnost je opravit. V sebe prezentujících relacích moderátor stejným způsobem zpochybňuje výroky hosta.

V žánru talk show jsou hosté vystaveni typickým podnětům, které vytvářejí pretext probíhající komunikace, lze rozlišit následující typy pretextů. I když ne všechny jsou stejně univerzální (v závislosti na typu partnerské či sebe prezentující talk show se vyskytuje například parodické echo). Hosté jsou konfrontováni nejčastěji s vlastními výroky z minulosti, s výroky o sobě, i s výroky, které jsou jim připisovány. Funkce jednotlivých pretextů zaleží převážně na jejich zasazení do kontextu probíhající komunikace a na prostoru poskytnutém hostovi k vyjádření vlastního stanoviska. (Čmejrková, Hoffmannová, 2012: 268-269)

V sebe prezentující talk show, kde moderátor vystupuje jako hlavní bavič, je kladen velký důraz na intonační průběh jednotlivých replik moderátora. Intonace slouží jako prostředek zpochybnění informace, což dokládá častý výskyt tazacích dovětek a intonačně oddělených kontaktních výrazů.

Talk show je ve své konečné podobě určována žánrovými normami, z nichž první zdůrazňuje rozhodující vliv moderátora nebo moderátorů na vyznění pořadu, moderátor určuje celou podobu interakce, tedy diskurz svůj i podobu diskurzu hosta či hostů. Moderátor proto bývá chápán jako jakási ochranná známka daného pořadu. (Timberg, Erler 2002:3)

V případě interview je pro komunikáty charakteristická absence snahy pobavit, převládá tedy cíl informovat o faktech a z nich odvozených vlastních postojích. S portrétem může tento typ textu spojovat využití vzpomínkových monologů a vyprávěcích sekvencí.

3.1.4 Diskursivní markery jako prostředky výstavby dialogu

Diskursivní markery, které chápeme jako střešový termín v souladu s pojetím Hoffmannové a kol. (2019), se podílejí na snadnější čitelnosti informace a dávají živé mluvené interakci plasticitu. Diskursivní markery zahrnují několik skupin vydělovaných na základě jejich funkce, či interpretace v diskursu. Největší skupiny markerů můžeme vydělit podle toho, zda se vztahují k posluchači, ke sdělení nebo k organizaci projevu. K posluchači se vztahují markery kontaktové, napomáhající zahájení komunikace a získání pozornosti, a markery responzní. Diskursivní markery vztahující se ke sdělení vyjadřují stupeň jistoty o pravdivosti sdělované informace, z pragmatického hlediska tedy mimo jiné pomáhají předcházet konfliktům nebo alespoň mírnit jejich následky. Třetí skupina diskursivních markerů se vztahuje k organizaci projevu. Je však třeba mít na paměti, že všechny skupiny se mohou překrývat a vzájemně doplňovat. Diskursivní markery samy o sobě nedisponují sémantickým obsahem, jejich nevyužití tedy nemění sémantickou hodnotu výpovědi, jejich užití však naopak posiluje pragmatickou hodnotu výpovědi.

Pro účely naší práce se zaměříme zejména na ty typy markerů, které nejsou formálně vyjádřeny sysémantickými slovními druhy s vlastní primární funkcí, která by odpovídala právě pragmatické hodnotě tohoto markeru. Proto nebudeme věnovat zvýšenou pozornost markerům časovým vyjádřeným spojkami, případně markerům příčiny a výsledku uvozujícím souvětne syntaktické struktury. V případě konektivních markerů vyjadřovaných vlastními spojkami se budeme zaměřovat pouze na informačně neukončené výpovědi.

Zvýšenou pozornost budeme naopak věnovat markerům umožňujícím odkazování mluvčího k vlastnímu projevu, případně hodnocení projevu ostatních komunikačních partnerů, k tomuto účelu mohou sloužit například formální konjunkce v neukončených výpovědích. Podle Hoffmannové (2011: 153) rozlišujeme v češtině kontaktové signály, kladné, záporné a signály vyjadřující neporozumění či nejistotu, k nim se dále přičleňují signály komentářové, jimiž

mluvčí může explicitně označit sdělovanou informaci za subjektivní, subjektivně pravdivou atp. V této souvislosti můžeme uvažovat o tom, zda v určitých specifických zejména odborných kontextech mohou mít pragmatické signály vliv na interpretaci sdělení. Jedná se zejména o situace, kdy jednotliví mluvčí usilují o získání komunikační převahy či souhlasu komunikačního partnera či třetí strany. Pokud budeme uvažovat o strategiích zakotvených ve zdvořilosti, můžeme modální markery směřující k získání souhlasu zařadit i topikalizer jenom, který pomáhá mluvčímu vyjádřit či prosadit alternativní názor a v případě potřeby vyjádřit mírný nesouhlas. Podobně mohou fungovat markery přizpůsobení a markery očekávání, které varují před možným nesouhlasem s vyjadřovaným názorem.

Kromě synsémantických výrazů lze ve funkci diskursivních markerů využít i omezenou skupinu sloves v jejich do různé míry konvencionalizovaných funkcích jako diskursivních markerů. S posunem slovesných tvarů směrem k diskursivním markerům se pojí také prozodické aspekty, například zkracování slovesných tvarů (clipping). U diskursivního markeru *prosím* se setkáváme s různými formami v závislosti na konkrétní interpretaci pragmatického signálu. Například k vyjádření mírně nezdvořilého či výsměšného nesouhlasu v neformálním dialogu lze využít v této funkci již nerozlišené syntagma *prosímtě*.

Přestože můžeme diskursivní markery rozčlenit do tří skupin v závislosti na jejich převažující funkci a pragmatickém vztahu k posluchači (diskursivní markery kontaktové a responzivní ve vztahu ke sdělovanému obsahu) diskursivní markery modální vyjadřující míru jistoty týkající se sdělovaného obsahu, případně míru souhlasu se sdělovaným obsahem. V důsledku toho je možné označit tyto diskursivní markery jako takzvané hedges, které mohou sloužit také k odvrácení či zmírnění komunikačního konfliktu. Poslední velkou skupinou diskursivních markerů jsou prostředky sloužící k vyjádření a zachycení organizace projevu. Jednotlivé skupiny se v reálných dialozích běžně překrývají vzhledem k tomu, že do jejich interpretace vstupují prvky dalších jazykových rovin, například užití intonace. Vzájemná konektivita

markerů z jednotlivých skupin rovněž může pozměnit jejich interpretaci. V neposlední řadě u některých diskursivních markerů, zejména u těch vzniklých z původních autosémantik, se musíme při analýze soustředit na jejich pozici v syntaktické struktuře věty (zde jsou autosémantika použita v původním významu) Jsou-li tyto výrazy do výpovědi volně vložené mimo základovou větnou strukturu, považujeme je za vlastní diskursivní markery.

Překrývání jednotlivých skupin markerů je podpořeno vzájemnými vazbami mez intencionální povahou komunikace, sociálně zakotvenou preferencí souhlasu a následnou podporou komunikace vyjádřením souhlasu, pochopení či účasti. Proto naprosté přesvědčení o pravdivosti a relevanci sdělovaného obsahu podporuje plynulost komunikace, v důsledku toho se můžeme domnívat, že souhlasné signály stojí na pomezí dvou skupin diskursivních markerů, jak již bylo zmíněno výše.

3.2 Dílčí analýza jednotlivých subkorpusů

Následující text porovnává prostředky vyjadřující epistemickou modalitu na korpusu tří ucelených komunikátů, v nichž jako hlavní aktér vystupuje hudební vědec a pedagog Miloš Štědroň. Všechny texty tohoto souboru byly vysílány prostřednictvím veřejnoprávní České televize, v každém z nich ale vystupuje jiný moderátor, což má vliv na tematický a argumentační charakter pořadu. Moderátory jsou Marek Eben a Karel Šíp, ve třetím případě vystupuje Miloš Štědroň ve vlastním televizním portrétu. Charakter portrétu redukuje interakci mezi moderátorem a hostem, host odpovídá na předpokládané otázky, které nejsou součástí záznamu. Tento fakt ale nebrání mluvčímu ve vyslovování a obhajobě (zdůvodňování) vlastního názoru. Podobná interakce byla analyzována již dříve, je typická například pro pořad České televize Vzkaz.

V dalších částech analýzy se budeme věnovat ostatním mluvčím, jejichž interakce byla zařazeny do výběrového korpusu. Speciální sonda je věnována i vyjadřování odborníků z oblasti vědy v mediální komunikaci s laickým publikem v pořadu veřejnoprávní České televize *Hydepark Civilizace*.

Analýze byly podrobeny vyjadřovací prostředky epistemické modality bez ohledu na jejich zařazení do jednotlivých dílčích plánů vnitřní lingvistiky. Pozornost byla věnována zejména využití argumentačních strategií a jejich souvislosti s užíváním epistemicky modalizovaných výpovědí. Rovněž jsme sledovali prolínání mezi rovinou epistemické modality a vyjadřováním performativity a kvantifikace. Vycházíme z analogie mezi různými stupni síly přesvědčení, které lze kvantitativně vyjádřit a užitím kvantifikátorů, které přímo určují velikost množiny, nad níž daný výrok platí. Analýze byly podrobeny primárně vyjadřovací prostředky, které jsou využívány k explicitnímu vyjádření vlastního názoru. V této souvislosti však lze sledovat i využití generalizovaných výroků, které mohou vedle názoru třetí strany vyjadřovat i zobecněné přesvědčení mluvčího. Nebudeme se zabývat výpověďmi formulovanými jak nemodalizovaná tvrzení či otázky, jejichž pronesení je podmíněno dodržováním maximy kvality (Grice, 1975) Tyto výpovědi (prejacenty) o kterých hovoří například Kosta (2013) uvádějí fakta obecně považovaná za pravdivá a nezpochybnitelná (nikoli ve smyslu dogmatu), tvoří tedy jistotní rámec celé komunikace. Platí, že za jisté je považováno vše, o čem mluvčí nemá důvod pochybovat. Jistota co do platnosti propozičního obsahu je implicitní složkou všech modálně nemodifikovaných výpovědí, které vzhledem k zásadám jazykové ekonomie, nejsou uvedeny formulací *vím, že*. V případě sémantické synonymie a formální homomorfie (například mezi výrazy *je možné / možná/možná, že* byla pozornost věnována ověření jejich funkční distribuce. V některých případech je sémantický význam epistemických výrazů zatemněn, což může ovlivnit jinak jejich vzájemné postavení na škále, jednak jejich přiřazení ke škále epistemické či evidenciální. Příkladem vznikající polysémie je dvojice prostředků *samozřejmě* vs. *zřejmě*.

Mezi vizuálními evidenciálními prostředky jsou ale rozdíly týkající se jejich distribuce. Zatímco adjektivum *zřejmý* rozvíjí substantivum a je synonymní se *zřetelný*, adverbální tvar *zřejmě* rozvíjí pouze celou větu, nikoliv samotné sloveso. *Zřejmě to neviděli*. **Neviděli to zřejmě*.

V menší míře jsou v dialozích využívány morfosyntaktické prostředky, jichž epistemická platnost je založena na implicitním protikladu v systému verbálních časů a modů: indikativu a kondicionálu, případně na protikladu futura a přítomnosti. Morfosyntaktický rozměr vyjadřování epistemické modalit se dále realizuje prostřednictvím diateze (generalizace, anonymizace agentu), v případech, kdy je agens původcem přesvědčení. Samotná diateze může přispívat ke zvýšení objektivitě přesvědčení u jednotlivých sloves, například u slovesa *přesvědčit*, jehož pasivní forma *jsem přesvědčen* implicitně odkazuje k objektivnímu původci přesvědčení.

V rámci využití argumentace při vyjadřování vlastního názoru je podstatné sledovat, jak se na vyjádření míry jistoty podílejí kvantifikátory, ať už explicitně nebo implicitně vyjádřené. Největší důležitost bude připisována kvantifikátorům totálním a parciálním. Ke kvantifikátorům na základě sémantiky přiřazujeme i výrazy vázané na kvantifikaci frekvence tj. vyjádření míry opakování děje. (*vždycky, nikdy*).

Na plovárně

V následující části se budeme věnovat analýze pořadu Na plovárně s Milošem Štědrněm. Pořad je specifický důrazem na prostor poskytnutý hostovi. Moderátor formuluje obecné otázky, pomocí nichž nastoluje témata, host není ve svých odpovědích usměrňován. V případech, kdy moderátor vyjadřuje s hostem souhlas, děje se tak často nonverbálně. V televizním studiu není přítomno publikum, proto nejsou součástí pořadu jeho nonverbální reakce.

Moderátor svou interakcí s hostem sleduje dva hlavní úkoly, zjišťuje názory a přesvědčení hosta, pomocí kladených otázek, na druhou stranu hostovi předkládá svá přesvědčení jako náměty k rozhovoru, k potvrzení či zpochybnění a následnému tematickému rozvíjení. V obou případech je úkolem moderátora poskytnout hostu dostatečný komunikační a argumentační prostor. Tím lze vysvětlit časté užití otázek formovaných se záporem, ale bez opakování, které umožňují zachovat polaritu v případě záporné odpovědi a vyhnout se přímé konfrontaci komunikantů. Moderátor zároveň touto formou otázky vyjadřuje důvěru v planost svého vlastního názoru. Absence opakování otázky ponechává předpokládaný názor moderátora v pozici padesátiprocentní pravděpodobnosti.

ME/pane profesore nepřipadá vám to takové nespravedlivé/že vy jako hudební vědec a autor mnoha závažných skladeb/ jste stejně v povědomí veřejnosti nejvíc znám jako autor písniček z Balady pro banditu?

Projev moderátora je jazykově kultivovaný, proto lze očekávat, že se v jeho replikách nebudou vyskytovat lexikální prostředky vyhraněně periferní. Naopak lze očekávat, že moderátor bude využívat synonymní epistemické prostředky. Z hlediska poměru mezi vyjádřeními částečné a plně jistotní modality je nutné zdůraznit, že moderátor využívá plnou jistotní modalitu, jejíž prostředky mají skopus nad celou výpověď, zároveň ale používá k odstínění míry vlastního přesvědčení či očekávané míry přesvědčení hosta gramatické prostředky, jejichž funkce je částečně pragmaticky modifikována. Jde například o výše popsanou zápornou formu otázky.

Zápor se k vyjádření přesvědčení využívá také ve frázích, které jsou vystavěny podobně jako řečnická figura litotes, tedy v případech, kdy je zápor spolu s kvalifikujícím popisem užit k naznačení platnosti opaku. Moderátor takto formuluje například výpovědi vyjadřující hypotetickou neplatnost faktu jako nepravděpodobnou.

Při vyjadřování vlastního názoru moderátora se uplatňuje rovněž přímo vyjádřena míra pravděpodobnosti, protože mluvčí pouze popírá jeden z bodů pravděpodobnostní škály, aniž by popisovanému jevu přiřadil odpovídající pravděpodobnostní hodnotu. Například spojení *není náhodou, že* má potenciál k vyjádření míry pravděpodobnosti, ve formě logické očekávatelnosti, ale nikoli už co do míry nutnosti, či možnosti.

K dalším prostředkům vyjádření poměrné míry přesvědčení patří volba epistemických synonym, tedy evidenciálně odstíněných výrazů, které vyjadřují podobnou míru přesvědčení na pomyslné epistemické škále. Z hlediska evidenciálních prostředků, o nichž můžeme uvažovat pro češtinu, je rozhodující zdroj přesvědčení zejména v případech, kdy je přesvědčení doloženo nepřímo. Uplatňuje se pak rozdíl mezi intelektuálně podloženými soudy (*myslím si*) a soudy podloženými emocionálně, tedy výrazně subjektivně (*mám pocit*) Intelektuální soudy stojí na žebříčku přesvědčení výše než přesvědčení založená na citech, i když jde v obou případech o přesvědčení neempirická, moderátor proto v zájmu vytvoření kooperativní atmosféry dialogu používá v otázkách určených hostu ve vlastních soudech frázi *mám pocit*, a to zejména tam, kde následuje kvalifikace postoje nebo jednání, která není vyhraněně kladná. Sloveso *připadat* může odkazovat k pocitu, okamžité inspiraci i k intelektuálnímu vyhodnocení situace. V textu je užito k vyjádření dlouhodobého přesvědčení.

ME/přesto mám pocit ale že máte jeden žánr/ke kterému je váš vztah lehce rezervovaný/a to je ten ryze komerční muzikál/

Host užívá vyjádření založená na pocitech v případech, kdy zdůrazňuje subjektivní omezenost vlastního názoru, ta je podpořena i fokalizací názoru. Fokalizace (k termínu blíže Ivanová, 2011:7) je v češtině stejně jako v jiných evropských jazycích fakultativním jevem, její postavení je zvláště specifické u slovesa *myslet* v epistemickém významu vzhledem k valenci tohoto slovesa, která v levé pozici vyžaduje subjekt je fokalizace implicitní, rozdíl mezi *myslím, že* a *myslím si, že* odráží posun slovesného tvaru směrem k parenetické částici. Podobný posun

nastal již například u nefokalizovaných hloubkových predikátů *typu možná, že–je možné, že*, kde rovněž došlo k rozšíření funkčního rozsahu od slovesa s epistemickou funkcí po signál totální či parciální modalitu. Totální i parciální modalitu vyjadřují i částice *samozřejmě, jistě, určitě*, z nichž poslední dvě jsou v podstatě synonymní, jediným rozdílem je vyjádření očekávatelnosti/závaznosti u částice.

Sloveso *připadat*, které na jistotní škále stojí mezi *myslet* a *mít pocit*, je výjimečné tím, že na rozdíl od svých synonym *zdát se, jevit se, vypadat*, vyžaduje fokalizaci. Stejně se chová i epistemicky užitá *přijít* ve vazbě s dativem.

Fokalizace vyjadřuje rozdíl mezi vyjádřením objektivizovaným elizí proživatele a vyjádřením, v němž je proživatel vyjádřen explicitně. Např. *Zdá se(mi),že...*

Samozřejmě, které je zprostředkováno evidenciálním signálem vizuální/intelektuální zřejmosti. Na rozdíl od výše zmíněných částic proto samozřejmě může vyjadřovat jak vysokou míru přesvědčení/závaznosti výroku, tak vysokou míru očekávatelnosti, ve druhém případě proto snižuje informační hodnotu uvozeného sdělení, klade na posluchače nároky týkající se znalosti uvedené informace, které mohou naznačit předpokládanou šíři sdíleného kontextu. Částice *určitě* může být prostředkem kooperativního vyjádření souhlasu, jestliže navazuje na zjišťovací otázku a zachovává její polaritu.

ME /jak to bylo dřív? / vy to jako hudební vědec budete vědět/ byl třeba Verdi nebo Puccini/

Byla to pop music své doby?

MŠ/určitě ano/ty funkce populární hudby nesla opera/to byla velmi protežovaná forma...

Epistemické futurum je zakotveno ve společenském postavení hosta, vyjadřuje jistotu odpovídající generalizovanému předpokladu. Moderátor zpravidla uvozuje své názory objektivními zdroji. V následujícím příkladu se jedná o kombinaci zřetelového určení a schopnostního užití slovesa myšlení, vysokou míru přesvědčení podporuje rovněž částice *určitě*. Otázka moderátora je formulována jako žádost o potvrzení předpokladu.

ME Při vašich zájmech si dovedu představit, že máte určitě něco co se ještě chystáte v životě naučit/ je něco takového konkrétního na co se chystáte?

Z postavení hosta jako odborníka mohou vyplývat i doložené snahy vyhnout se negativnímu hodnocení.

MŠ/protože když to poslouchám/tak mě připadá že se opakuje vývoj okolo roku osmnáct set/ ale na jakési jiné úrovni///nechci říct nižší/mnohdy ano/ale mnohdy jiné...

Explicitně formulovaný protiklad mezi negativní hodnotícím nižší a neutrálním zastřešujícím jiné je uveden formulí *nechci říct*, která může odkazovat k nedostatku přesvědčení mluvčího. Podíl mezi úrovněmi je kvantifikován neutrálním *mnohdy*, které má platnost přibližně v polovině případů.

Je třeba upozornit na vztah mezi epistemickými zdroji a mírou vyjadřované jistoty v jednotlivých dialogických výměnách. Vlastník informace, který vyjadřuje přesvědčení, může, ale nemusí operovat s odlišnou mírou jistoty než tazatel. Rovněž může jako podklad pro vyjadřovaný názor použít evidenciálně ztvárněný důkaz.

Na otázku, jejímž epistemickým jádrem je sloveso *připadat*, odpovídá host následovně

MŠ/asi né/to není nespravedlivé/protože já si myslím, že ty písničky/jsou něčím co se tak blíží obecné notě/a já si myslím, že jsem se na nich ani tak zas moc nepodepsal...

Tuto strukturu můžeme interpretovat jako sled spíše jistého popření připisovaného pocitu a objektivního hodnocení situace podloženého subjektivním názorem, který zpochybňuje míru zásluh.

V některých případech vznikají odpovědi nejednoznačné, pokud jde o dosah vyjadřované jistoty. Skopus jistotní modality je nutné odvodit z dalšího textu výpovědi, ale není vždy možné popsat směr kauzality. V citovaném příkladu lze na základě celé výpovědi usoudit, že souhlas se vztahuje na obsah moderátorovy repliky, nikoli na pravdivost epistemického hodnocení. Na základě jazykového kontextu ale nelze jednoznačně rozhodnout, zda vizualizace hudby je příčinou našich percepčních preferencí, nebo jejím následkem.

ME /když jsme u té obecné noty/ nemáte pocit že lidé jsou stále méně ochotni /vstřebat něco komplikovanějšího?

MŠ/no určitě ano protože/ asi je velká vizualizace hudby/to bude dáno tím že hodně jdem po obraze/a po takových záležitostech/které se týkají obrazové symboliky/a méně posloucháme//

Sloveso vnímání v objektivizovaném tvaru s anonymizovanou pozicí agentu je užito jako doklad platnosti vlastního názoru v následujícím případě. Kvalitativně hodnotící adjektivum je navíc prostředkem posílení relevance důkazu. *Krásně* bychom mohli v daném kontextu interpretovat jako adverbium *zřetelně*.

*MŠ /v Brně si myslím jako že byla taková větší propojenost českého a německého živlu...
//krásně je to vidět na Janáčkově/že Janáček toužil vidět třeba některé věci německé/ale nemohl
si dovolit je navštívit v Brně//*

Slovesa mluvení mohou vyjadřovat poučený odhad, vlastní názor i jeho sílu, takové užití lze doložit příkladem, v němž kondicionál vyjadřuje poučený odhad a mluvčí zároveň podmínkovým souvětím vyjadřuje, že se jedná o nejlepší možný doklad.

MŠ ...já bych řekl, že jsou to impresy// /jestli existuje v české literatuře/ něco jako impresionismus v tom pravém slova smyslu/tak tohleto by bylo ono/

Tento doklad ilustruje užití slovesa mluvení jako posilujícího komentoru, který zvyšuje závaznost vyjadřovaného názoru.

*MŠ/Mojda Maděrič/to říkám s plnou zodpovědností/já si myslím že to je prostě velký talent/i
na strukturování hudby/nejenom na interpretaci...*

Sílu epistemického přesvědčení vyjadřují i slovesa odkazující k míře přesvědčení, zároveň s jeho zdrojem a typem. Příkladem je sloveso *věřit*, které lze užít ve dvou významech *být přesvědčen* a zároveň *doufat* v (ne)realizaci děje (věřit že) a být přesvědčen o síle nebo relevanci, *věřit na*.

Příkladem je následující výrok Miloše Štědrně: *já věřím na to, že ta obecná nota funguje jako jakási obecná atmosféra ...* (Na plovárně Milošem Štědrněm)

Obě slovesa mají nonfaktivní charakter. Pouze první lexie však vyjadřuje zároveň preferenční postoj mluvčího k realizaci děje. Sloveso věřit s nevětným dativním participantem je synonymem k *důvěřovat* a vyjadřuje pouze hodnotící postoj.

Všechnopárty

V případě druhé analyzované talk show Všechnopárty s Karlem Šípem je třeba na úvod zdůraznit některé odlišnosti týkající se formálních znaků relace. Do pořadu jsou zváni tři hosté, kteří jsou interviewováni postupně, ve výjimečných případech mají však možnost na sebe vzájemně reagovat. Publikum pořadu je přítomno přímo v místě natáčení, do záznamu tedy pronikají nonverbální reakce (zpravidla smích a potlesk). Moderátor je rovněž výrazněji motivován k tomu, aby vyžadoval upřesnění, či rozšíření odpovědí s ohledem na diváky. Z hlediska přímé interakce mezi moderátorem a hostem je patrný rozdíl ve způsobu udržování tématu pomocí doplňujících a upřesňujících otázek moderátora. Moderátor tímto způsobem vedle pozice hosta buduje i vlastní pozici v situacích, kdy host výroky moderátora zpřesňuje a upravuje. Moderátor rovněž využívá svoje vstupy k vytváření komického efektu. Vyjádření jistoty se v těchto kontextech uplatňují zejména, pokud vysoký stupeň přesvědčení vyplývá z obecně předpokládaného kontextu, který ne vždy zachovává tvář těch, o nichž se mluví.

Epistemicky užitá modální sloveso *muset* vyjadřuje vysokou míru jistoty, podpořenou výrazem *samozřejmě*, který vyjadřuje obecnou platnost přesvědčení, a logickou spojkou *tedy* jež naznačuje objektivní nutnost. Na intonační rovině se na vysoké míře jistoty podílejí potvrzovací tázací dovětky. Vysoká míra přesvědčení je zdůvodněna vedlejší větou s příčinným významem.

KŠ /ano/ ale tady jste musel hodně zjednodušit/ samozřejmě/ že jo/ u těch písniček/ když to zpívali/Donutil třeba to zpíval/žejo/co?

Neurčitých označení v odpovědích/výpovědích hosta využívá k vytvoření pointy prostřednictvím konkretizace jednotlivých neurčitých výrazů. K navození podobných situací využívá moderátor předpoklad dodržování konverzačních maxim například maximy skromnosti (host nepochválí sám sebe). Maximy relevance (host používá informace ve formě

tak přesné, aby vyhověl požadavkům publika (neuvádí jména odborníků, jejichž práce není obecně známa) do podobných rozhodnutí se promítá i maxima skromnosti. Moderátor také může využít uměle vytvořených souvislostí mezi výroky hosta, podsouvat mu myšlenky a výroky, o nich předpokládá, že budou publikem hodnoceny jako zábavné.

Moderátor i host se v průběhu relace zaštiťují citovanými cizími názory, i když odkazy ke zdrojům jsou spíše nepřesné a citace slouží spíše jako prostředky distancování se od názoru a potažmo objektivizace sdělení.

MŠ/tak já si myslím/jeden velký muzikolog řekl/že je daleko těžší/napsat dobrou písničku/než špatnou symfonii//

Mezi epistemickým já si myslím s větou obsahovou a citačním odkazem (anonymizovaným signálem neurčitosti) je vztah názorové totožnosti.

Oprávněnost přesvědčení je dokazována i opačným postupem, užitím inkuzivních pragmatických prostředků zde inkuzivního plurálu my.

*MŠ/no jistě/tak přinesl to režisér/a všichni jsme se domnívali že autorem je Zdeněk Pospíšil že/
A teprve až někdyv roce 1980/na zájezdu/j sme se dozvěděli že to napsal Milan Uhde...*

V textu lze doložit některá funkční rozrůznění epistemických výrazů, zejména se jedná o výrazy oscilující mezi vyjádření epistemické a číselné platnosti tvrzení, příkladem může být rozdíl ve využití výrazů *stoprocentně* a *určitě*, který je patný z jejich skopusu při vyjadřování částečné negace. Stoprocentně si v těchto případech zachovává částečnou číslovkovou platnost a tedy i skopus nad množinou případů, proto je možné říci: *Platí to, ale nikoliv stoprocentně.* (= Platí to pro méně než sto procent případů). Naproti tomu nelze vytvořit gramatickou větu: **Platí to,*

ale nikoliv určitě. V tomto případě jsou výrazy *platit* a *určitě* sémanticky kongruentní, proto ve spojení se záporem vzniká disharmonie.

MŠ /instantní opera to asi/ u nás to stoprocentně neplatí/ já to používám dost často/ protože skutečně si myslím že do muzikálu se rozpustilo to z opery/co se tam vlastně nějak vejde/co se tam může rozpustit že/čili to co je méně složité/co je méně komplikované//

S ohledem na intonační průběh výpovědi se domníváme, že v tomto případě je stoprocentně užito ve významu částečné modality, nikoliv stoprocentně. Komentor *skutečně* ve spojení s *myslím si* zdůrazňuje platnost přesvědčení a ospravedlňuje nepřesný příměr.

Podobně jako v předchozím případě se některé vyjadřovací prostředky užívají v modifikovaném významu, k nejdůležitějším patří původní kvantifikátor totální negace a později epistemická částice krajní nepravděpodobnosti *vůbec*. Její epistemická platnost přitom vždy závisí na větném kontextu (na užití důrazu, s nímž se pojí význam totální negace) a na situačním kontextu výpovědi. Ve významu krajní nepravděpodobnosti je *vůbec* výrazem vyjadřujícím překvapivost informace. Ve své kvantifikující platnosti zároveň může vytvářet vztahy s jinými neurčitými kvantifikátory a aktualizovat tak jejich kontextovou platnost (zejména předpokládanou míru jejich platnosti).

Podobně transponovaně jsou v textu užívána i verba dicendi (zpravidla sloveso *řici*) v kombinaci s modálními slovesy možnosti a nutnosti. Z vyhodnocení komunikačních podmínek lze usoudit, že se jedná o transponovaná užití, jestliže mluvčí není vnějšími okolnostmi nucen (ani oprávněn) k vyslovení uvedených názorů. Prostřednictvím sloves *muset* a *moci* mluvčí zdůrazňuje své přesvědčení o platnosti výpovědi (jako logicky nutné a objektivní), nebo jako logicky možné objektivní přesvědčení o platnosti obsahu výpovědi.

Sloveso *říci* je pravděpodobně zobecněním jiného slovesa mluvení, jako obecný prototyp sémantického doplnění obou protikladných modálních sloves.

Sloveso vědět bylo doloženo i ve významu chápat, ovšem v mluveném kontextu nejsou vždy explicitně realizována jeho doplnění. Následující příklad zastupuje obě valenční varianty. Kromě tohoto rozdílu dokládá užití částice *samozřejmě* ve významu jistoty splněného očekávání. Spojení *nevím, jak* navíc vyjadřuje překvapivost stavu, tedy jeho negativní hodnocení.

MŠ /ne/ vím, že se to vzalo po roce 89/ to samozřejmě víme všichni/ ale nevím například to/ když budu upřímný/tak nevím jak to je možné že ten boom pořád drží/to je mně záhadou//

V textu je využita sémantická souvislost mezi obsahy jednotlivých sloves modálních zejména ve dvojici *chtít* a *moci*, kdy pragmaticky podmíněná neochota k vyslovování negativních soudů je prezentována jako nedostatek informací a z něj vyplývající implicitní neschopnost sdělit požadovaná fakta. Tento typ se etabloval v platnosti konverzační implikatury. (viz Grice, 1975:49)

KŠ/to je to nejhorší tak/no a máte v hlavě nějakýho lowfička/takovýho pěknýho?

(Smích publika)

MŠ/já nevím toto.../

KŠ/ne/

MŠ/nechci jmenovat/

Samozřejmost a očekávanost obsahu je vyjadřována jednak epistemickým futurem, jednak částicemi typu *samozřejmě*. Oba typy se liší s ohledem na jejich využitelnost při vyjadřování rozdílných komunikačních funkcí. *Samozřejmě* stojící samostatně jako jediný epistemický modifikátor uvozuje vždy konstatování, které nemá výzvovou funkci, ve smyslu: informujte

mě/nás. Naproti tomu epistemicky užitá futurum vyjadřuje pobídku ke sdílení informace, je mechanismem sloužícím k předání slova. Slangový výraz lowfičko odkazuje k low-fidelity ve smyslu muzikál nízké kvality.

Doklad epistemického futura doprovázený slovesem *vidím* znázorňuje nevidenciální, epistemické užití tohoto slovesného tvaru. Tato interpretace je podložena faktem, že vnímání je nutně vázáno na přítomný stav poživatele. Proto *vidím, že má* platnost epistemickou, *viděl jsem* pouze referuje o zkušenosti a futurální *už vidím, že* je výrazem předpovědi budoucího děje. Vyjadřuje tedy předpoklad podložený situací v přítomnosti. Vazba slovesa být s genitivem plurálu navíc konvenčně vyjadřuje velké množství, tedy zde významný dopad přítomného jednání na budoucnost. (Varianta *už vidím, jak* v kombinaci s futurem může navíc vyjadřovat pochybnost mluvčího o kapacitách/ ochotě k realizaci děje. *Už vidím, jak v neděli hned po ránu běžíš na první autobus do města.*)

KŠ/tady tady mluvíme/už vidím to bude e-mailů teda/z Olšan, co dostanu//

Host se vyhýbá negativnímu hodnocení, proto na explicitně negativní otázky odpovídá vyhýbavě i v případě, že jsou zřetelově vymezené, a vyjadřují tedy jednoznačně omezené subjektivní přesvědčení. Vztah mezi zřetelovými vymezeními otázky a odpovědi není jednoznačný, mohou vyjadřovat jak distanci mluvčího od vymezení užitého moderátorem (objektivizaci), tak inkluzi obou zřetelů a jejich postupné zpřesnění. Stejně nejednoznačné je hodnocení platnosti predikátu. Jednak kvůli užitému relativnímu komparativu, jednak kvůli epistemickému *asi*, které vyjadřuje jistotu pouze vyšší, relativní.

KŠ/to je podle vás špatně?

MŠ/no tak z hlediska/takzvaně uměleckého/ asi jako by bylo lépe/kdyby to bylo nějak takové kultivovanější/ale to jsou.../

Danze, canti e lamenti Miloše Štědrone

Analyzovaný portrét se svou vnější strukturou nejvíce podobá srovnávacímu vzorku. Jedná se rovněž o pořad typu portrétu, který je interakčně vystaven na implicitních promluvách moderátora a je výrazně ovlivněn vnějším prostředím komunikace, prostřednictvím tohoto rysu se nejvíce blíží spontánní mluvené komunikaci. V rozhovoru jsou tematizovány prvky, které uvádí prostorová deixe. Jednotlivá témata jsou nastolována volně, doplňují se po linii derivace z obecného hypertématu – život a práce. Charakteru portrétu odpovídá fakt, že se jedná o retrospektivní dialogizovaný monolog, v němž mluvčí referuje o svých minulých postojích, názorech a domněnkách. Zakotvení jednotlivých výpovědí v minulosti ne vždy umožňuje vyhodnotit současný názor hosta, jde o důsledek spořádání časové soustavy češtiny, která nevyjadřuje perfektivní pojetí děje známé z germánských jazyků, v nichž rozdíl mezi prostým minulým časem a časem předpřítomným vyjadřuje trvání, či ukončenost stavu.

Další specifickou strukturní vlastností textu je častý výskyt generalizovaných výpovědí, mluvčí v roli komentátora přitom využívá spíše strukturní prostředky generalizace (inkluzivní plurál my) naopak host, díky své mimo institucionální pozici využívá i prostředky hovorové, (např. generalizované substantivum *člověk*).

MŠ/Provázek vždycky jsem měl od začátku pocit/když mně byl vysvětlena ta idea/že to je divadlo kde člověk vůbec nemá nějak dojem že se to rodí po částech/ tam se všechno vždycky vařilo současně a všichni dělali na všem/ a všichni dělali pořád/a v podstatě tam se nesmělo říct že něco nejde/nebo prostě se nesmělo odmítnout/ tam byla nadvláda režisérů která mně vyhovovala plně.

Generalizace, která rozšiřuje množinu anonymních konatelů/ nositelů přesvědčení, je prostředkem objektivizace sdělení. Do jisté míry tedy implicitně posiluje pravděpodobnost sdělovaného, podobnou funkci mají i některá explicitně užitá verba dicendi, která mohou kromě reproduktivní funkce mít i funkci zdůrazňující. K nejtypičtějším příkladům patří slovesa *říkat* a *tvrdit* užitá performativně. V transponované epistemické platnosti je užit i kondicionálový tvar slovesa říci, řekl bych ve frázi, která nevyjadřuje kvantifikaci, se jedná o formy s významem epistemické pravděpodobnosti zároveň možnosti vyšší než padesát procent. V případech, kdy řekl bych odkazuje ke kvantifikaci, lze uvažovat o vyjádření nejistoty v nejširším smyslu, tedy neurčitého počtu. Indikativ přítomného a minulého slovesa říkat ve spojení s pragmaticky obligatorním reflexivním zájmenem si vyjadřuje verbalizovaný úsudek, který může v závislosti na typu uvozené vedlejší věty být prezentován jako afirmativ *říkat si*, že (ve významu soudit) nebo jako dubitativ (*říkat si, jestli*) ve smyslu pochybovat, uvažovat.

Neinstitucionální osobní názor hosta je lexikálně zdůrazněn jednak explicitním vyjádřením fakultativní pozice podmětu, jednak užitím adverbialie *osobně*. Gramatická redundance je zde prostředkem pragmatického důrazu. Lexikální prostředky subjektivizace se mohou volně kombinovat s obecně kvantifikovanými soudy:

*MŠ/no tak já si myslím/osobně/že každý skladatel je v podstatě v této pozici/a neustále chodí/
nabízí nějaké věci/ a ten režisér to jenom uřezává/ ustríhává/a dává to prostě tam kam to
potřebuje//*

Text dokládá rovněž formální a významové posuny mezi kategoriemi epistemické modality a oblastí evidenciálních prostředků v případech, kdy dochází k zatemňování etymologických významů odkazujících k původním evidenciálním rysům, *zřejmě* jako epistemická částice se svým významem a užitím vzdálila od vizuální evidenciality a stala se prostředkem vyjádření

odhadu či úsudku, kterou lze rozvinout vyjádřením zdroje přesvědčení. Výraz *zřejmě* ztrácí svou generalizující platnost, nevyjadřuje plnou jistotu, zároveň připouští i interpretaci prostředku epistemické distance.

MŠ/ a Janáček zřejmě do něj vytloukával/ podle svědectví současníků/ a žáků/ zejména když komponoval větší věci// (Vzkaz Miloše Štědroně)

K modálním slovesům mají svým významem i užitím blízko slovesa myšlení vyjadřující úsudek, příkladem je sloveso *považovat něco/ někoho za něco / někoho*, které vyjadřuje přesvědčení o příslušnosti jevu k dané třídě. Od epistemicky modálního myslím se tato slovesa liší například fixací záporky na samotné sloveso myšlení, což vyplývá z faktu, že samostatně stojící (užité) sloveso *považovat* neuvozuje obsahové věty, proto není možné vyjadřovat pozici záporky pragmatické významy například zdvořilý nesouhlas jako je tomu v následujícím protikladu: *Myslím si, že není zlý. Nemyslím si, že je zlý*. Přesuny záporky mezi slovesem *považovat* a jeho valenčními doplněními vyjadřují určitost klasifikace, omezují využití klasifikace ve srovnávacích strukturách užívajících elipsu spolu s adverzativním poměrem: *Nepovažuji se za x ale za y. *Považuji se za ne x, ale za y*.

Zvláštním případem slovesa myšlení je vidová dvojice *napadnout/ napadat*, která vyjadřuje primárně momentální povahu úsudku, v závislosti na typu uvozené vedlejší věty a vidovém protikladu však získává různou epistemickou platnost *napadá mě, že* (ve významu myslím že) ve spojení s přítomnými tvary sloves a s futurem vyjadřuje přesvědčení a záměr mluvčího. Záměr se však omezuje na performativně užitou první osobu obou čísel (připouštíme inkuzivní plurál). Pokud sloveso *napadat/napadnout* uvozuje obsahovou větu se spojkou *jak, jaký*, vyjadřuje význam synonymní k (ne)vím. (Zejména, pokud je sloveso *napadnout/ napadat* užito v záporu). Uplatní se tedy na dvou různých stupních epistemické škály.

V uvedených případech sloveso *napadnout* vyjadřuje předpoklady mluvčího založené na hodnocení vlastních schopností. *Vůbec* vyjadřuje rozpor předpokladů s důkazy, na nichž se zakládají. Sloveso *považovat se* užívá pro hodnocení vlastností předmětu řeči, jde vždy o vyjádření založené na implicitním subjektivním souboru důkazů, proto je možné vyjádřit rozpor mezi subjektivním hodnocením a objektivním faktickým jednáním.

MŠ.../a vůbec mě nenapadlo/nikdy že bych mohl něco zpívat/a že by mě prostě k tomu někdo přinutil/ protože jsem se nikdy za zpěváka nepovažoval/ sice jsem neustále musel ukazovat některé věci vokální a vyřvávat...

Sloveso *napadat si* zachovává svou schopnost vyjádřit subjektivní přesvědčení díky explicitnímu epistemickému „upřesnění“ habituálního indikativu prezentu na vyjádření padesátiprocentní epistemické možnosti jednorázové realizace děje.

MŠ/tady to je/takto mě napadá jak vzniká hit/nebo jak může vzniknout hit/tak tady je parvána hispanica/anonymní z první poloviny 16. století.../

Samozřejmě a *pochopitelně* mohou vyjadřovat interní objektivně nedostupné sebehodnocení mluvčího, který usiluje o to, aby adresát považoval jeho vysvětlení za přirozeně přijatelné. V této funkci tedy samozřejmě spojuje buď preferovaný stav/postoj mluvčího a jeho zdůvodnění, nebo stav/postoj nepreferovaný, zamítnutý a nahrazený preferovaným. Ukázka demonstruje druhý případ. Preferovaný záměr mluvčího je ponechán v implicitní rovině, může jít o projev jazykové ekonomie, nebo o stylisticky motivované rozhodnutí mluvčího, pravděpodobně se však jedná o kombinaci obou faktorů. Přesvědčení o obecné platnosti postupu vyjádřené reflexivním pasivem je doloženo příklady z historie. *Asi* vyjadřuje nadpoloviční jistotu. Epistemické synonymum *pochopitelně* je zakotveno v obecné zkušenosti, ve výpovědi má platnost omezující nutné podmínky úspěšné realizace záměru složit hit.

MŠ /samozřejmě/ já to neříkám proto abych prostě potupil autora/ ale říkám to/ že takhle se montuje asi hit/ a že takhle to dělal Händel/ Mozart/ Hayden/ Giusseppe/ a a tisíce dalších autorů/a pochopitelně/k tomu patří ta známá moudrost Uhlířova...

Vzkaz

V posledním textu, v pořadu Vzkaz Miloše Štědrone, zaměřím svou analýzu na typické prvky, které byly doloženy v souvislosti s vyjadřováním epistemické modality. Kromě výrazu *samozřejmě* bylo pro očekávanost doloženo i *pochopitelně*, který odkazuje k intelektuální povaze důkazů, zároveň postuluje kontextově podmíněný soubor sdílených znalostí.

MŠ: ../To nikoho nenapadlo/zatím/ten tritonus/pochopitelně to napadlo Janáčky a Bartóky/ale to v podstatě ještě/tehdy ještě Spojené státy nevnímaly//Dnes když posloucháte jakékoli film/americkéj, vod Spielberga vejš/tak máte prostě pocit, že hudbu psal Janáček, že//

Pochopitelně uvozuje výčet výjimek a omezuje skopus neurčitého totalizátoru *nikdo*, epistemická platnost vyplývá ze souboru sdílených odborných znalostí, který je společný přednášejícímu a studentům. Fráze *máte pocit* je v kontextu použita s implikací hypotetičnosti, klamnosti. Jako intelektuální protějšek zde nelze použít sloveso *myslet si* v uzuálním významu „vždy, když je splněna podmínka“.

Výrazy vyjadřující nižší stupeň pravděpodobnosti jsou užity k prezentaci skromného subjektivního názoru mluvčího, zvláště dobře to lze doložit v případech, kdy mluvčí kvantifikuje důvod zaujetí stanoviska jako pravděpodobný.

MŠ / a to jsem dělal dokonce aji když jsem byl v nemocnici/ tak vím že člověk musí prostě Neustále se udržovat/tak to je asi hlavní, hlavní metoda//

Plná jistota o obsahu sdělení je doplněna odhadem pozice hodnocení tohoto záměru na Pomyslném žebříčku, částice *asi* tedy hodnotí vlastnost „být hlavní metoda“. Analogicky lze interpretovat i hodnocení minulých dějů. Minulost popsaná indikativem je prezentována jako jistá, epistemické částice neúplného přesvědčení mají platnost omezenou na odhalování kauzálních souvislostí. Epistemické *asi* je výrazem subjektivity v kontextech, kde jej mluvčí užívá jako shrnující částici v platnosti moje osobní subjektivní přesvědčení na konci argumentační repliky: *Tak to je asi odpověď.*

MŠ /já si prostě myslím že Janáček je moderní asi tím/že nechtěl být moderní programově/že to neměl jako naplánováno/že bude prostě nějakým tím koncesovaným modernistou a naopak začínal/to tak často bývá/jako tradicionalista...

Citovaný příklad epistemicky hodnotí důvody skladatelovy modernosti. Celá výpověď je zastřešena subjektivním fokalizovaným výrazem *já si myslím*. *Prostě* může fungovat jako výplňková částice, případně jako posilující prvek subjektivity.

MŠ/musím říct že jsem nikdy nechtěl být pedagogem/a stal jsem se jím vlastně víceméně proti své vůli/ šel jsem na takzvané vědecké místo/ no a potom byla taková situace/ že jsem musel začít učit/nikdy jsem si nedělal nějak starosti s tím jaký mám pedagogický systém/takže nemám žádný// /v podstatě se snažím ukázat to co sám dělám/ a to co mě baví/ a myslím si že to je nejlepší metoda/aspoň pro mě/jak někoho zaujmout...

Spojení slovesa mluvení s modálním slovesem nutnosti vyjadřuje přesvědčení mluvčího o nutnosti verbálně upozornit na určitý fakt, jako v tomto případě, nebo na rozpor faktu a očekávání. Zdůrazněný fakt získává vyšší důležitost v diskurzu, mluvčí vyjadřuje upřímnost a sílu svého přesvědčení. Sloveso myšlení, které implicitně vyjadřuje subjektivitu prezentovaného přesvědčení, je doplněno zřetelovým určením, pomocí něhož mluvčí

„odstraňuje“ možnou univerzální interpretaci (nejlepší řešení pro kohokoliv), která by mohla vzniknout z vyhraněně superlativní intepretace adjektiva nejlepší.

Částečný vyhýbavý souhlas je vyjádřen rozporným souvětím *je to pravda a není to pravda*, které je ekvivalentní k implicitnímu vyjádření padesáti procentní možnosti. I v tomto textu je doložen odklon od evidenciální povahy *zřejmě*, došlo k němu prostřednictvím kombinace adverbiale *zřejmě* s neurčitým kvalifikačním adjektivem *jakýsi*, celá fráze tak může získat parciální měrovou platnost. V poslední citované ukázce je předmětem rozboru opakování výrazu *možná*, podobné struktury jsou v mluvené řeči často užívány jako signál zesílené dvojí podmíněnosti, *možná* je zde proto interpretováno jako spíše nepravděpodobná realizace děje. Podobný ikonický princip se běžně uplatňuje i při sémanticky motivovaném prodlužování hlásek nebo opakování slabik doloženém u lexémů vyjadřujících míru nebo velikost (hroozně; malilinký).

ME.../možná že až historie ukáže jak důležitý pro divadlo je/ale není náhodou že dnes se hrají víc písně Osvobozeného divadla než hry Osvobozeného divadla//

(Na plovárně s Milošem Štědrněm)

MŠ.../divadlo mě fascinuje jako prostředí/fascinovalo mě možná proto že to byla komunita...

MŠ/nevím/možná že bych to zkusil...

KŠ/ale tady mluvíme vo muzikálu třeba tak jako je něco co by se z tý český produkce/a je toho vopravdu strašná spousta/ tak jako postavil jako nejvejš? třeba že byste řek no todle/ možná kdyby se nastudovalo anglicky/tak by se to možná mohlo hrát i jako v cizině/a nebo si myslíte

že tydlety český produkce nedosahují zatím jaksi toho zájmu/že by vo to projevil někdo zájem i mimo naši republiku//

Výrazem *možná* mohou mluvčí uvozovat vlastní úvahy přímo v procesu jejich vzniku, jako v příkladě druhém, kde je užita parciální modalita popisující možný důvod. Podobný úvahový charakter má i spojení *nevím, možná* ve spojení s kondicionálem. *Možná* tvoří sémantické centrum fráze, *nevím* je jeho implicitním obsahem, pokud mluvčí jedná v souladu s maximou kvality. Funkce kondicionálu jako vyjádření hypotetičnosti děje či míry pravděpodobnosti je závislá na přítomnosti podmínek realizace. Bez jejich explicitního vyjádření se u tvarů první osoby jedná spíše o epistemický výraz, epistemická modalita je zde úzce propojena s modalitou volutativní.

Kanál DVTV

V následující případové studii se zaměřím na vyjadřování míry jistoty v závislosti na přístupu a vzájemném vztahu komunikačních partnerů. Z tohoto důvodu byly do studie zařazeny dvojice rozhovorů probíhajících v totožném mediálním prostředí, avšak s různými moderátory. Analyzované rozhovory pocházejí z prostředí online televize DVTV, hosty vybraných komunikátů se stali umělci působící v současném českém prostředí. Jedná se o osobnosti s mediální zkušeností a zároveň se zájmem o udržení vlastní tváře a profesního image, s ohledem na tyto faktory budeme sledovat snahy o sebe prosazení a obhajobu vlastního názoru.

Studie se zaměří na porovnání komunikátů v závislosti na interakci s moderátorem či moderátorkou. Předpokládám, že strategie používané jednotlivými moderátory k získání odpovědí a vyhodnocení informací ze strany hosta se podílejí na formulaci odpovědí a jejich zakotvení na jistotní škále. Výsledky studie přinesou vhled do rejstříku použitých jistotních

prostředků a také jejich kombinatoriku. Navíc si studie klade za cíl vysvětlit polysémní užití jednotlivých jistotních prostředků a popsat jich polyfunkčnost.

Pokusíme se popsat, jak se na užití prostředků epistemické modality podílí způsob rozvíjení témat v dialogu, především pak snaha moderátora setrvat u tématu do získání podrobné uspokojivé odpovědi. Předpokládáme, že s délkou rozvíjení tématu bude stoupat počet modalitních prostředků zejména na lexikální rovině. Kromě toho lze jistotní signály vyjádřit v rámci gramatických prostředků, zejména pak gramatických prostředků sloves, z jejichž temporálního zařazení vyplývá zpravidla potvrzení či naopak nepotvrzení předpokladů mluvčího. Tyto jistotní významy se nabalují zejména na slovesa myšlení a sekundárně prostřednictvím metonymických posunů na slovesa mluvení a cítění (*předpokládat* či *cítit se, říkat si*), kromě gramatických prostředků temporálních se na vyjádření jistoty podílí i slovesný modus, zejména protiklad reálnosti a hypotetičnosti, který je signálem posunu od vysoké míry jistoty k jistotě snížené.

Lexikální jistotní prostředky, zejména pak neslovesné se v dialogu mohou dostávat do kontextů, v nichž je jejich modální význam oslaben ve prospěch prostředků, jež bychom mohli označit jako fillery a které oba účastníci komunikace využívají zejména k nastolení jednoznačně signalizované komunikační kooperace. Tímto způsobem byl využit zejména výraz samozřejmě, jehož užití nastoluje atmosféru vyjadřující dobrou vůli ke kooperaci. V tomto významu je výraz samozřejmě použitelný i vůči třetím stranám k hodnocení předmětu řeči obvykle situace nebo události, která je předmětem komunikace, jako pochopitelné.

Různou míru nejistoty vyjadřuje i slovesný tvar nevím, jako prostředek absolutní nejistoty se používá v standardních otázkách zjišťovacích a doplňovacích, byl však zaznamenán i v kontextech, v nichž je jejich verbální charakter oslaben, míra oslabení se v jednotlivých kontextech může lišit, nejvyšší se projevuje u spřežkových výrazů *to nevím kdo, nevím kolik* apod. s oslabenou slovesnou platností se pojí také nesouhlasná vyjádření, která na povrchové

rovině využívají elipsu popisu situace . Jedná se například o shrnující *reakce tak já nevím, tak nevím*, které zpravidla vyjadřují míru nesouhlasu či nespokojenosti se situací, prostřednictvím verbalizovaného nepochopení.

V rozhovoru s Danielou Drtinovou se projevuje srovnatelná snaha držet se tématu ze strany moderátorky. Host používá výraz samozřejmě k potvrzení domněnky moderátorky. Kromě těchto kontextů je výraz použit i v situaci, kdy vytváří logickou souvislost mezi existencí morálních hodnot a jejich nedodržováním. Nadužitý výraz může však rovněž být projevem idiolektu mluvčího.

Slovesný tvar *nevím* je využíván v primárním epistemickém významu i v kontextech, kdy je použit v konstrukcích s aktuální elipsou. Moderátorka navíc v těchto situacích využívá odpověď *nevím* jako zdůvodnění oprávněnosti svých dotazů, navazuje tak na pragmatické principy kooperativního komunikačního chování. Host naopak využívá k vyjádření svých domněnek výraz *asi*, jehož skopus nezasahuje větný predikát.

Žádosti o vyjádření názoru jsou většinou vyjadřovány implicitně, důrazná žádost o názor spojená se snahou motivovat hosta k odpovědi je explicitně vyjádřena zřetelovým syntagmatem *podle vás*.

Daniela Drtinová a Vladimír Brož

Verbální prostředky vyjadřování vlastního názoru vykazují jistou míru synonymie s ohledem na využití sloves myšlení a mluvení a jejich vzájemné paralely. Použití negace ve spojení s tvarem kondicionálu umožňuje zdvořile vyjádřit nesouhlas. Rovněž z důvodu zdvořilosti je názor vyjádřen rezervovanou formou s využitím negace u slovesa myšlení a s následným využitím afirmativní konstrukce v obsahové větě.

Možnosti jednání bývají vyjadřovány bez modálního slovesa modálními částicemi, jejich interpretace, zejména rozhodnutí o klasifikaci významu mezi schopností a možností částečně závisí na užitém slovesném rodě a přítomnost či naopak nepřítomnost generalizace. Volba prostředků generalizace vykazuje preference neosobních konstrukcí před konstrukcemi formulovanými v první osobě plurálu. Reálná možnost je explicitně vyjádřena v konstrukci *mít šanci*.

Specifika využití neslovesných modálních prostředků zahrnují doklady s využitím výrazu *samozřejmě*, který je doložen v kontextech, v nichž má logicky přípustkový význam, může tedy sloužit k objektivizaci sdělovaného názoru.

VB: já myslím že opravdové zlo v sobě nosíme každé z nás. nemyslím si že je dobrý personifikovat to zlo jenom v tom druhým. Nejhorší taková ta věta je ee nejhorší je potkat se s blbcem. To jsem se dycky smál. protože si uvědomuju, že každé z nás ráno kouká v zrcadle na blbce, protože každé z nás to v sobě nosí, žejo? Čili máme šanci prostě rozhodovat vo dobrou a zlu v každým z nás a myslím si že každé den je vlastně boj tady vo to. čili říct já jsem dobrej, on je špatnej je prostě tak zkratkovitý jednání že mi je jako vysoce nesympatický. Uvědomuju si že já sám jsem rozporuplná postava kerá denně vopravdu bojuje vo to aby jsem se choval líp nebo hůř, a proto říct já já mám recept na pravdu. a ta pravda je taková si myslím že je prostě nebezpečný. Že spíš je dobrý vyzývat jako ke klidu, k diskusi k nějakému re vzájemnému respektu

jo, proto to používáme tyhle postavy který to zoufale nedělaj. Já dyž vidím přivožralý, ee naprosto zoufalý chování aleše brichty, ktorej vopravdu není schopnej dát dohromady jednu větu. eště je uváděnej jako pan inženýr vlastně jako že to je vlastně až jako srandovně směšný jo, celý A von se vypoťáci na pódium, a tam má vopravdu neskutečně demagogický a hloupý jako řeči. tak ho pak je možný použít jako symbol něčeho co momentálně nám nevoní.

VB: Rozhodně. Myslím si že to je věc kterou by měli velmi dobře poslat popsat sociologové a antrpologové. Který to samozřejmě sledujou ten obrovskej nástup sociálních sítí a informací který se šířej jinejma jinejma kanálama než jsou oficiální média, žejo. protože ee samozřejmě se nám vždycky strašně dodí do krámu říct že média nás obelhávají jo. Ale ee když známe osobně lidi z médií, tak víme že to asi tak jednoduchý nebude. Protože jsou to kamarádi kerejm věříme, třeba v mým případě. A vím že to jsou lidi, který by to nedělali. Takže ten osobní dotyk s tím jako v uvozkách velkým světem je hrozně důležitěj. Dyž ho člověk má, dyž zná někoho kdo pracuje tam nebo onam, onde , tak si uvědomí, že to nebude tak jednoduchý že by to bylo všechno zmanipulovaný. Jenže ty lidi který ten osobní dotyk nemaj a choděj prostě vod osmi do do pěti do práce ee. Tak večer přídou domů a vopravdu kliknou na ten internet, a tam se jim to spojí do nějakýho novýho vobrazu. A jak jsem říkal oni cejtěj že něco není v pořádku. A tady je řešení. Takže myslím si že ten trend je celosvětovej samozřejmě. Ee nechceme věřit, chceme hledat, chceme podezírat jo? A místo toho abysme si uvědomili že vopravdu nejlepší je začít tady u sebe jo, že ten že ten hlavní nepřítel je v člověku samotným že to je prostě celodenní boj vo vlastní pocit, svobody, integrity pravdy. tak prostě mnohem lepší je uvěřit tomu že oni za to můžou. Oni nám tady podsouvají. já neříkám že všechno je průhledný a čistý vůbec ne. Naopak. je to samozřejmě všechno zamotaný. Ale e ta paranoia prostě začíná vládnout světu a myslím si, že to bude vlna která nás bude stát mnoho a mnoho kvalitně vybudovaný práce.

Neslovesný výraz *opravdu* je užit jednak jako intenzifikátor jednak jak prostředek formulace ujišťovací otázky, k nimž se moderátorka snaží relativizovat předchozí odpověď hosta a získat další podrobnější informace. Kognitivní souvislosti mezi myšlením a cítěním se odrážejí v užívání slovesa *vnímat* pro rámcování sdělovaného názoru. Osobní preference se odrážejí v sémantice užitého slovesa *věřit*.

Morfologické prostředky vyjadřování jistoty jsou zastoupeny menšinově spojují se s užíváním modálních sloves se sémantikou odhadu tedy naplňuje užití prezentního tvaru pro popis (relativně blízké, i když nespecifikované) budoucnosti.

Neslovesné prostředky vyjadřování míry jistoty se soustředí především na vyjadřování pevného přesvědčení či přesvědčeného souhlasu / nesouhlasu. V dialogu byly doloženy výrazy *absolutně* a *rozhodně*.

VB: ee čirou nenávisť potkávám. a teď právě chci ještě dokončit tu odpověď. pokud' mi vlasně pod videa lidi pišou kdo mě platí? Že jsem iluminát, jo. a že jsou lidi zblblí z chemitrejls, jo, a takovýdle věci. tak to je pro mě signál, že něco v té společnosti, v té běžný společnosti není v pořádku, jo. A to už nejsou média, kerý to tadyty věci rozšiřujou. Protože ee to spíš roz rozšiřujou sami lidi na sociálních sítích. ee někdo si dá jedna plus jedna do dohromady ale vypočítá, že to jsou tři. a začne to šířit. a najednou se všem líbí že to teda není , že to nejsou dvě, že to jsou tři protože celou dobu žili v tom že něco není v pořádku, žejo. a tak si řeknou dobře, tak tady všemu vládnou ilumináti, nebo tady na nás zeshora rozprašujou chemtrails, a my jsme z toho zblblí všichni,jo. Takže, a to jsou věci kerý se nás fyzicky neustále dotýkají, to neustálý brečení že teď je nejhorší doba, že skoro není možný plodit děti, jo, do týdle doby. Přitom je tady relativně svoboda, je tady reativní blahobyť, samozřejmě přes všechny chyby. kerý je možný pojmenovat. si žijeme vlasně velmi dobře. Protože já i vy jste, oba jsme zažili za život jako obrovskou změnu žejo, od našeho dětství, kdy se rodiče báli říct, co si myslejí, kdy nám říkali prosimtě hlavně ve škole neříkej to co jsi slyšel od táty, jo a takovýdle věci. tak

najednou sedím tady v tom pořadu a můžu si tady v podstatě říkat naprosto co chci. Takže to je pro mě obrovskéj progres kerej jsem vysledoval za svůj život a to že jsou tady věci který je možný pojmenovat jako problém, to je pravda. ale neustálý brečení že není možný přivést ani děti do tohodle světa mi přijde prostě přehnaněj. Takže to je myšlený tím že to přesáhlo určitý meze.

V replikách hosta bylo zaznamenáno přípustkové využití částice *samozřejmě*. Například *Takže, a to jsou věci, kerý se nás fyzicky neustále dotýkají, to neustálý brečení že teď je nejhorší doba, že skoro není možný plodit děti, jo, do týdle doby. Přitom je tady relativně svoboda, je tady relativní blahobyť, samozřejmě přes všechny chyby, kerý je možný pojmenovat. si žijeme vlastně velmi dobře.*

Martin Veselovský a Vladimír Brož

Odhady moderátora jsou formulovány na středním stupni jistoty, jenž je však posilován užitým neurčitým kvantifikátorem s významem převážně vysoké míry. Reálně hodnocené možnosti jsou formulovány jako neosobní generalizace, mající tedy bezvýhradnou platnost. Žádosti o potvrzení informace ze strany moderátora směrem k hostu jsou formulovány v explicitních případech prostřednictvím konvencionalizované reálné podmínky, *pokud se nepletu*.

Vlastní názor formuluje host objektivizovaně jako generalizovaný soud bez možnosti určit rozsah skupiny zainteresovaných osob. Soudy vyslovené na podkladě předpokládaného statisticky významného souboru osob jsou uváděny v dodatečně relativizovaných výpovědích, v nichž je míra jistoty dodatečně připojenou komentářovou výpovědí relativizovány.

VB: a přestože ten fenomén tagu je vlastně i definicí, řek bych možná i současný kultury a současného světa, protože to je prostě kontrapozice, ee tagy na barákách jsou neobhajitelný, a ta scéna je ani nechce obhajovat, ale neznamená to že by ty lidi měli potřebu ničit. je to neustále

další a další tvorba, přestože v sobě obsahuje to ničení. a proto je stejně vlastně jako srandomní otázka, jestli je to umění, nebo graffiti, nebo nebo vandalismus. nemá smysl to svým způsobem řešit, protože je to oboje dohromady. čili on je to atak na ten dům, zároveň je to láska k domu. je to vopravdu tady takovádle, myslím si že většina fenoménů má v sobě náky jako kontrapozice, a několik vlastně přístupů najednou, několik jako pravd. vlastně pravda je mnohvrstevnatá věc, žejo takže...

Ve výpovědích moderátora se objevují kombinace vzájemně se relativizujících epistemických prostředků. Jejich souvýskyt může souviset i s prolínáním komunikačních rejstříků, konkrétně hovorové a běžně mluvené češtiny.

MV: ještě bych zůstal u squatu. když už jste mluvil o ladronce pravděpodobně asi pomalu nejznámější squat historicky v české republice. sledoval jste tu situaci v praze, v jeseniově ulici na žižkově kde byla iniciativa klinika? to znamená to řekněme squatterský pokus o obsazení té bývalé kliniky v jeseniově ulici. sledoval jste to?

Vysvětlování vlastních postojů je opět formulováno prostřednictvím neosobních konstrukcí, podpora vlastního názoru je vyjádřena jako podpora morálně vhodnějšího principu jako teoreticky vhodného a podpory hodného.

Epistemické sloveso *myslím* je v dialogu užito i v komentářové podobě ve významu I mean v rámci parcelace výpovědi.

MV: pardon, chápu. my jsme i tady v devětévé o tom vedli takovou, myslím poměrně vyhrocenou debatu, myslím názorově.

V rámci kooperace v dialogu dává moderátor hostovi možnost vyhnout se podrobné odpovědi na otázku, k naplnění tohoto komunikačního záměru je užita modální částice *možná* V reakci hosta je k odmítnutí vysloveného předpokladu použito silně modalizované částice *rozhodně* ve spojení s negací. Projevem kooperace je i signalizovaná míra přesvědčení moderátora o

přesnosti jemu známých informací. Epistemickou hodnotu tedy vyjadřuje i doložené sloveso *tuším*.

MV: tuším že teď od března dva tisíce patnáct bude česká televize vysílat další sérii dokumentů které vycházejí právě z jedné z těch knih(?)

Daniela Drtinová a Kamil Bartošek

V dialogu převládají ze strany moderátorky snaha stupňovanými otázkami postupně získávat přesnější odpovědi hosta. Host často žádá o zopakování nebo přeformulování otázky. Nejčastěji se tak děje stručnými konvencionalizovanými prostředky. Moderátorka rovněž velmi pohotově reaguje na prvotní signály hostovy nesoustředěnosti a nepřipravenosti odpovědět, proto není vždy nutné, aby host žádost o zopakování otázky plně verbalizoval a dokončil. Host se ke komplexním otázkám vyjadřuje postupně podle jednotlivých subtémat. V komunikační situaci musí moderátorka zjišťovat i zdroje získávaných informací.

Host vyjadřuje své názory v rovině obecných možností vyplývajících z neproověřených, ale zdánlivě převládajících názorových proudů. Vlastní názory posiluje host také pomocí užití neosobních generalizujících agentních konstrukcí, které používá k vyjádření morálního závazku, jež by bylo záhodno dodržet.

KB: já myslím že každé jako v sobě by měl cejtít jesli žije tak jak chce a vyžívá ten čas kterej tady má, a nebo ne, jesli ho prostě probendí. to by asi měl každé cejtít v sobě jako. na to není žádnéj univerzální ee dogma nebo něco co by se dalo takhle říct. asi to každé musí cejtít prostě.

V rámci komunikační kooperace si host z návazných otázek moderátorky vybírá ty, jejichž zodpovězení považuje ze svého hlediska za vhodné. Preferuje zodpovídání otázek v obecné hypotetické rovině a z vlastní odpovědnosti se vyvazuje užitím plurálových tvarů a odkazů ke

kolektivní odpovědnosti blíže nespecifikované skupiny. Pravdivost svých slov pak dokládá osobní nezpochybnitelnou zkušeností moderátorky případně toutéž zkušeností publika, k němuž se v rámci mediální komunikace obrací.

KB: cáá. no ne kterej je blbec, ale kterej kterej je nad věci a nebere si věci osobně. e neděláme z lidí blbce, není to prvoplánově tady tohle to, my si že za třeba věcma který děláme (..) je dycky víc. je za tím nějaká message, má to nějaký smysl proč z těch lidí děláme blbce není to jenom tak, ee myslím si že takle to není. a esi vy to sledujete tak to musíte vědět.

Z kooperativních důvodů se moderátorka vyhýbá vyslovení vlastního negativního případně kritického názoru, jímž by mohla ohrozit tvář a identitu hosta, proto se ujišťuje o dopadech svého komunikačního jednání na hosta a pokouší se o znovu vyjednání pozic. V závěru svou snahu o zachování tváře hosta zneváží, protože jednak přeruší jeho repliku, jednak prvoplánově doplní nedokončenou sebe identifikující odpověď hosta. Host na moderátorčinu nabídku neverbální reakcí přistupuje a je ochoten pokračovat v komunikaci.

DD: v čem jste dobrý? v tom dělat z lidí blbce?

KB: v čem jsem dobrý? V tom jste teďka dobrá vy, viditelně. Ne, to asi určitě ne, tak neděláme z lidí prvoplánově blbce.

DD: máte pocit že jsem z vás udělala blbce.

KB: ne nemůžete udělat blbce z člověka kterej je (..)

DD: kterej je blbec? /smích/

/Oba smích/

Host subjektivně hodnotí své úspěchy v porovnání s nespecifikovanou skupinou, která je uvedena jako náhodně vybraná pomocí epistemické částice *třeba*. Host navíc vyjadřuje své poslání jako možný životní cíl, epistemická částice *možná* zde není v konkurenci se

odpovídajícím tvarem epistemického slovesa. Jistotu dosažení stanoveného cíle host opět relativizuje užitím částice *třeba*.

KB: ee dycky když jo tak mě to štve, a snažím se to dělat co nejmiň. ee myslím si že obecně ee žiju (.) nebo když se ohlídnu za svým krátkým životem, a podívám se na lidi kolem sebe tak si myslím že jsem prožil několik životů mých vrstevníků třeba.

K užitým morfologickým prostředkům vyjádření epistemické modalitě patří užití tvaru futura v kombinaci s epistemickou částicí *asi* a se slovesnou negací. Host na otázku odpovídá neurčitě, užití slovesného tvaru *nevím* může signalizovat potíže s formulací odpovědi spíše než neschopnost odpověď kognitivně uchopit. Neurčitost odpovědi a její jistou nezávaznost posiluje predikát *snažím se*, který explicitně nesignalizuje dosažení cílového stavu. Moderátorka na odpověď hosta reaguje s mírným sarkasmem a upozorňuje na jeho aktuální chování, které je v rozporu s jeho sebezprezentací. Tím mírně zpochybňuje obraz hosta v daném médiu.

DD. jak se projevuje ta odpovědnost? budete se? asi se nebudete budit každé ráno s pocitem odpovědnosti.

KB: to ne, ale nevím snažím se/smích/ když to řeknu úplně ee hloupě, snažím se v těch videích nekouřit, nemluvit prvoplánově sprostě ee

DD: /Skok do řeči/ jako třeba v rozhovoru s DÉVÉTÉVÉ. jsem zvědavá jak si s tím poradí editoři.

Moderátorka využívá své komunikační převahy, zejména možnosti udílet slovo k tomu, aby své doplňovací otázky doplnila bezprostředně následující variantou odpovědi. Host jednotlivé varianty buď souhlasně potvrzuje, nebo naopak zamítá s různou silou razantně signalizovaného přesvědčení. Míra rozhodnosti, s jakou host komentuje nabízenou odpověď, určuje zvolenou kombinaci epistemických prostředků různé neharmonické síly. Kombinace si určitě je v dané

situaci logickým vyústěním kooperativního jednání hosta, který odmítá ohrožení své tváře moderátorkou. V podstatě odmítá teoretické nařčení moderátorky, která se vzápětí ujišťuje o možnosti ohrozit tvář hosta v důsledku dosavadního průběhu komunikace.

DD: jak veliký egomaniak člověk musí být aby tyhle věci mohl dělat? já to nehodnotím, egomaniak, jenom se na to ptám.

KB: hmm.

DD: ego centrik třeba.

KB: myslím si že jako jasně každéj máme nějaký ego, ale nejsem určitě žádnéj namyšlenej idiot nebo něco podobnýho. myslím že jsem naopak člověk kterej se bere s nadhledem velmi umím si ze sebe udělat legraci a neberu se vážně ee ve většině těch ohledů toho života jako.

KB: ee dycky když jo tak mě to štve, a snažím se to dělat co nejmiň. ee myslím si že obecně ee žiju (.) nebo když se ohlídnu za svým krátkým životem, a podívám se na lidi kolem sebe tak si myslím že jsem prožil několik životů mých vrstevníků třeba.

Morální soudy, které host vyslovuje v rámci rozhovoru jsou relativizovány s ohledem na to, koho se morální závazky týkají. Obecné závazky týkající se publika a generalizované veřejnosti jsou vyjadřovány s vyšší mírou přesvědčení než závazky, které host vyslovuje vůči sobě. Neurčitost přesvědčení je opět vyjádřena slovesným predikátem *snažím se*.

Martin Veselovský a Kamil Bartošek

Host odhaduje další vývoj událostí a základě předchozích zkušeností. Přestože se jedná o epistemicky kvalifikovaný odhad, host nevyužívá primárně epistemické výrazy. Na místo nich formuluje odhad s využitím slovesa mluvení a gramatické formy kondicionálu.

KB Devět set čtyřicet, řekl bych že v tuhle chvíli tady spolu v těch dvaceti příštích minutách zlomíme milion.

Hodnocení svých činů z úst moderátora se host pokusí získat pomocí hovorových obrátů metaforického charakteru založeného na tvarech predikátu *přijít* ve vazbě s dativem. Moderátor vyjadřuje hovorový a neurčitou číslovkou specifikovaný souhlas.

KB Vám to přijde neuvěřitelný?

MV Trošku jo.

KB To je dobře. To je moc dobře protože myslím si že to je princip toho co děláme a proto jsme v tom nejlepší tady u nás. Děláme prostě ty nejlepší věci který lidi prostě si nedokážou ani představit tak to si myslím že je kompliment za kterež vám děkuji, je to neuvěřitelný ano.

V rámci vyjednávání pozic diskutují komunikanti o dosahu použitého predikátu *tvrdit*, host se ohrazuje proti jeho subjektivnímu rozměru.

Moderátor vyslovuje teoretickou možnost existence negativních důsledků jednání hosta odůvodněný logicky jednotlivými kroky hosta. Host se proti interpretaci ohrazuje a argumentuje subjektivní dostupností informací navzdory jisté logicky doložitelné informovanosti třetí strany. V kooperativním závěru repliky host připouští další nepříznivý vývoj situace.

MV To znamená vaši diváci nejsou mystifikováni. vy jim tvrdíte že jste za čtyři dny dojel v kufru au respektive v kamionu auta do Ruska a tam jste se propašovali na stadión a a hledali Vladimíra Putina, kromě/ jiného smích/.

KB Já to netvrdím, to tak je to je čistý fakt.

MV Helejte a tak vysvětlíte mi pár věci... ještě jinak. Kdyby to nebyla pravda, tak byste mi to řek?

Moderátor zpochybňuje pravdivost hostovy verze, avšak svůj nesouhlas zmírňuje užitím neurčitého kvantifikátoru *trošku*. Při rozvíjení průběžného tématu mystifikace host zpochybňuje autoritu informací moderátora a jeho informační zdroje. Kovencionalizovaná fráze *to snad nemyslíte vážně* je použita v podstatě kooperativně, neboť je ponechán prostor pro zachování tváře mluvčího v důsledku užití částice *snad* spolu s tázací intonací.

MV Ne Škoda česká republika na jejímž parkovišti jste lezli do toho auta na Fejsbukku říká, nemyslete si že ani nám to video neuteklo. Pak se někdo ptá Škoda auto o tom doopravdy nevědělo? a Škoda auto odpovídá tak k tomu nemůže říct ani popel. To je trošku zvláštní. Proč neřeknou ne, jsme naštvaný, vbourali se nám pomocí pomoci popelářského auta do na parkoviště a vlezli do auta kam kde neměli vůbec co dělat. Možná zhatili naši investici v Rusku, protože v tom videu ještě ke všemu mluvili nehezky o Rusku a o Rusech.

Moderátor využívá epistemický výraz *evidentně* na základě předchozích zkušeností s analogickými situacemi, v nichž jako autor působil právě host, o tuto skutečnost moderátor opírá své další logické vývody uvozené metonymickou frází *říkám si*.

Podobně ve druhém případě jsou pochybnosti vyjádřeny tak, aby nenarušovaly pozitivní obraz hosta. Moderátor svůj názor implicitně zdůvodňuje pomocí analogie s předchozími činy hosta.

MV Ale, tak si říkám když dělá tyhle věci, baví ho to, evidentně v tom je nějak dobrej protože prostě dokázal

MV A přitom si to evidentně dost lidí myslelo, tak si říkám dobře, tak je to mystifikace to Rusko? Tohleto mě nahlodává.

Moderátorův odhad nepravděpodobné délky cesty, o které se moderátor zmiňuje, potvrzuje host užitím epistemicky interpretovatelné sekundární částice *taky*. Moderátor v poslední replice užitím modálního slovesa *muset* ve významu epistemické jistoty přistupuje na pravdivost hostových slov, což můžeme interpretovat jako příklon ke kooperativnímu jednání.

MV Jestli jste jel čtyři dny kamionem, tak nákladní lodí do Česka jste musel jet asi pravděpodobně dva měsíce.

KB Já jsem to prostě risk<nul>. Tak já se taky vrátil nedávno že jo.

MV To muselo být strašný dva měsíce v tý kotelně.

Daniela Drtinová a Petr Čtvrtníček

Host svým řečovým jednáním narušuje asymetrii dialogu, vyjednává s moderátorkou obsah rozhovoru. Zjišťovacími otázkami hodnotí vhodnost témat, která moderátorka nastoluje.

PČ: vy se chcete bavit vo tom videu zase jenom?

DD: hm. jenom ne.

PČ: tak.

DD: a začala bych jím.

Dalším dokladem symetrického postavení komunikačních partnerů je fakt, že host hodnotí schopnosti moderátorky a její osobnostní předpoklady, zejména schopnost přiznat chybu. Kladné hodnocení hosta je psychologicky založeno na osobnostní podobnosti obou komunikantů. Uvedené citátové užití tvaru *nevím* odkazuje k objektivním znalostem a paměťovým schopnostem spíše než k názorům obou komunikantů. Host se na druhou stranu nezdráhá ohrozit tvář moderátorky, která se snaží naplnit informativní poslání rozhovoru vůči divákům, a proto trvá na explicitně formulované odpovědi na zjišťovací otázku.

PČ: a to je dobrý že umíte říct nevím. protože spousta lidí jako není upřímná a neumí říct

DD: když nevím, tak to řeknu a...

PČ: právě. já taky no, já taky / se smíchem/ můžete mi zvopakovat otázku? já nevím.../

Svou pozici a image podporuje host jednak umenšováním významu svého úsilí v porovnání s výsledky své práce, jednak zesíleným souhlasem s některými předpoklady moderátorky. Epistemicko-kvantitativní využití výrazu asi je prostředkem k naplnění první zmíněné strategie. Zesílený souhlas vyjadřuje host výrazem *samozřejmě* navíc v kombinaci s navazující řečnickou otázkou určenou moderátorce. Moderátorka se rozhodla otázku neinterpretovat jako řečnickou a odpovědět na ni ve smyslu nedostatku relevantních informací, čímž otázku zpětně ospravedlňuje. (I když zároveň slevuje ze svého nadřazeného postavení v dialogu.)

PČ: no samozřejmě to bylo to. myslíte si že jsem se připravoval na?

DD: já nevím.

Host využívá výraz *samozřejmě* i ve smyslu uvedení všeobecně známé a očekávatelné informace, jejímž prostřednictvím je nastolena atmosféra souhlasu. Forma důrazného souhlasu je reakcí na tentativní návrh moderátorky, jímž uvozuje interpretaci jednání hosta jako naplnění nevyřčeného záměru.

DD: celý národ, ale tak, nakonec tohle asi byl ten záměr ne?

PČ: jo. tak reklama samozřejmě aby měla fungovat, tak musí splňovat nějaký parametry. aby to ty lidi zaujalo žejo. a já jsem to trefil hned, no.

V kombinaci s verbální negací používá host výraz *samozřejmě* s opačnou polaritou, tedy jako výraz silného a rozhodného nesouhlasu. Nesouhlas dále podporuje i záporné temporální adverbium/kvantifikátor *nikdy*.

PČ: já se moc, já se moc nerozčiluju, ale já jsem chtěl uvést na pravou míru to že ee ty lidi a postupně i novináři, nejenom ty internetoví diskutéři, že mě pasovali do role soudce trenéra růžičky. což samozřejmě tak nebylo myšleno. a nikdy by to tak myšleno nebylo. už titulky který podlely těm internetovejím diskusím což je nejhorší na na novinářích že voni když když si

vytvářej názor podle internetový diskuse(.) já vás nechci házet všechny do jednoho pytle, i když byste se tam vešli, ale když ten novinář vlastně přijme ee to co to stádo internetovejch diskutérů vlastně nabízí za názor, jo. tak to už mi trošku nadzvedlo, a chtěl jsem to uvít na pravou míru.

Moderátorka formuluje hypotetický návrh důvodu, proč veřejnost reaguje popsáním způsobem. S využitím neslovesného epistémického *možná* v kombinaci s dvojnásobným opakováním vzniká logicky inferovaný odhad důvodu. Logickým odhadem s implicitním uvedením důvodů získává výpověď moderátorky objektivizovaný ráz.

DD: tak možná(.) možná ta nevěle(.) částí(.) veřejnosti plynula z toho, že lidé po ivánku kamaráde můžeš mluvit čekali něco víc než minutový skeč(?) já se snažím jen najít příčinu...

Host vyjadřuje osobní přesvědčení formou hovorového víceslovného výrazu s explicitně vyjádřeným dativem proživatele. Můžeme v tomto případě uvažovat o substituci slovesa myšlení.

PČ: a nebylo v tom nic jinýho, potože já ty vě.. nápady vymejšlím v takový rychlosti, že já vlastně nemám čas hledat to pozadí mně to přijde jako dobrá anekdota (.) tečka.

V projevu hosta je doložen i přechod mezi epistémickou modalitou a evidenciálními prostředky. Následující příklad je vystaven na logické souvislosti mezi vizuálními podněty a jejich intelektuálním zpracováním. Proto můžeme interpretovat 1. osobu singuláru prézentu slovesa vidět v imperfektivu jako evidenciálně jistotní výraz využitelný k vyjádření vlastního názoru hosta.

PČ: a to je a to je... takhle to prostě já vidím.

Epistemicko-evidenciální výraz *samozřejmě* se jako syntaktická vsuvka chová v mluvených a psaných projevech. Z kontextu vyplývá, že může nahrazovat či implicitně zesilovat sémantiku jiných výrazů typu *dokonce, už* a podobně. Host platnost své osobní zkušenosti v závěru repliky

dokládá i frazeologizovanou konstrukcí *já si žádný iluze nedělám*, z nichž inferenční vyplývá, že host má dostatek relevantních informací k tématu.

PČ: ono to začíná v dětskejch samozřejmě jako týmech, oddílech. já jsem třeba točil jakou reklamu s pětiletjma fobalistama, přípravkou jednoho věhlasnýho klubu, a když jsem chtěl po tom malým žáčkovi vlastně aby spadnul ve vápně. Já jsem říkal Hele ty Míšo, co kybysi spadnul ted'kon ve vápně? já bych potřeboval jako to... a von říkal: Jako když jsi jdu pro penaltu, jo? A to mu bylo šest nebo pět let, a já jsem si říkal aha no tak vono už to začíná tady, tak ty kluci se ucej jak to vlastně zmanipulovat, už vod tohodletoho věku. takže já si žádný iluze nedělám.

Explicitní žádosti o vlastní názor hosta formuluje moderátorka pomocí zřetelové konstrukce *podle vás*. Míru kooperativního jednání při užití této konstrukce spoluurčuje umístění kontrastního důrazu na tvaru osobního zájmena, které může podporovat konfrontační charakter dialogu, což nebylo v analyzovaném dialogu doloženo.

Částice *třeba* je v kontextu užitá dvojznačně, osciluje mezi užitím uvozujícím příklad nebo relativizujícím jedinečnost názoru hosta.

DD: no a dá se srovnat český hokej podle vás s českým fotbalem?

DD: a podle vás se třeba český hokejový svaz postavil k celé té záležitosti čelem?

Petr Čtvrtníček s Martinem Veselovským

Host komentuje vyjadřovací a zdvořilostní standard moderátora. Odpovídá převážně na zjišťovací otázky moderátora. Upřesňuje na základě své zkušenosti vyjádření moderátora a vyslovuje popisy méně závažných situací ve srovnání s verzí moderátora. Moderátor s odkazy na vztah myšlení a mluvení usměrňuje odpovědi hosta a vrací na pořad rozhovoru nedostatečně podrobně zodpovězené otázky.

Host vyslovuje generalizovaný závazek vyplývající z (v daném společenství) obecně závazných právních norem. Na osobu mluvčího je nutné pohlížet jako na osobu nevinnou, protože nebyl prokázán opak. Logická nutnost je modifikována epistemickým *asi*, čímž je snížena modální síla výpovědi. Využívá tedy vzájemně disharmonické modální prostředky, jimiž signalizuje právě rozdíl mezi obecným míněním právně teoreticky závazným a vlastními nejistými preferencemi. V závěru repliky parafrázuje populární cizojazyčný citát *show must go on* s významem blíže nespecifikované záhodnosti.

PČ: v současné době, já jsem se odvolal, takže se mě asi musí pohlížet jako na osobu netrestanou, nevinnou, leč obžalovanou ale soud must go on.

Moderátor používá modální predikát ve tvaru *může se dívat* ve smyslu mít názor nebo myslet si a doplňuje nespecifikovaný názor o nepříznivé okolnosti, které prezentuje jako objektivně kauzálně spojené s činností hosta a jeho kolegů. Modální predikát v tomto případě vyjadřuje objektivní deontickou možnost ve smyslu práva generalizovaného příjemce informace na vlastní názor.

MV: já mám na mysli spíš to, že prostě v průběhu té věci ekterá. může se na ni dívat kdokoli jakkoliv, jak by se mu mohla líbit ten nápad, jak jste to dělali v těch policejních uniformách s Janem Potměšilem a tak dále. faktem zůstává že v důsledku nebo při té věci prostě jeden pán dostal infarkt, a bylo to chvíli s ním nahnuté, tak

Moderátor využívá ve svém projevu i hovorové a slangové výrazy v tomto případě frázi *jak vám to přijde*, kterou host interpretuje mylně jako dotaz na objektivní skutečnosti. Mylná interpretace může být považována za záměrnou snahu o využití slovního humoru k odlehčení situace. Takové interpretaci napovídá i fakt, že host svou odpověď bezprostředně doprovází zasmáním. Moderátor se ve skutečnosti táže na subjektivní hodnocení situace.

MV: jak vám to přijde? ta osmiměsíční podmínka.

PČ: poštou. /smích/

Moderátor uvádí neurčitý zdroj zásadně prospěšných informací, které by byly mohly zabránit hostovi dostat se do konfliktu se zákonem. Adresát informací je jednoznačně určen situačním kontextem, ale příjemce informace označuje moderátor jako nejasného, a to explicitně frází *ted' nevím, jestli*. Tato fráze naznačuje, že jde o informaci určitou a spolehlivou, pouze dočasně zastřenou mentálním výpadkem moderátora. Samotné varování je parafrázováno v mírně kooperativně zjemněné formě, s užitím částice *úplně* ve spojení s negací verbální.

MV: notabene, vy jste byli vy jste byli v podstatě varováni. protože policejní mluvčí andrea zoulová říkala že... a ted' nevím jestli vás nebo televizní produkci nebo někoho...

PČ: já jsem tam byl jako herec, já jsem

MV: že jasně upozorňovali že to není prostě úplně vhodné.

Výraz *samozřejmě* je doložen v několika kontextových významech. Jako přitakání a vyjádření vysokého stupně názorové shody mezi komunikačními partnery. Na základě přijetí obecně uznávaných logických mantinelů je výraz *samozřejmě* použit i jako vytýkácí prostředek uvádějící výčet výjimek z nepsaného pravidla. V tomto významu uvádí výraz *samozřejmě* i vysvětlující a obhajující pasáže replik.

Podobně polysénní je i výraz *nevím*, který kromě absence dostatečně relevantních informací vyjadřuje i nesouhlas se situací či jejím hodnocením. V kombinaci s vyjádřením možnosti funguje výraz *nevím* jako omezující prvek, zmírňující dopad vlastního názoru, a otevírá další alternativy vysvětlení situace.

Hydepark Civilizace

Pořad Hydepark Civilizace vysílá veřejnoprávní Česká televize. Jedná se o jeden z interaktivních pořadů, do nichž mohou diváci zasahovat a posílat své dotazy směřující na hosta, který vystupuje v roli odborníka. Předmětem analýzy budou v našem případě právě dotazy diváků a reakce hosta na ně. Tímto způsobem získáme k porovnání i interakce mezi školeným a neškoleným mluvčím, na nichž si ověříme podoby aktuálního diskurzu. Pomineme tedy práci moderátora a přímou interakci mezi moderátorem a hostem ve studiu. Zaměříme se naopak na to, jakým způsobem se role odborníka promítá do interakce s diváky. Host se televizní relace účastní, aby mohl informovat o aktuálním tématu nebo vývoji situace. K tomu, aby byla komunikace efektivní, je třeba, aby odborník našel při ztvárnění svého komunikátu rovnováhu mezi odbornými informacemi a srozumitelností výsledného sdělení. Ze strany diváků lze očekávat dotazy směřující k tématům, o nichž by host měl být z podstaty svého povolání či své funkce dobře informován. Host jako odborník používá komunikační strategie a prostředky, jimiž posiluje své postavení a sociální distanci mezi sebou samým a anonymními diváky. Diváky budeme v subkorpusu označovat pouze anonymním číselným identifikátorem, neboť jejich osobní identita není známa ani zúčastněným komunikantům, což však nebrání k naplnění komunikačního cíle.

Marie Bílková generální ředitelka Úřadu práce ČR

Divák vyslovuje generalizovaný anonymní názor. Ptá se hosta na jeho (předpokládaný odborný) názor. Explicitním využitím subjektového pronomina vytváří předpokládaný názorový kontrast. Na doplňovací otázku navazuje otázkou zjišťovací, která tematizuje preferovaný vývoj situace.

DI: Převládá pocit, že pokles nezaměstnanosti bude mít trvalý charakter. Co o tom soudíte vy? Očekáváte pokles i v dalších měsících?

Host používá zesílený indikátor jistoty v neslovesné formě, jeho užití okamžitě objektivizuje uvedením logických důvodů, statisticky podložených dlouhodobou odbornou zkušeností. Vzápětí usměrňuje dopad statisticky podloženého tvrzení specifitějším popisem vývoje budoucí situace. Záporná forma epistémického slovesa *nemyslím si* slouží k objektivizaci osobního postoje mluvčího.

MB: V dalších měsících k poklesu docela jistě dojde, protože je to běžný jev, tak to chodí každý rok, nicméně nemyslím si, že bude vznikat více míst, která by byla stabilní respektive, která by měla větší než sezonní, tam ten nárůst bude velmi malý, cca do jednoho procenta.

Neosobní vyjádření v souladu s kooperativním jednáním vůči tazateli odpovídá na výtky s využitím epistémického *myslím*, čímž dosahuje explicitní subjektivizace názoru a zmírňuje útočně obranný charakter odpovědi.

MB: Pan pátý myslím značně přeceňuje kompetence které má úřad práce, dokonce i kompetence, které má ministerstvo práce, protože není ,možné, aby tyto úřady státní správy ovlivňovaly například chod krajských úřadů (...)

Host seznamuje posluchače s objektivními epistemicko-evidenciálně zakotvenými kroky vývoje situace. Uváděné možnosti jsou logicky nutné kroky. Výraz *samozřejmě* je užit jako výplňkový i jako epistemicko-logický výraz

MB: ...problém je v tom, že rámcová smlouva která tohleto vlastně ministerstvu a nám umožnila tak končí na konci letošního roku a už teď je zjevné, že tedy ten nový tendr otevřený se nepodaří otevřít tak, aby bylo možné na to teď navázat nějakou novou aplikaci to samozřejmě není možné ten tendr teď ukončit a aplikaci vyvinout a zároveň samozřejmě odzkoušet a vyvarovat se všech těch chyb, které se v minulosti staly.

Host pokládá sérii dotazů zakončených ujišťující zjišťující otázkou uvozenou výrazem *opravdu*, který se explicitně vyjadřuje k reálnosti předpokládaných a žádoucích výsledků jednání.

D3: Jak fungují rekvalifikace? Kdo určuje jaký bude obsah kurzů kdo je učí a kdo kontroluje kvalitu rekvalifikací Opravdu pomáhají snížení nezaměstnanosti?

Synonymní výraz skutečně, kterým host synonymicky obohacuje svoji odpověď, je funkčně částečným synonymem, výrazy *opravdu* a *skutečně* se od sebe v určitých kontextech liší mírou hypotetičnosti. Výraz samozřejmě kromě významu očekávatelnosti navozuje i kooperativní atmosféru dialogu. Hypotetický kondicionál implicitně sděluje pravdivost opaku vysloveného sdělení. Částice *třeba* je v tomto kontextu užita epistemicky.

MB: (...) To že schvaluje rekvalifikace komise, to je samozřejmě pravda a to je to o čem jsem hovořila je potřeba aby ta rekvalifikace přinesla nějaký efekt a aby skutečně zvýšila zaměstnatelnost toho uchazeče No kdyby to stát rovnou zamítl a s nikým se nebavil tak bychom si dost těžko mohli v současné době mít v rekvalifikačních kurzech přes 12 000 lidí ono je to spíš tak, že zamítány jsou takové ty kurzy nebo takové ty směry rekvalifikace které jsou třeba spíš zbožným přáním a opravdu nejsou vhodné pro toho uchazeče a on si to třeba nechce připustit (...)

Host ve snaze o objektivitu uvádí jednak objektivní skutečnosti a jednak závazné normy jednání. Kromě nich uvádí další výhody existence stávajícího stavu a v protikladu k nim objektivní nutnost, která podporuje status quo, zmíněná objektivní nutnost je neurčitě kvantifikována. Host vyjadřuje zdrženlivý nesouhlas s částí názoru hosta, kdy host identifikuje oblast, v níž se jím popisovaný problém vyskytuje nejčastěji. Epistemickým výrazem *mám dojem* kvalifikuje host vlastní názor jako subjektivní odhad. Skupina, v rámci které se tento názor udržuje, není blíže specifikovaná, ale implicitně je hodnocena jako poměrně velká.

MB: Souběh důchodu a platu umožňuje zákon takže to tak je a musíme to respektovat Na druhou stranu jak už jsem říkala, je spousta těch lidí, kteří mají zkušenosti které mohou stále ještě někomu předat no a druhá věc je že lidé, kteří pobírají důchod a pracují tak mnozí z nich mají ty důchody nízké a tu práci skutečně potřebují ale na druhé straně nevím, také jestli je to zejména ve státní správě já mám dojem že to už je takový stereotyp, který se opakuje, že to až tak úplně není.

Dana Drábová odbornice na jadernou bezpečnost

Divák pokládá doplňovací otázku zaměřenou na bezpečnostní záruky. Otázku ospravedlňuje vlastním názorem založeným na zdánlivě analogických faktech.

D2: Divák Michal Jaká je záruka že z fukušimské elektrárny už neodtéká radioaktivní voda a radiace jako taková neohrožuje lidi. Dle mě je zamoření masívní, s ohledem na to že v Pripjati se i po třiceti letech dá naměřit celkem vysoká radiace. Co vy na to?

Host se pokouší odpověď strukturovat, argumentuje čistou logikou formulovanou jako generalizované tvrzení. Výraz opravdu je užit jako kvantifikátor v komunikační funkci přípustky. Predikát můžeme zmínit nastoluje komunikační situaci sdílení informací mezi moderátorem a hostem, jedná se o logickou deontickou možnost.

DD: Tak musíme to začít probírat popořádku záruka není žádná protože nic na světě neuděláte stoprocentně těsné a ty objemy kontaminované vody které se v areálu elektrárny skladují jsou opravdu velké záruka kterou tady můžeme zmínit je v tom, že neodtéká vysoce kontaminovaná voda a neodtéká voda v nějakých významných množstvích které by mohly nějakým významným způsobem kontaminovat oceán jako takový.

Divák se táže na subjektivně nežádoucí možnost popisující aktuální stav věci. Otázku objektivizuje zobecněným dotazem na možnosti a schopnosti posouzení objektivní reality. Nedostatek informací tematizuje jako objektivní překážku v informovaném rozhodování.

D3: Jak je možné že nikdo neví, co se uvnitř reaktoru děje? Jak lze pak rozhodovat o bezpečnostních opatřeních když nevíte, čemu mají zabránit

Host relativně upřesňuje informace dostupné tazateli, omezuje rozsah neznámých informací. Anonymizovaný tvar predikátu *neví se* může nedostatek informací implicitně hodnotit jako méně problematický. Host zároveň objektivně popisuje míru nebezpečí, i když využívá neurčité popisy závažnosti. Kvantifikace ve smyslu skutečně ne mnoho. Zdrojem informací jsou obecná odbornou zkušeností podložená očekávání.

DD: Tak ono to není úplně přesně tak poměrně dobré znalosti už máme o tom co se děje jaká je radiační situace v reaktorových budovách to co se neví je stav paliva přímo v srdci toho reaktoru v té aktivní zóně to palivo je jistě těžce poškozeno jeho větší část se roztavila a to ta oblast kde intenzita záření je skutečně dosud obrovská je do té míry vysoká, že se nepodařilo ještě ani robotům tu situaci zmapovat takže se skutečně mnoho neví o tom kolik toho paliva se roztavilo a kde se ta tavenina nachází ale on tady byl zmíněn Černobyl tady můžeme použít docela dobrou analogii s tím v jakém stavu a a jak dlouho byla ta tavenina která vznikla v čtvrtém černobylském reaktoru tam je velké poučení v tom že ta tavenina se strukturami té reaktorové budovy nešíří na nějak velké vzdálenosti jak by se dalo očekávat takže to zajištění a stabilizace reaktorů jedna až tři ve fukušimě je zejména úkol zajistit chlazení té taveniny a to se udělat dá zase jsou proto už i bohužel a bohudík zkušenosti ta největší právě s likvidací taveniny v Černobyli.

Divák uvádí informaci z nespécifikovaného zdroje a žádá hosta o vyjádření. Jako navazující otázku tematizuje kroky vycházející z nově nastalé situace.

D4: Prý byly ve Fukušimě špatně nastavené bezpečnostní procesy a chyba byla na straně člověka Souhlasíte? Jak se změnilы bezpečnostní předpisy po nehodě?

Host se nevyjadřuje ke konkrétní situaci, odpovídá obecně na základě nespecifikované dlouhodobé zkušenosti. Své hodnocení nevyhnutelnosti chyby formuluje neurčitě, hypoteticky a to prostředky morfologickými a harmonicky i lexikálními. Naopak bez lexikálních markerů nejistoty vyslovuje host silné přesvědčení o budoucím vývoji situace v oblasti.

DD: Vždycky když se bavíme o průmyslové havárii tak najdeme po kratším či delším zkoumání chybu člověka buďto toho kdo tu elektrárnu projektoval nebo toho kdo ji stavěl nebo toho kdo ji provozoval nebo kombinaci všech těch chyb ve všech stádiích života té elektrárny což byl například případ Černobylu Ta přímá příčina fukušimské havárie je až bych řekla s podivem triviální protože tam opravdu asi stačilo vystavět protipovodňovou zeď o pět metrů vyšší a nestalo by se prakticky nic protože Japonci na zemětřesení stavět umějí nejenom jaderné elektrárny ale i jaderné elektrárny takže kdyby ty bloky dostala, ale život si nehraje na kdyby do kolen ta záplavová vlna o tom opravdu rozhodovaly metry Vezměme si bloky F pět šest které byly o dvacet výškových metrů nad úrovní toho kde byly postaveny bloky jedna až čtyři Bloky pět šest aby bylo možné spustit kdyby v té lokalitě k tom byla chuť a vůle ony už nikdy spuštěny nebudou ale technicky by bylo možné je spustit.

Host hypoteticky připouští celou škálu variant na základě vědecky pojímaných možností. Míru jistoty host minimalizuje jednak z hlediska osobní odpovědnosti užitím nespecifikovaného plurálu, jednak užitím adverbia *prakticky*.

DD: Naše jaderné elektrárny stejně jako všechny evropské a řada světových prošly takzvanými zátěžovými testy Úkolem zátěžových textů ovšem nebylo ukázat na případné na bezpečnostní díry i když samozřejmě i tohle mohlo tím výsledkem ale my jsme si byli prakticky jisti a naši evropští kolegové taky, že všechny evropské elektrárny vyhovují požadavkům dle kterých jim byla

vydána licence to znamená že mají adekvátní úroveň jaderné bezpečnosti. To co bylo úkolem tedy nebylo hledat odpověď a otázku jestli ty elektrárny jsou bezpečné to jsme věděly protože kdyby nebyly tak nebyly v provozu před jedenáctým březnem dva tisíce jedenáct. Úkolem bylo hledat odpověď na to co můžeme ještě dělat aby ty elektrárny byly ještě robustnější vydržely ne extrémní události které mají pravděpodobnost ne jednou za tisíc let ale jednou za deset tisíc let v případě zemětřesení i jednou za sto tisíc let tím plníme ten první předpoklad o kterém jsem mluvila před chvílí to znamená stlačit tu pravděpodobnost jaderné havárie na co nejnížší možnou úroveň u vědomí toho že to nikdy nebude nula.

Vysoký stupeň přesvědčení vyjadřuje host modálním slovesem *moci* v záporné formě. Nedoporučení či odrazování od určitého jednání publika vyjadřuje host zdrženlivou formou záporu u kondicionálového tvaru slovesa *muset*.

DD: (...) a hlavně lidé si zvykli chodit na náš web velmi jsem ocenila média včetně České televize protože velmi rychle začly přejímat informace které na našem webu se vyskytovaly hlediska osvěty co je třeba dělat co není třeba dělat co může uškodit protože třeba jodové tablety které slouží jako jedno z ochranných opatření při vysokých koncentrací jod z českých lékáren těch deset tisíc balení bylo vykoupeno i přes všechny kroky které jsme se snažili dělat během několika dnů takže my jsme se snažili alespoň lidem vysvětlovat že když už si ten kalium jodid koupili, tak by ho nemuseli jíst ono to neuškodí protože řekněme vedlejší účinky toho kalium jodidu se projevují v jenom milionu administrací no ale nicméně

Host vyjadřuje vlastní hodnocení budoucí situace kombinací tvaru futura a subjektivizujícího epistémického predikátu *myslím*, situaci objektivizuje zmínkou o nemožnosti odhadnout budoucí vývoj.

DD: (...) Ekonomicko technicky to bude mimořádně těžký oříšek zejména pro Bavorsko které má padesát více než padesát procent elektřiny z bloků jaderných které jsou na jeho území a které

ještě žádný jaderný blok neodstavilo mělo by s tím začít v příštím nebo přespříštím roce A vzhledem k tomu že neexistujete propoj sever jih to se týká dopravy elektřiny z větrných farem na Baltském moři tak Bavorsko skutečně řeší jak tedy se vyrovná s s tím nebude-li znovu ten ústup od jádra korigován což já si myslím že nebude tedy ale na druhou stranu křišťálovou kouli nikdo nemá a on ten každodenní život si může vynutit i rozhodnutí která s tou ideologií nebudou pak úplně v souladu.

Epistémické sloveso *věřím* vyjadřuje názor hosta a zároveň naději hosta, že se budoucí vývoj uskuteční. Podobně funguje částice *snad* v kontextu možného budoucího vývoje.

DD: Já věřím tomu, že se krok po krku podaří termojadernou fúzi v průmyslovém měřítku zvládnout. Iter je konec konců prvním krokem protože iter je kritický projekt mezinárodní kdy se ve francouzském kadaraši buduje fúzní reaktor který by snad mohl být hotov někdy okolo roku dva tisíce třicet nebude to elektrárna s fúzním reaktorem bude to fúzní reaktor ale už skutečně v průmyslovém měřítku, když bude fungovat tak máme nakročeno na to že možná ve druhé polovině tohoto století bychom tady skutečně mohli mít elektrárnu s fúzním reaktorem ale to uvidíme Ta cesta reaktorů té čtvrté generace je cesta založená na tom druhém na té druhé možnosti jak získávat energii z jádra to znamená na jaderné štěpení, jsou to tedy cesty, které si nekonkurují jsou paralelní a ty reaktory čtvrté generace mají nějaký náskok před jadernou fúzí.(...)

3.3 Epistemická modalita v komunikaci

Při rozboru komunikačních situací je třeba zohlednit několik faktorů, jednak jde o různá vyjádření významu modálních modifikátorů, jednak o skopus některých modifikátorů, který může být rozpoznatelný teprve na základě kontextových poznatků případně přípustných rozvití sémantické struktury výpovědi. *Snad tomu uvěřil, protože nic nenamítl. Snad tomu uvěřil,*

*protože o tom už něco četl. Pavel nás údajně napomenul kvůli porušení předpisů. Z povahy mluvených komunikátů zejména z jejich spontánnosti a nedostatečné výpovědní perspektivy mohou vyplývat modifikace skopusu epistemických výrazů v příkladu figuruje částice asi. Ty teda jako se vybavuješ jaksi teda solidně, vybavu máš asi golfovou, čili do toho jsi asi trošku už investoval (= golfovou vybavu asi máš/ asi máš golfovou vybavu). Existují navíc i příklady výpovědí, v nichž nelze dospět k jednoznačné interpretaci. Jde o případy, kdy není možné přesně vymežit skopus epistemických modifikátorů nebo komentorů: *Musí si opravdu všechno hodně zasloužit.* (Danielová, 2011)*

Na příkladu dialogu z talk show Všechnopárty s Markem Ebenem a s Anetou Langerovou doložím některé další teoretické problémy odrážející se v jazykové komunikaci. Performativně užitá slovesa vědět, které má potenciál, demonstrovat jistotu mluvčího například v situacích přesvědčování, může nabývat hodnot implicitní připustky, je-li využito v dialogu, umožňuje zároveň formulovat otevřenou otázku doplňovací jako uzavřenou otázku zjišťovací a získat kontrolu nad průběhem dialogu. KŠ *Já vím, že ty jsi takovej spíš jako, nikdy jsem tě neviděl hrát fotbal, nikdy jsem tě neviděl hrát hokej, akorát se setkáváme u kulečníku, čili to je druhý sport, první tvůj, kdy ty seš venku na vzduchu, je to tak?*

K Lyonsovu upozornění, že se nemohou kombinovat epistemické modální predikáty, je třeba dodat, že totéž omezení platí i pro neharmonické prostředky adverbialní a adjektivní. *Asi určitě přijde pozdě. Je to možný jistý vítěz.* (i když je to jistý=jeden možný vítěz) Oprávněnost otázky je podpořena i opakováním evidenciálního dokladu, *nikdy jsem tě neviděl...*, který jednak uvádí zdroj informace, jednak podobně jako epistemické modifikátory vyjadřuje distanci mezi mluvčím a pravdivostí informace. Opakování plné evidenciální formy by mohlo být hodnoceno jako příklad ikonického využití jazyka, jde o prostředek zesílení významu podobně jako hovorové varianty modifikátorů *mooooožná* naznačují větší míru nejistoty mluvčího. Z komunikačních situací navíc vyplývá pragmatické omezení ikonického *mooooožná* na

vyjádření ochoty mluvčího k realizaci děje či na hodnocení relevance cizího mínění. Další otázkou vyžadující bližší prozkoumání je užití generických výpovědí k potvrzení vlastního názoru, k prostředkům této formální transformace patří v češtině výrazy, jeden, člověk. Tyto výrazy obsahují implicitní totální kvantifikátor. Umožňují mluvčímu dodat svému výroku komunikační relevanci, protože odkazují na hypoteticky větší skupinu zasvěcených mluvčích.

Vedle toho umožňují také zahrnout do skupiny i posluchače, a tím posílit jeho pozornost výraz člověk totiž může být antecedentem jak zájmen 3. osoby singuláru, tak 2. osoby plurálu. Navíc je možné pomocí této struktury vyjádřit i vlastní názor, pokud je skupina zasvěcených mluvčích znovu (lokálně) zúžena na aktuálního mluvčího. K tomu mohou sloužit výrazy pokud vím, aspoň myslím, podle mě. Objektivizující charakter má i rozšíření epistemického hodnocení na větší skupinu lidí, které je navíc doplněno tentokrát popisným, tedy neepistemickým vyjádřením jistoty, viz následující doklad k mému údivu, i k mému údivu, to jsem nečekal.

Okruh zasvěcených je rozšířen pomocí gradace, tedy implicitně. Tematizace překvapení jenaopak explicitní, strukturně umožňuje obohatit výpověď o předmětnou větu vyjadřující schopnosti mluvčího. Přejechy mezi epistemickou modalitou a evidencialitou mohou vysvětlit vznik struktur důvodově důsledkových pak jsi se určitě nějak vypracoval, že už hraješ turnajem to tě někdo přesvědčil...Pokud budeme vycházet z předpokladu, že mluvčí jedná kooperativně, vyplývá ze závěrečné otázky platnost presupozice hraješ turnaje, z platnosti presupozice na základě zkušenostního kontextu pak vyplývá, že se hráč epistemicky nutně zlepšil, předpoklad tedy tíhne k významu přesvědčení. Evidenciální postoje mohou být samy o sobě považovány za vnitřně škálované, podobně jako postojové modifikátory, a to i v rámci jedné oblasti zdrojů přesvědčení. Pokud se mluvčí odkazuje na inferenci, může volit mezi z toho (v kontextu logicky) vyplývá, nebo kontext předpokládá, není jisté, zda pomyslná hranice není zakotvena pouze v konotacích logických předpokladů. Škála ostatních jistotních modifikátorů mimo krajní polohy je ostatně určována sémantickými rysy včetně konotací

jednotlivých výrazů a s ohledem na jejich polysémii. Na hierarchizovaných výpovědích, pojatých jako sekundární diateze s reflexivní formou dokazuje, že mezi epistémickou a dynamickou či deontickou modalitou existují plynulé přechody ve výpovědi *ono se to pozná taky podle toho, v jakém pořadí se odpaluje* je reflexivní pasivizace zastoupena dvakrát, budeme se ale zabývat jen prvním dokladem. *Pozná se to*, implikuje, že je možné to poznat, tedy existuje někdo, kdo je schopen/ vzhledem ke komu je možné to poznat. Přejít mezi kategoriemi je založen na předpokladu, že schopnost jedince se zakládá na jeho uvědomění si potenciální možnosti.

Podobný rozdíl nesený morfologickou informací můžeme předpokládat u slovesných tvarů (potenciálně) evidenciálního slovesa vidět. V první osobě singuláru i plurálu, může sloveso vyjadřovat zvažování možností, což se může odrážet v komunikační funkci vyhýbavého slibu.

Ve druhé osobě singuláru se může jednat o významy oznámení, plného slibu, ale i slibu nabytí schopnosti. Na možnost pojatou jako schopnost se dále může vázat ochota mluvčího, tato kombinace rysů se vyskytuje v komunikačních aktech žádosti a prosby. Mluvčí v takových případech zkoumá, zda je posluchač ochoten vykonat skutek, který je pokládán z hlediska posluchače za možný. Rys ochoty se může, ale nemusí přímo uplatnit ve výpovědi, což se odráží v protikladu forem *Můžeš/ Mohl bys mi to tady podepsat?* Explicitní vyjádření se pojí s formou kondicionálu. Libovolný z rysů lze ponechat v implicitní rovině, proto se v komunikaci setkáváme i s podobami *Podepsal byste se mi, případně podepíšete se mi?*

Z hlediska demonstrace rozdílů mezi logickou a jazykovou sémantikou a jako argument pro nezbytnost pragmatického rozměru pro úspěšnou komunikaci, je vhodné analyzovat výpověď *ale to ještě nic neznámá, může se stát, taková zelená karta, třeba, nebo...* Mluvčí se snaží popřít existenci přímé logické následnosti mezi fakty a uvádí příklady, kdy logická implikace neplatí. Prezentovanou jistotu o platnosti informace proto zmírňuje na pouhou domněnku. Pravděpodobnost situace lze hodnotit i prostřednictvím adjektiv, která mají přímý vztah

k modálním adverbium. Na rozdíl od modálních a modálně postojoyých sloves nelze adjektiva užít performativně, protože z primárně nejsou dynamická. Na základě konotací ale můžeme výpovědi došlo ke kuriozní situaci hodnotit jako epistemicky popisné. Modální modifikátory neslovesné povahy mají potenciál vyjádřit rozdíl mezi preferovanou a předpokládanou situací. Rozpor mezi předpokladem a skutečností vyjadřuje například částice přece, v protikladu k preferenčnímu snad. Přece je navíc ve srovnání se sice, implicitně deliberativní, proto může zahrnovat i emocionální odstín zvolání, podivové otázky. Podobný význam jako přece má i epistemická struktura, jak je možné, že. Oba příklady mohou přesahovat do sémantické oblasti záhodnosti, mohou tedy implikovat neuskutečnění preferovaného děje. Není nutné, aby se vždy jednalo o obecnou preferenci, mluvčí může vyjadřovat preferenci ryze osobní, i když ji vyjadřuje jako záhodné jednání. Jak je možné, že tam ty míčky nikdo nesbírá? Navíc odpověď na otázku podobného typu může obsahovat takové důvody (ne)realizace děje, které popřou implicitní význam záhodnosti. V rámci prověřování pracovní hypotézy, že míra symetrie komunikace vede ke sdílnosti, byly analyzovány dvojice komunikátů, v nichž jeden mluvčí vystupoval ve změněných podmínkách. Síla evidenciálních prostředků může být dána komunikačním a situačním kontextem. *Mně říkal David* (syn hosta) má potvrdit nepravdivost hostovy předchozí odpovědi. Podobně je zakotveno i Já myslím, že všichni ve vašem okolí to snesou, uvedeno na základě znalosti image mluvčího a znalostí jeho rodiny. Jde o kvalifikovaný odhad budoucí skutečnosti, potenciálu.

3.4 Vliv diskurzu komunikace na její podobu a užití epistemické prostředky

Tato poznámka vychází z rozpoznání cílů komunikace jako interakce a také z rozpoznání dílčích cílů jednotlivých komunikantů. Vycházím z předpokladu, že komunikanti mají zájem na zachování vlastní tváře, přitom ale zohledňují vliv pevné komunikační role, kterou zastávají.

V jednotlivých diskurzích se konstituují různá pravidla pro úspěšnou komunikaci a v rámci těchto pravidel. Příznakovost konstrukcí vyjadřujících názor se hodnotí s ohledem na tato diskurzivní omezení. V běžné komunikaci se například s různou frekvencí setkáváme s logicky ekvivalentními konstrukcemi. Je to možné/není to nemožné. Hodnocení druhé formy jako vyhýbavé nebo naopak zdvořile rezervované odpovědi bude záviset na diskurzivních zvyklostech týkajících se záporných hodnocení. Zaměňování kladu a záporu je podstatou řečnického tropu litotes. Komunikační prostor, který tento prostředek vytváří je širší než prostor, tvořen výpovědí bez větní negace, ale s protikladným hodnotícím výrazem. V rámci širšího výzkumu by bylo podnětné sledovat, užití epistemických prostředků v překladových ekvivalentech dialogů. Bylo by možné sledovat, zda v exponovaných případech dochází k přejímání syntaktických struktur do češtiny. Lze ale předpokládat, že přejímání lexikálních prostředků bude častější a snazší, už proto, že struktura syntaxe se v libovolných dvou jazycích se do jisté míry liší. Následující ukázky textů slouží primárně k ověření hypotézy, že pomocí analýzy modálních výrazů, s epistemickou platností lze charakterizovat dialogickou interakci.

V následujících ukázkách jsou zastoupeny dva dialogy s Anetou Langerovou, první rozhovor vede Jan Kraus a druhý Karel Šíp. Z kapacitních důvodů zaznamenávám pouze repliky explicitně modalizované.

AL Vizálně asi klidný, ale je to energický. Teda aspoň si myslím, že bude. Doufám.

Bude má v tomto případě význam futurální, epistemická modalizovanost predikátorem myslím pragmaticky blokuje význam slibu. Dovětek doufám vyjadřuje kongruentní preferenční postoj.

JK To se musí trošku hejbat!

AL Já si nemyslím, že musí.

Obě repliky jsou modalizovány stejně, příznakové umístění záporu v odpovědi může zdůraznit subjektivitu epistemického přesvědčení.

JK Já myslím, že jo.

AL To je zase ta vaše pravda nějaká.

Jako argument je v dialogu užito opakování předchozího výroku, respektive jeho obměna v případě respondentky. Výraz pravda bychom mohli interpretovat jako částečné synonymum pro názor. Smysl repliky je obměnou repliky předchozí, implicitní nesouhlas s moderátorem.

JK Tak pro nás, mladý, tam musí být pohyb, ne?

Implicitně teleologické vymezení pro nás mladý (= aby se vaše vystoupení líbilo nám mladým) může naznačovat odklon od epistemické modality v pravém smyslu slova. V příkladu dochází ke střetu podmínek pro splnění předpokládaného přání a neochoty mluvčí podmínky splnit. Předpokládané přání je implicitně ospravedlněno kontextem obvyklých důvodů. (Umělci obvykle mají zájem na svém úspěchu, protože i lidé obecně mají zájem na svém úspěchu) Tázací dovětek operuje na platnosti celé výpovědi, předpokládané přání se považuje za implicitně odpovídající pravdě.

AL Ale to neznamená, že tam musí být choreografie.

Mluvčí využívá pragmatickou formu částečného souhlasu k vyjádření nesouhlasu. Choreografie je prezentována jako možná podmnožina jevištního pohybu, nikoli jako nutná podmínka jeho existence. To odpovídá přání mluvčí netančit na jevišti. Rozdílné standardy definující charakteristické vlastnosti mentálních objektů jsou základem neporozumění nebo pragmatických sporů o definice. V širším kontextu jsou dokladem relativní povahy hodnot a mohou být v krajním případě nástrojem manipulace ve smyslu konstrukce reality.

JK Nemusí, ale trošku jedeme.

Mluvčí přistupuje na námitku s výhradami. Indikativ plurálu s inkluzivním *my* vyjadřuje očekávání mluvčího. Interpretace měrového určení/částice *trošku* je kontextuálně volná.

Nevystupuje z roviny osobního konceptu každého z mluvčích. Jako neurčitá kvantifikace je nutně relativní, chybí ale jakákoliv zvyková stupnice. Kontext implikuje pouze význam méně než trošku.

AL Tak to si myslím, že trošku jede.

Na základě výše uvedeného mluvčí vyjadřuje vlastní názor, odlišný od moderátorova.

JK A jste někdy živelná?

AL Já jsem furt živelná.

JK Prosím vás. Furt?

Furt jako absolutní kvantifikátor časového rozsahu je v oblasti epistémické modality snadno zpochybnitelný, protože mluvčí vycházejí z různých pozorovacích bází. Kvantifikátor někdy odpovídá dimenzi možné platnosti, jeho užití ve zjišťovací otázce vylučuje, aby byl moderátor přesvědčen, že je host vždycky živelný. Tento kontext je vhodný pro podivovou otázku.

KŠ ...vám jistě dobře známá a vámi určitě oblíbená, Aneta Langerová...

Výpověď předpokládá vysokou míru pravděpodobnosti cizího mínění na základě obvyklého modelu lidského mimo jazykového jednání. (Lidé se dobrovolně rozhodují o způsobu trávení volného času na základě svého zájmu o různé aktivity) Vzhledem hostu vytváří pozitivní atmosféru.

AL Ne, byla jsem druhá. myslím.

Odpověď zprostředkovává potvrzení domněnky a poskytuje doplňující informaci s implicitním odkazem na omezené možnosti paměti. *Myslím* implikuje snížení jistoty ve srovnání s dobou vzniku informace před okamžikem promluvy. Pragmaticky může napomáhat snížení relevance poskytované informace, pak by se jednalo o variantu vyjádření autorské skromnosti.

KŠ Ano. Já jsem tenkrát tu soutěž nějak jako uváděl, pokud si pamatuju.

Obdobný doklad, výplňková slova nějak jako můžeme v závislosti na mluvním tempu interpretovat buď jako formulační pauzy nebo jako prostředky snížení důležitosti vlastní úlohy v popisované situaci. Vzhledem k četnosti jejich výskytu se pravděpodobně jedná o formulační prostředky.

KŠ Vy jste porážela kdekoho tenkrát.

AL To nevím.

Epistemický predikát vyjadřuje zdvořilý rezervovaný nesouhlas, neurčitost vyjádření plyne i z relativní kvantifikace, kdekdo směřuje k většině v rámci relevantní množiny (soupeřů), kdekdo navíc prochází všemi podmnožinami, bez rozdílu úrovně. Jde tedy o proporce dané škály.

KŠ Jsem vás tam nikde neviděl!

AL Jo, já jsem tam byla.

Argument moderátora je založen na vizuální evidencialitě, která stojí v hierarchii zdrojů na nejvyšší pozici, přesto nedokazuje nepravdivost odpovědi, protože mezi situacemi není vztah logické následnosti.

KŠ To vám asi muselo teda změnit život hodně.

Neharmonicky užitá epistemická slovesa a částice asi vyžadují, aby subjektivní prostředek (v Lyonsově smyslu) zahrnoval prostředek objektivní. Nabízí se proto deduktivní postup, který z premis (Sláva mění lidem život.) a (Host je člověk) odvozuje, že to asi muselo změnit život. *Teda* může být v kontextu interpelováno jako částice, vyjadřující velkou míru (v souvislosti s tím že logická spojka tedy vyjadřuje vyplývání, tedy nutnou souvislost.

AL Myslím si, že i na úkor toho, jak to technicky bylo vlastně, paradoxně, nemožný, jak se říkalo, ale ono to zas tak nemožný nebylo, tak tak myslím, že to vždycky dopadlo v nějakých jako mezích dobře.

V konkurenci vlastního názoru a cizího mínění typu hearsay není cizí mínění signalizováno ekonomicky na začátku výpovědi, proto je nutné opakovat postojový predikátor, jehož dosah zahrnuje celou výpověď. Uvedená povrchová realizace může být důsledkem nedostatečné výpovědní perspektivy. K obsahově koherentní interpretaci by bylo nutné reinterpretovat mezivětné vztahy: *Myslím (si) že to vždycky dopadlo v nějakých mezích dobře* (= v mezích objektivních možnosti a okolností), a proto není pravda, že situace je tak komplikovaná, jak se říkalo. Vyloučení cizího mínění ve prospěch vlastního názoru je podstatou rozporů, proto je očekávatelné.

KŠ Na to zeptejte, já nevím, co je na tom pravdy, ale já jsem slyšel a to mě velmi zaujalo, že to chodí mezi jelenama tak,....

Z dokladu je patrné, že informace z doslechu, jejichž původcem není mluvčí, mají obecně nižší subjektivní validitu, jejich zdroj bývá neznámý, co do kvality i velikosti skupiny (předpokládaných mluvčích).

AL Těžko říct. Já to takhle netroufnu si říct, jestli tam je něco takhle velkého, to musej posoudit lidi.

Mluvčí se distancuje od sebechvály/ sebehodnocení, musí je interpretováno teleologicky (v zájmu objektivity).

AL To se zatím neví, jak se bude jmenovat, ale vypadá to tak.

Epistemické reflexivum implikuje neexistenci relevantní skupiny, která má v daném světě jistotu opravňující ji ke sdělení/ slibu, zároveň však mluvčí připouští velkou míru shody

s prezentovaným názorem. Skupinová interpretace názoru je podepřena právě užitím generického reflexiva v protikladu k první osobě singuláru.

3.5 Plnovýznamová slovesa nabývající epistemickou platnost

V této podkapitole se budeme zabývat nemodálními slovesy, která v některém ze svých významů nabývají epistemickou platnost. Pozornost bude věnována slovesům doloženým v korpusu textů. Rozbor bude založen na analýze valence a charakteristik valenčních participantů jednotlivých sloves. Přihlížíme i k přechodům mezi slovními druhy, konkrétně k přechodům mezi slovesy a modálními částicemi.

K otázce mentálních performativů je třeba poznamenat, že ve většině případů nemají schopnost způsobit změnu světa. K výjimkám bychom mohli přiřadit slovesa vyjadřující vedle stupně jistoty i preferenční postoj, u nich lze totiž předpokládat implicitní apelativní potenciál. Přesto ale mentální performativy nemají schopnost působit změny přímo, proto je jejich performativita přinejmenším sporná. Zakládá se pravděpodobně na nadhodnocení dalších znaků této třídy sloves.

„Performativní slovesa jsou koincidenčně nedokonavá, tento rys sdílejí i mentální performativy, které ovšem postrádají nutnost verbální realizace. Popisují probíhající nebo i dokončenou kognitivní operaci.“ (Hirschová, 2012: 9)

Neempirický predikát *myslet (si)* reprezentuje homonymní formu, jejichž epistemické využití je podmíněno specifickou valencí. Nevětná doplnění jsou typická pro neperformativní užití slovesa (*myslet na někoho i myslet si na někoho*) vylučují epistemickou platnost. Epistemické *myslet si*, postupně poklesá na epistemickou částici, jejíž slovosledné postavení se rozvolňuje. Dokladem částicového charakteru je i ztráta reflexivizace. Epistemické *myslím* se kombinuje s jinými modálními částicemi, díky čemuž může jediná výpověď vyjádřit objektivní i

subjektivní epistemickou modalitu různého stupně. V mluvené řeči roste i počet a druh možných využití epistemického *myslím* například jako uvozovací formule, (Čmejková, 2007: 326), jako prostředek navazování na repliky partnera a na sebe sama, vycpávkový výraz k udržení slova a jako součást (umírněného) souhlasu nesouhlasu. (Čmejková, 2007: 336)

Sloveso *tušit* je doloženo ve významu myslet s nižší mírou vyjádřeného přesvědčení, funguje jako epistemický modifikátor zejména v případech, kdy je jeho sémantická složka předvídat v rozporu s kontextem, to znamená v situacích, kdy se tušení vztahuje k minulosti a vyjadřuje schopnost si informaci vybavit a míru jistot týkající se přesnosti takto získané informace. Epistemicky užitá slovesa naplňují formální vzorec někdo tuší že/ něco.

Sloveso *předpokládat* vyjadřuje epistemický význam s jistotou očekávat, co se (ne) stane, jde o nutně asertivní sloveso, závazně neempirické. Prokazatelnost děje uvedeného v obsahové větě vyplývá ze situace jako preferovaná inference.

Sloveso *vidět* ve významu pozorovat, všimnout si, poznávat, zjišťovat, odkazuje k situaci, kdy je do vědomí mluvčího na základě vizuálně zprostředkované informace začleněna nová skutečnost, která je považována za prokázanou.

Sloveso *rozumět něčemu nějak* (= mít názor myslet si něco o něčem, chápat něco nějak) vyžaduje empirickou, úplnou informaci. Přesto predikát může vyjadřovat objektivní i subjektivní platnost informace. Subjektivita je zpravidla vyjádřena prostřednictvím vzorce *rozumět něčemu nějak* jako úvodní fráze pro hodnotící větu s *že*.

Sloveso *doufat*, s důvěrou a s nadějí očekávat vyjadřuje preferenční postoj mluvčího, a to jednak ve spojení s obsahovou větou, jednak samostatně, tedy v případech, kdy obsahová věta podléhá kontextové elipse. Výpovědi budované na elipse jsou však ve funkci odpovědi na zjišťovací otázky s modálním slovesem dvojznačné. (Např. *Můžete potvrdit, že nastane změna?* – *To*

doufám a) doufám, že to mohu potvrdit (mluvčí zpochybňuje své zařazení jako kompetentní zdroj informací); b) *doufám, že nastane zněna, ale tvrdit to nemohu*. *Koukat* ve významu divit se, tedy vyjadřuje jednak vysoko postavenou vizuální evidencialitu, jednak neočekávanost prezentované informace. Hodnocení může být ztvárněno jako kladné či záporné, v závislosti na komunikační situaci. Sloveso se v tomto významu může vyskytovat ve valenčních vzorcích s vedlejší větou uvozenou spojkou *jak* (s implicitním významem nad očekávanou míru) nebo se spojkou *že*. Zejména v mluvených komunikátech se sloveso vyskytuje ve formě syntakticky nezačleněného komentáře (vsuvky nebo volně připojeného větného členu).

Kromě sloves vyjadřují v českých textech jistotní modalitu i částice označované jako modifikační, které pozměňují význam výpovědi v kontextu. V nesymetrických dialozích můžeme doložit například užití částice *jako* k vyjádření naléhavého vytrvalého zájmu o reakci na podnět. (Rinas, 2013:169) Vysoký stupeň preference děje vyjadřuje transponovaná částice *prece*. V případě částice *úplně* jde o význam vysokého stupně přesvědčení.

3.5.1 Úplně jako epistemická částice

Následující podkapitola uvádí rejstřík využití výrazu *úplně* jako afirmativní epistemické částice s funkcí komentoru. Je však třeba odlišit toto užití *úplně* od případů, kdy tentýž tvar vyjadřuje kvantifikaci a dosažení plné míry vlastnosti. Obě užití se vyskytují například v první uvedené ukázce. O epistemické platnosti bychom mohli uvažovat ve druhém případě, a to na základě sémantické substituce úplnosti a opravdovosti. Postavení *úplně* na počátku intonační fráze takovou interpretaci podporuje.

MŠ to dělali dva autoři úplně jiní/ Janáček se svou prózou a s takovou tou/ úplně s tím naturalismem/jako že je to z ulice že a potom ta Fedora Bartošová že/ která chtěla být Březinou že/tak ta to hrnula do vyšších poloh// (Vzkaz Miloše Štědrone

Epistemické úplně je užito ve formulaci s falešným začátkem, jde o formulaci důrazovou vyjadřující přesvědčení o připisované vlastnosti.

JR to byla úplně klíčová zkušenost/jako myslím si že mě to úplně strhlo klapky z očí/a úplně jsem se stal někým jiným//

Krásný ztráty (s Michalem Třeštíkem a Jaroslavem Rónou)

Ve druhém citovaném dokladu jsou epistemicky užité oba výskyty, ve druhém případě je užít volný slovosled typický pro modifikační částici, úplně se v této realizaci vztahuje k celé klauzi, nikoli pouze k frázi *jiným člověkem*.

DB já/já vlastně nijak dál jako úplně neuvažuju/jo, myslím že to se zas vodvine vod toho jak si zahrajem/ my sme spolu hráli před těma třinácti rokama kdy Sexy Dancers vznikli/ potom dlouho ne. Potom já sem Darině hostoval na desce/ale to je tak pět let třeba/potom sem hrál loni u Dariny na/na vánočním koncertě/ona se mnou na tom Žebříku/takže to tak jako...

(Na plovárně s Danem Bártou)

Spojení úplně se záparem vyjadřuje přesvědčení o neplatnosti realizace děje, zároveň má funkci časového vymezení, což je způsobeno souvýskytem se slovesem myšlení, které nese poloviční míru jistoty.

AG.../ale ty mě teda úplně utvrzuje v jedný věci kterou já jsem si vo tobě vždycky myslel/a ty seš takovej docela znalec věci před sebou/jako z Český republiky/nebo nejenom z Česka nebo i ze zahraničí/je to pro tebe důležitý co kdo před tebou udělá a tak? Je/co?

(Bourání s Maximem Velčovským (rozhovor Adama Gebriana)

Poslední doklad vyjadřuje zároveň dokonání děje a opravdovost přesvědčení, v uvedeném kontextu není možné oba významy od sebe oddělit. K epistemickému výrazu *úplně* se v této ukázce blíží docela, které vyjadřuje neúplnou míru vlastnosti. Podobně formálně dvojznačné

jsou i jiné epistemické výrazy, například částice *asi*, která je homonymní s kvantifikátorem, jejich epistemická platnost je negativně vymezena nepřítomností jiných určitých kvantifikátorů. V případě, že se epistemická částice vyskytuje ve výpovědi obsahující určitou číslovku, je epistemická platnost dána slovosledným uspořádáním. Epistemickou platnost *asi* implikují rovněž popisy celých počítaných souborů. *Bylo tam asi pět dětí.* (přibližně pět) *Asi tam bylo pět dětí.* (EM) *Bylo tam asi všech pět dětí.* (EM) *Asi tam bylo všech pět dětí.* (EM)

3.6 Epistemické prostředky využité v argumentačních strukturách

Argumenty mohou být ztvárněny implicitně a založeny na kvantifikaci a vyjádření obvyklosti. K vyjádření obvyklosti se kromě kvantifikátorů zpravidla využívají modální částice typu samozřejmě. Nejčastěji vyjadřují realizaci obvyklého děje (obvyklým způsobem) tedy včetně naplněného očekávání. V kombinaci s vyjádřením záhodnosti ale mohou vyjadřovat i realizaci nepředpokládaného, což vyplývá z hypotetické povahy kondicionálu.

MŠ mám-li být upřímný/co pro mě Janáček znamenal/tak jednak veliké nebezpečí/protože jsem byl z rodiny která se Janáčkem zabývala/ byl jsem obklopen Janáčkem/ můj strýc byl janáčkovský badatel a to samozřejmě všechno mě mělo nějak negativně předurčit/protože se mně to nemělo líbit... (Danze, canti e lamenti)

Samozřejmě modifikuje propozici vyjádřením obecně očekávaného stavu, modální sloveso *mít* vyjadřuje záhodnost minulého děje, který je sám o sobě hodnocený jako preferovaný. Tvar préterita zároveň ale signalizuje nenaplněná očekávání.

V následujícím příkladu výraz *samozřejmě* zakotvený v kulturním kontextu může nabýt interpretaci kategorického souhlasu či odmítnutí v závislosti na polaritě predikátu. V citované ukázce host navíc naplňuje očekávání moderátora a jedná tedy kooperativně.

KŠ/tenkrát Mirek zdaleka nebyl to co/dneska byste si to asi nedovolil?

MŠ/ne/to bych si samozřejmě nedovolil//

(Všechnopárty s Milošem Štědroněm)

Kvantifikaci, která zvyšuje sílu epistemického vyjádření, vyjadřují totalizátory ve formě zájmen i časových příslovcí, zvýšení síly epistemického výrazu v následujícím příkladu je podpořeno objektivizující funkcí opakování. V epistemických kontextech je možné zaměňovat zájmena odlišné polarity neurčitosti, respektive lze signály určitosti interpretovat jako neurčitou modifikaci (jako nedefinované).

MŠ já vždycky když tu skladbu poslouchám/nebo když se na ni dívám v notách/tak mám pocit že je nějak jakýmsi symbolem mého působení v hudbě/ protože jsou tam věci které jsou vysloveně z toho z toho divadla// (Danze, canti e lamenti)

Implicitní vlastnosti mohou plnit funkci jedné z premis v argumentu, v žánru talk show se implicitní vlastnosti využívají k formování pointy.

KŠ viděl jste všechny původní české muzikály?

MŠ všechny ne/ale dost jsem jich viděl poměrně

KŠ proto se divíte že to drží ještě. (Všechnopárty s Milošem Štědroněm)

Koherenci citované ukázky zajišťuje implicitní epistemický rámec poslední repliky, vzhledem k tomu, že moderátor v ní vyjadřuje svou představu o názoru hosta, lze rekonstruovat epistemickou sílu na úrovni předpokladu. Hodnocení muzikálu co do kvality vyplývá z kontextu předchozí komunikace a rovněž se podílí na konstrukci pointy.

V analyzovaných příkladech byla doložena polysémie synsémantických výrazů vyplývající z toho, že syntaktické formy nemusí vždy odpovídat diskursivním výrazům. Zejména je patrný rozdíl mezi reprezentací syntaktických funkcí konjunkce a gradace. Formy *nejen, dokonce, navíc, ale i také či taky*, které lze použít ke stupňování intenzity přesvědčení, v rámci diskursu mohou sloužit i jiným účelům včetně vyjadřování jistoty (Zikánová, a kol. 2015: 129).

Závěr

Předkládaná disertační práce se věnuje problematice vyjadřování jistotní modaloty v mediálních komunikátech současné češtiny. Na základě rešerše literatury a analýzy subkorpusu tvořeného souborem mediálních mluvených komunikátů si klade za cíl popsat funkční charakteristiky jednotlivých skupin modálních prostředků. Důraz je kladen na postihnutí shod a rozdílů mezi vyjadřovacími prostředky doloženými v jednotlivých analyzovaných komunikátech. V analyzovaném korpusu se neprokázaly statisticky významné rozdíly mezi prostředky užívanými muži a ženami, rovněž se ve většině případů shodují lexikální i morfologické prostředky užívané k vyjádření míry jistoty.

Z analýzy vplynuly poznatky týkající se tendencí k polysémii jazykových jednotek. Polysémie se přitom uplatňovala převážně v případě jednotek neslovesných, u nichž o interpretaci rozhoduje nejčastěji jejich syntaktický skopus. Z hlediska prolínání lingvistických kategorií se jedná především o přesahy mezi významem kvantifikátorů a jistotních výrazů. Při klasifikaci jednotlivých interpretací pomáhá v komunikačních situacích především kontext ve všech svých podobách (bezprostřední jazykový kontext stejně jako kontext situační a zkušenostní). V případě neharmonických kombinací epistemických výrazů se podařilo v korpusu doložit sekundární gramatické i pragmatické výrazy jejich jednotlivých složek, na základě nichž komunikanti dospívají ke vhodné interpretaci.

Práce sledovala vztahy mezi dimenzemi modaloty napříč sémantickými kategoriemi možnosti a nutnosti. Hlavním cílem práce bylo popsat systém fungování epistemické modaloty v češtině. Modalita jako kategorie přesahující nejen do sémantiky, je považována za jednu z jazykových univerzálií, je gramatikalizována prostřednictvím modu, kromě toho ale disponuje celou řadou vyjadřovacích prostředků lexikálních. Práce se zabývala zejména vztahy těchto prostředků z hlediska prostupnosti modálních kategorií možnosti a nutnosti. Epistemická modalita byla rovněž hodnocena ve vztahu k možnosti určit pravdivost explicitně modalizovaných výpovědí.

Při pohledu na epistemickou modalitu jako kognitivní kategorii jsem uvedla některé dopady kognitivního zpracování informace na běžnou komunikaci. Uvedli jsme rovněž kritéria výběru a zpracování autentického materiálu pro následnou analýzu.

Přiložená ukázka analyzovaného materiálu poukazuje na některé problémy a jevy užití přirozeného jazyka, jimiž se reálné užití jazyka liší od teoretických předpokladů. Z dosavadního výzkumu vyplývají některé podněty k širšímu komparativnímu výzkumu, jsou uvedeny v následujícím výčtu. Z výzkumného hlediska by bylo podnětné sledovat, jak se v průběhu dialogu stanovují důležitá témata a zda je mezi mluvčími shoda, případně zda se na vzniku neshod podílejí modální výrazy a jakým způsobem. Zdá se, že pocity bývají v některých diskurzích stavěny na stejnou úroveň jako empirický úsudek, vzniká tak příznaková konceptuální paralela mezi tradiční a emocionální inteligencí. K doloženým příkladům patří například otázka: *A neměl jste někdy pocit, že trošku jste padouch? Mít pocit* se projevuje jako epistemický predikát, který může v orovnění s predikáty tvořenými slovesy myšlení implikovat nižší míru přesvědčení nebo vyšší míru odstupu. V rámci rozhovoru, jehož cílem je primárně výměna informací může predikát mít pocit sloužit jako prostředek k získání alespoň části z požadovaného množství informací. Vzhledem k žánrům a komunikačním situacím, v nichž se taková vyjádření objevují, by se mohlo jednat o komunikaci nablízko. Využití mirativu a soubor jeho prostředků v češtině vyžaduje bližší prověření na obsáhlejších korpusech textů, neboť její vyjadřovací prostředky se v zkoumaném souboru nejeví jako běžné. Host vystupuje ve všech pořadech jako reprezentant své profese, proto se všechny pořady částečně tematicky překrývají, formálně je nejvyšší míra překrytí patrná u portrétových pořadů. Obě talk show se od sebe odlišují, neboť jsou formovány různými moderátorskými osobnostmi a jsou různou měrou ovlivněny ohledy na konečné publikum. Se snižující se intervencí moderátora roste podíl faktických nemodalizovaných tvrzení, host vyjadřuje míru vlastního přesvědčení na úkor jeho obrany, dochází tedy k modalizaci stavů vnitřního přesvědčení, což je v souladu s aplikací

maximy skromnosti. Z hlediska formálního vyjádření byly z morfosyntaktických prostředků nejčastěji užity prostředky diateze, vyjadřující objektivizaci přesvědčení. V menší míře bylo užito epistemické futurum, naprosto převažovaly lexikální prostředky.

Vzhledem k vázanosti modálních predikátů na okamžik promluvy, odlišujeme od sebe konstrukce vyjadřující jistotní postoj a konstrukce o jistotním postoji referující. Tato odlišnost má potenciál stát se základem implicitně pragmatického hodnocení popisované situace. Takovou funkci mohou mít například *výpovědi a já myslím, že vy víte, jak to vzniklo*, kde mluvčí vyjadřuje podiv / zklamání nad neznalostí faktů. Jedná se tedy o potenciálně ohrožující vyjádření.

Výrazy typu *samozřejmě / pochopitelně* mají implicitní faktivní platnost. Vedle čistého přesvědčení o pravdivosti propozice vyjadřují často také její očekávanost a jsou tedy prostředkem tematizace informací, neboť odkazují ke sdílenému kulturnímu kontextu. Ojedinele tyto výrazy slouží hostovi k explicitnímu popření své pozice odborníka. Typicky ve spojení 1. osoby plurálu indikativu. Oba uvedené výrazy může mluvčí požit k hodnocení svých záměrů z hlediska záhodnosti.

Dvojím různým způsobem je rovněž užíván výraz *asi*, který má vedle čistě epistemické platnosti rovněž silný pragmatický podtext, vyjadřuje skromné hodnocení platnosti vlastního výroku mluvčího. V tomto užití se uplatňuje v případech, kdy výpověď vyjadřuje skutečnosti, jejichž evidenciálním podkladem je interní pocit mluvčího. *Asi* ve spojení s verbonomiálním přísudkem zasahuje celou predikaci s výjimkou případů, kdy se v souvětí vyskytne v bezprostředním sémantickém kontextu vedlejší věta příčinná. V takovém případě se *asi* stává vyjádřením závislým na zkušenostním kontextu. Je nutné rozhodnout, jak jsou modifikovány kauzální souvislosti. V úvahu připadají dvě možnosti a) p platí (asi protože q), b) (p asi platí) protože q. Kromě toho má *asi*, možná, snad aj. i platnost ne epistemickou, vyjadřující odhad kvantity nebo neurčitý kvantifikátor. Odlišení interpretací závisí na slovosledu.

Pragmaticky motivované využití sloves myšlení může vyjadřovat odmítnutí nepreferované odpovědi, zejména takové, která má potenciál ohrozit tvář třetí strany. Formulace vyjadřující nedostatek informací a implikující neschopnost spíše než neochotu odpovědět, funguje jako zmírněná forma odmítnutí, i když odporuje maximě kvality. Nejen relativní sílu maxim, ale i logickou strukturu ctí pořadí replik, kdy mluvčí nejprve odmítá vlastnictví informace a potom odmítá kooperaci. Logická soudržnost strategie je závislá na dokonavém vidu slovesa mluvení.

Pevně zakotvenou škálu evidenciálních prostředků lze pozorovat i na částečné ekvivalenci mezi evidenciálními a epistemickými prostředky. Proto je možné považovat tvary *vím, že* a *je mi jasné, že* za ekvivalentní, i když evidenciální verze je doplněna implicitním odkazem ke zrakově (v přeneseném smyslu intelektuálně) podloženému důkazu, tato koincidence se vyskytuje přirozeně i u intelektuálně zakotvených důkazů, neboť jas považujeme za vlastnost optického signálu. Evidenciálně vyjádřené přesvědčení může být samo o sobě objektivizováno a posíleno nepřítomností fokalizace, což vede k rozšíření množiny nositelů přesvědčení. (srov. *Je mi jasné, že / je jasné, že*). Performativně užitá slovesa mluvení (a myšlení) mohou vyjadřovat postoj mluvčího k jistotnímu zařazení výpovědi. Performativní užití sloves není v doloženém korpusu vždy omezeno na singulár, v replikách se vyskytují generalizovaná a anonymizovaná přesvědčení, která mezi vlastníky informace zahrnují mluvčího. Vzhledem k analyzovanému žánru slouží jako prostředek objektivizace názoru. Zároveň podobné formulace omezují informační přínos výpovědi, implicitně staví takto modalizovanou větu do pozice předpokladu. Distribuce sémanticky ekvivalentních výrazů *možná, možná že, je možné, že* odlišuje potenciál k vyjádření totální nebo parciální modality. Jejich četnost v analyzovaných textech je poměrně nízká. Verbonominální přísudek *je možné že*, nebyl doložen vůbec. Nízkou frekvenci výskytu bychom mohli vykládat na základě jazykové ekonomie, vzhledem k tomu, že *možná* vyjadřuje padesátiprocentní pravděpodobnost, dávají mluvčí přednost vyjadřování implicitnímu, gramatickému. Padesátiprocentní pravděpodobnost vyjadřuje například alternativní poměr

mezi větami nebo syntagmaty. Ve všech doložených kontextech má výraz možná jako exponent částečné i úplné modality kontextovou platnost přidané hodnoty, mluvčí vyjadřují *přípustku* (*je sice možné, že x, ale přesto y*). S ohledem na hloubkový význam jednotlivých sloves myšlení a na jejich sdílené sémantické rysy mohou v textech vznikat jednosměrná kontextová synonyma. Synonymické dvojice mohou být složeny i z lexikálních výrazů různého stupně přesvědčení. Tento druh kontextové synonymie je vázán na užití záporu, popření vyššího stupně připouští platnost stupňů nižších, nikoli nutně naopak. V rámci jazykových her je možné zdůrazňovat vyšší stupeň přesvědčení popřením nižšího, v interakci tak vzniká napětí. Stylistická charakteristika korpusu bude doplněna o srovnání s daty získanými z nejnovějšího mluveného korpusu současné češtiny. S ohledem na neformální charakter nahrávek v tomto korpusu zařazených se chceme blíže zaměřit na celkové využití jednotlivých epistemických modálních výrazů, zejména výrazů neslovesných. Rovněž chceme tímto způsobem popsat vývojové tendence odrážející vzájemné ovlivňování jednotlivých stylových vrstev současného českého jazyka. V publikaci Hoffmannové a kol. se uvádí následující charakteristiky současné neformální versus mediální mluvené češtiny. Institucionální charakter mediální komunikace se odráží zejména v charakteristických rysech organizace dialogu. Některé výrazy však dávají jednak možnost adaptace na formální či neformální užití, případně jsou silně vázány na jeden typ kontextů, a proto v druhém pak získávají příznakovou interpretaci. To platí například o užívání výrazu *prosím*, který je v mluveném jazyce významně polyfunkční. Pronikání těchto dvou kontextů je projevem stírání pragmatických hranic v každodenní komunikaci, tento jev může být významně ovlivněn (nejen) působením médií, může se tedy do jisté míry jednat i o zkreslení dat vzhledem k původu analyzovaného materiálu.

Korpus poslouží také k ověření využitelnosti méně obvyklých epistemických výrazů, jejich četnost ve výběrovém korpusu je relativně nízká. Pomocí korpusu lze tedy ověřit originalitu méně obvyklých epistemických prostředků. Nejčastějším prostředkem, který lze doložit v obou

sledovaných komunikačních kontextech je ujišťovací přitakávací částice *že*, která nastoluje kontrolu nad udržováním interakce mezi aktuálním mluvčím a aktuálním posluchačem, zároveň však umožňuje posílit názor aktuálního mluvčího a zasadit ho do kontextu jako informaci známou, či na nejvyšší míru očekávanou a jasnou. Mluvčí tedy pracují s obecným znalostním kontextem a nebo znalostní kontext aktivovaný v daném okamžiku promluvy kvalifikují jako obecný.

Při srovnávání výskytu jednotlivých sledovaných výrazů nelze samozřejmě vycházet pouze z absolutních čísel, neboť velikosti obou korpusů se značně liší stejně jako sociodemografické charakteristiky jednotlivých zaznamenaných mluvčích. Z porovnání však přesto můžeme získat představu o obecných vývojových tendencích a o možných závislostech užitých výrazů na institucionálním kontextu. Navíc je díky korpusu možné u jednotlivých výrazů určit vzájemný poměr epistemických a neepistemických významů jednotlivých sledovaných výrazů. Rovněž je možné srovnat četnost stylistických synonym jednotlivých epistemických výrazů, čímž přispějeme k nastínění vývojových tendencí v současném mluveném jazyce. Současně lze ověřit užívání dříve popsanych epistemických struktur (syntagmat) či frází, které jsou uvedeny ve starší literatuře a mohou být výsledkem dobového mluvního stylu či vzájemné interference příbuzných jazyků. (Jedná se například o frázi *určitě, že* ve významu jistotním nikoliv bližší determinaci slovesa vědění.) Vzhledem k výsledkům soudobého průzkumu lze předpokládat, že se jedná o jev okrajový založený na vyjadřování nářečním, tedy teritoriálně omezeném či přímo o vliv ruštiny nebo obecněji východoslovanských jazyků. V současném mluveném korpusu není tato konkrétní fráze v citované podobě doložena. Nalezené doklady se omezují na ujišťující částici souhlasu, jež může být rozšířena do podoby *že jo, že ano*, případně spolu se záporem v předchozí výpovědi *že ne*. Přitakávací význam této epistemické formy může zakládat kontext pro popření či potvrzení míry jistoty, zakládá tedy kontext pro další explicitní

epistemické výrazy. Tato fráze však není doložena ve významu *jistě že P*, jež je v současné mluvené češtině rozšířen.

V ojedinělých případech výskytu této fráze ji lze interpretovat jako aktuální elipsu slovesa mluvení. Tato struktura slouží k potlačení role obecného adresáta projevu, jenž je v komunikačním kontextu třetí osobou. Elipsa může zasahovat tvar indikativu nebo imperativu, jež slouží jako zhmotnění adresáta v komunikaci.

Kromě čistě jednoúčelových modálních výrazů (lexikálních prostředků) s jedinou funkcí vyjádření epistemické modalit využívá čeština i prostředky jejich funkční spektrum je širší, jednou funkcí, již se epistemická modalita váže k oblasti postojů mluvčího a postojové modalit, je kategorie optativnosti, jak ji chápe například Karlík (1980), který upozorňuje na vnitřní diferenciaci optativnosti emocionální a neemocionální. Explicitní optativnost vyjadřují predikátory, ostatní signály tradičně pojímaných přacích vět jsou považovány za implicitní snad i pro etymologickou neprůhlednost výrazů *at', kéž necht'*. Protože nedílnou součástí optativního postoje je rozpor mezi přítomností vůle na straně jedné, a absencí schopnost k uskutečnění děje na straně druhé, lze optativní postoje považovat za v podstatě emocionálně hodnotící, neboť mluvčí do svých přání a preferencí promítají postoj k žádoucí situaci a případné změny situace aktuální označují explicitně či implicitně za vítané nevítané žádoucí a podobně.

Z hlediska kapacity k realizaci děje můžeme mluvit o hierarchii výrazových prostředků odrážející perolokuční sílu výpovědi mluvčího. Vzniká tedy škála výrazových prostředků založených na slovesných konstrukcích s jednotlivými částicemi *už aby byl / už at' je / snad už bude / snad už je*. Konkurence morfologických forem slovesa vyjadřuje rozdílnou míru schopnosti adresáta svým konáním přímo změnit stav světa nebo k jeho změně přispět. Komunikační funkce přání a obavy jsou distribuovány s ohledem na situační kontext, zejména na vnější podmínky komunikace. Jejich formálním vyjádřením se může stát nejčastěji protiklad negace a afirmace. V komunikačních kontextech lze tento protiklad sekundárně využívat

k usměrnění dalšího průběhu interakce. Mluvčí volí mezi formálním vyjádřením přání a obavy také s ohledem na své postavení v hierarchii komunikantů a s ohledem na zachování tváří komunikačních partnerů. Obecně platí harmonie afirmativních či negativních replik podobně jako u presumpčních otázek jež popisuje Skladba češtiny. Mirek Čejka v své stati chápe modalitu jako subjektivní postoj vyjadřující plné či naopak neúplné přesvědčení mluvčího o platnosti propozičního obsahu výpovědi. Tato definice je ideální pro případy, kdy je modalita vyjádřena v souvětne konstrukci a obě složky lze od sebe bez větších problémů jednoznačně oddělit, neboť jejich pomyslné hranice jsou vytyčeny morfosyntaktickými prostředky od přítomnosti spojek po typickou nekoreferenci podmětů jednotlivých klauzí v souvětne struktuře. Případně nepredikativní, nicméně co do míry vyjadřované jistoty funkčně synonymní epistemické výrazy lze substituovat jejich slovesnými protějšky. Tento krok slouží k explikativním účelům buď v procesu analýzy jazyka nebo v reálných komunikačních situacích, v nichž je nutné předejít nedorozumění nebo odstranit jeho následky. V případě homonymních výrazů se sémantikou množství nebo míry lze syntaktickými adjunktami v některých případech blokovat epistemickou interpretaci výrazu. Využití této možnosti poskytuje jednoznačnou interpretaci. Její uplatnění záleží na bezprostředním ko(n)textu zleva i zprava. Neepistemické interpretace je možné ve výpovědích zachovat zejména v případě, kdy je v uvozující větě souvětí, jež poskytuje rámec sdělení, užito epistemického predikátoru, který není v přímém harmonickém vztahu s potenciálně epistemickým výrazem (*domnívám se, že sotva*). U výrazů, jejichž sémantika je v současném úzu rozšířena bipolárně, není podmínka disharmonického spojení nutně splněna. Svou roli hraje hraniční šíře kontextu (například u výrazů *jistý, určitý, zřejmě*). Čejka zřejmě pod vlivem ostatních slovanských jazyků uvádí poměrně širokou škálu funkčně co do míry přesvědčení ekvivalentních jednoargumentových a dvouargumentových (tj. osobních a neosobních jistotně modalitních konstrukcí), jež lze formálně transformovat do

podoby adverbialního adjunktu uvozujícího vedlejší větu obsahovou. U uváděných výrazů na obou pólech jistotní škály, tedy u stoprocentní jistoty i procentní nejistoty uvádí autor převážnou většinu výrazů, jejichž užití ve výše uvedené pozici je z hlediska současného úzu neobvyklé či sporné.

Za pouze sekundárně epistemické výrazy považuje autor větná adverbia, jež vyjadřují hodnotové a subjektivní soudy a preferenční postoje, neboť jsou součástí propozice hodnocené atributem pravdivosti a nemohou tedy její pravdivost znovu hodnotit. I u těchto adverbií je možné doložit různou měrou explicitní formule s vedlejší větou, i když ne vždy je uvedená obsahová věta charakterizována tímž dosahem větného adverbia, viz například *chápeme, že* vs. *chápeme, proč*. Skupina adverbií polemického komunikačního kontextu operuje na poli vyjednávání míry jistoty mezi jednotlivými komunikanty. Může se přitom jednat o adverbia v pravém slova smyslu, o fráze vázané na komunikační kontext a na samotné adverbialní konstrukce, například na zřetelové určení viz ujišťující fráze *čestné slovo*. Čejka vyčleňuje cizí mínění a evidencialitu, tomto smyslu z oblasti jistotní modality s odkazem na fakt, že se mluvčí explicitně distancuje zříká se odpovědnosti za pravdivost sdělovaného informačního obsahu.

Seznam literatury a zdrojů

Primární zdroje:

Bourání s Maximem Velčovským. Český rozhlas (Rádio Wave). Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/radiowave/bourani/_zprava/578494 (citováno: 1. 8. 2014)

Danze, canti e lamenti Miloše. Česká televize. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1074336114-danze-canti-e-lamenti-milose-stedrone/30226536221/> (citováno: 1. 8. 2014)

Kamil Bartošek a Martin Veselovský na DVTV. Dostupné z:

<https://video.aktualne.cz/dvtv/kazma-z-ruska-jsem-se-vracel-nakladni-lodi-neuveritelnyprib/r~4f7f60ee2e8011e682470025900fea04/?redirected=1483990951>.

Kamil Bartošek a Daniela Drtinová na DVTV. Dostupné z:

<https://video.aktualne.cz/kazmablbc-z-lidi-prvoplanove-nedelam-kdybych-rekl-cochyst/r~eb2c21629ce411e6bcb60025900fea04/v~diskuse/>

Petr Čtvrtníček a Martin Veselovský na DVTV. Dostupné z:

<https://video.aktualne.cz/dvtv/politicka-satira-tu-chybi-vsichni-se-boji-tvrdictvrtnicek/r~f202a308560f11e4aff10025900fea04/>

Petr Čtvrtníček a Daniela Drtinová na DVTV. Dostupné z:

<https://video.aktualne.cz/dvtv/ctvrtnicek-nejsem-soudce-treneraruzicky/r~efca1c94ee5611e4b8ba0025900fea04/>

Vladimír 518 a Daniela Drtinová na DVTV. Dostupné z:

<https://video.aktualne.cz/dvtv/vladimir-518-jsme-knedlikovy-a-pivni-narod-a-takoveho-mame-p/r~5fd578f83e3811e6a3e5002590604f2e/>.

Vladimír 518 a Martin Veselovský na DVTV. Dostupné z

<https://video.aktualne.cz/vladimir518-squaty-maji-pro-mesto-obrovskej-smysl/r~94b0fc009d9411e4aff10025900fea04/v~diskuse/>.

Krásný ztráty. Česká televize. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1096002521krasny-ztraty/211562250500003/http://www.ceskatelevize.cz/porady/1096002521-krasnyztraty/211562250500003/> (citováno: 1. 8. 2014)

Na plovárně s Milošem Štědróněm. Česká televize. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/20352216035-na-plovarne-smilosem-stedronem/video/> (citováno: 1. 8. 2014)

Všechnopárty. Česká televize. Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10090925908vsechnoparty/206522161600040/> (citováno:
1. 8. 2014)

Vzkaz Miloše Štědrone. Česká televize. Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10160488386-vzkaz/311294340020001-vzkaz-milosestedrone/> (citováno: 1. 8. 2014)

Uvolněte se, prosím. Česká televize. Dostupné z:
<http://www.yourepeat.com/watch/?v=7DLxz84bzuE> (citováno 25.7. 2014)

Literatura

- Boye, Kasper. Semantic maps and the identification of cross-linguistic generic categories: Evidentiality and its relation to epistemic modality. *Linguistic Discovery*, 2010, 8.1: 4-22.
- Buráňová, Eva. Vztah mezi pravděpodobností, dispoziční a záměrovou modalitou. *Slovo a slovesnost*. 1979, 40, 2, s. 98-101.
- Čejka, Mirek. Adverbia jako postojové propoziční komentory typ opravdu. *Slovo a slovesnost*. 1979, 40, 3 s. 214-217.
- Čejka, Mirek. Postavení jistotní modality ve struktuře výpovědi. *Otázky slovanské syntaxe. IV/2, Sborník sympozia Aktualizační (pragmatické) složky výpovědi v slovanských jazycích*, Brno 6.-9. září 1976 (2013): 53-62.
- Čmejrková, Světlá a Jana Hoffmannová. Intertextualita a její podíl na vyjednávání pozic účastníků talk show. *Slovo a slovesnost*, 2012, 73, 4, s. 263–284.
- Čmejrková, Světlá, et al. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Academia, 2011.
- Čmejrková, Světlá. Výraz myslím v psaném a mluveném textu. In: *Gramatika a korpus 2007*. sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, 25. – 27. 9. 2007, Liblice Praha: Academia, 2008.
- Daneš, František et al. *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia, 1981.
- Danielová, Kateřina. *Prostředky jistotní modality používané při vyjadřování vlastního názoru*. Magisterská diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzita Palackého Olomouc: 2011.
- de Haan, Ferdinand. Typological approaches to modality in Frawley (ed.) *Modality*. Berlin:Mouton de Gruyter, 2004.
- Dendale, Patrick, Tasmowski, Liliane. Introduction: Evidentiality and related notions. *Journal of pragmatics*, 2001, 33, 3 s. 339-348.
- Dik, Simon, C. *Theory of functional grammar: The structure of clause Part 1*. Walter de Gruyter, 1997.
- Faller, Martina. Evidentiality and epistemic modality at the semantic pragmatic interface. [online]. S.1-32 [citováno 15.8. 2013] dostupné z [www: http://web.eecs.umich.edu/~rthomaso/lpw06/fallerpa_per.pdf](http://web.eecs.umich.edu/~rthomaso/lpw06/fallerpa_per.pdf).
- Gettier, Edmund L. Is Justified True Belief Knowledge?, *Analysis*, 1963, 23, 6, 121–123. <https://doi.org/10.1093/analys/23.6.121>
- Grepl, Miroslav, Petr Karlík. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998.
- Grice, Herbert P. "Logic and conversation." *Speech acts*. Brill, 1975. 41-58.
- Hajičová, Eva. *Syntax-semantics interface. First English edition*. Prague: Karolinum Press, 2017.

Hansen, Bjorn. The German modal verb müssen and the Slavonic languages: The reconstruction of a success story. *ScandoSlavica Tomus*. 2000, 46, s.77-92.

Hansen, Björn a Petr Karlík (eds.) *Modality in Slavonic Languages. New Perspectives*. München: Verlag Otto Sagner, 2005.

Hirschová, Milada. Performativnost a gramatické kategorie slovesa. *Slovo a slovesnost*, 2012, 73,1 s. 3–12.

Hirschová, Milada, Jindřiška Svobodová. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

Hirschová, Milada. Postoje mluvčího k propozičnímu obsahu v pohledu syntakticko-pragmatickém. *Didaktické studie* 2016, 8,1,s. 17-27.

Hoffmannová, Jana. "Nepřipravené mluvené projevy: neurčitost, vágnost, neřád, chaos." *Tygramatika. Soubor studií věnovaných prof. Janu Kořenskému k 75.narozeninám* (2013): 212-229.

Hoffmannová, Jana, ed., Homoláč, Jiří, ed. a Mrázková, Kamila, ed. *Syntax mluvené češtiny*. Praha: Academia, 2019.

Huemer, Michael. Epistemic possibility. *Synthese*.2007, 156, 1, s. 119-142.

Ivanová, Martina (ed.) *Aspektuálnosť modálnosť v slovenčine*. Prešov:Prešovská univerzita 2009.

Ivanová, Martina. Epistemické funkcie evidenčných operátorov v slovenčine. *Vidy jazyka a jazykovedy*, 2011, 145-154.

Jones, Ward. E. Explaining our beliefs:Non-epistemic believing and doxastic instability. *Philosophical studies*. 2002, 111, s. 217-349.

Karlík, Petr. Morfologický a syntaktický modus. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis A 29*, (1981): 59-71.

Kořenský, Jan et al. *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1987.

Kopečný, František. *Základy české skladby*. Státní pedagogické nakladatelství, 1962.

Kosta, Peter. How Can I lie, if I am Telling the truth?: In Tielemann, Nadine a Peter Kosta (eds) *Approaches to Slavic Interaction*. John Benjamins 2013.

Kratzer, Angelika. The notional category of modality. In: Hans-Jürgen Eikmeyer, Hannes Reiser. *Words, worlds and contexts*. Walter de Gruyter, 1981.

Lazard, Gilbert. On the grammaticalization of evidentiality. *Journal of Pragmatics*. 2001, 33, s. 359-367.

Leech, Geoffrey Neil. *Meaning and the English verb*. 3rd ed. Harlow : Pearson ; New York : Longman, 2004.

Lewis, David. Scorekeeping in a language game. *Journal of philosophical logic*.1979, 8.1, s. 339-359.

Mac Farlane, John. Epistemic modals are assessment sensitive. verze 9. 5. 2008. 44 stran.

- Martinková, Michaela, Markéta Janebová. What English Translation Equivalents Can Reveal about the Czech “Modal” Particle *prý*: A Cross-Register Study. *Contrastive analysis of discourse-pragmatic aspects of linguistic genres*. Springer, Cham, 2017. 63-90.
- Nuyts, Jan. Epistemic modal adverbs and adjectives and the layered representation of conceptual and linguistic structure. *Linguistics*. 1993, 31.5, s. 933-970.
- Nuyts, Jan. Subjectivity as an evidential dimension in epistemic modal expressions. *Journal of pragmatics*. 2001, 33.3, s. 383-400.
- Palmer, F. R. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press 2001.
- Papafragou, Anna. Epistemic modality and truth conditions. *Lingua*. 2006, 116, s.1688-1702.
- Papafragou, Anna. Inference and word meaning: The case of modal auxiliaries. *Lingua*. 1998, 105, s.1-47.
- Plungian, Vladimir A. The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of pragmatics*. 2001, 33.3, s. 349-357.
- Quine, W. V. Relativism and absolutism. *The Monist*, 1984, 67, 3, s. 293-296.
- Rinas, Karsten. Tři „nové“ modifikační částice v češtině schválně normálně a jako. *Slovo a slovesnost*, 2013, 74, 3, s. 163–177.
- Sorensen, Roy. Sharp edges from hedges: Fatalism, vagueness and epistemic possibility. *Philosophical studies*. 2006, 131, s. 607-626.
- Šimík, Radek. Epistemic indefinites under epistemic modals in Czech. Slavic grammar from a formal perspective. The 10th Anniversary FDSL Conference, Leipzig. 2013.
- Štícha, František, et al. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Academia, 2013.
- Timberg, Bernard M. a Robert J. Erler. *Television Talk: A History of the TV Talk Show*. University of Texas Press, Austin, 2002.
- Van Bogaert, Julie. A constructional taxonomy of I think and related expressions: accounting for the variability of complement-taking mental predicates. *English Language and Linguistics*. 2010, 14, s. 399-427.
- Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.4.2. [citováno ze dne 8. 8. 2013]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.
- Brian Weatherson, Egan, Andy, eds. *Epistemic modality*. Oxford University Press, 2011.
- Zikánová, Šárka et al. *Discourse and coherence: from the sentence structure to relations in text*. [Prague]: Ústav formální a aplikované lingvistiky, 2015.
- Žaža, Stanislav. K úloze tzv. větných adverbíí při vyjadřování postoje mluvčího k propozičnímu obsahu. *Slovo a slovesnost* 1979, 40, 2 s. 135–138.

